

רעים אהובים

חידושים וביאורים
בעניני חופה קידושין ועדות

הוצאת בקוש
למכון ד"ר ישעיה
אוסף דרך מצותיך

רעים אהובים

חידושים וביאורים
בעניני חופה קידושין ועדות

אבן העזר חו"מ

מהדורה שלישית מתוקנת

הוצאת בקיש
מכון ר' ישעיה
אוסף דרך-מצותך
תשע"ט

אין לפסוק הלכה
 עפ"י קונטרס זה.
 בשאלות למעשה יש להתייעץ
 עם מורה הוראה מובהק

הערה
 ע"מ להבין את המאמרים
 כראוי, מומלץ לעיין בהערות
 המובאות בתחתית העמוד

נערך בעזרת החונן לאדם דעת	
המחבר	המו"ל
ר' רחמים מושיאב שליט"א אהבת אמת 27/12 תל ציון טל' להארות והערות 054-8482306 00548482306@gmail.com	העבודה 3א IL 28505 קרית אתא 077- 5258916 editionsbakish1@gmail.com editionsbakish.com
	עורך אחראי על האוסף דרך"י מצותיך ר' אליהו בקיש הי"ד הארות והערות יתקבלו בברכה editionsbakish2@gmail.com editionsbakish.com/he

**הזכויות שמורות אין להעתיק חומר ללא רשות
מפורשת מהמו"ל**

*All rights reserved for all means and media present or future for the Author or/and Hotsaat Bakish,
the Publisher.*

Partial copies of text allowed for personal or classroom use (non-commercial)

For all other cases (excluding short quotations) ask for the written permission of the publisher.

© ר' רחמים מושיאב - טבת תשע"ט

© הוצאת בקיש - טבת תשע"ט

© Hotsaat Bakish, 2019 / 5779

מכון הדיין ר' ישעיה בקיש זצ"ל

זצ"ל *Makhon haDayan R' Yécha 'ya Bakish*

Association culturelle Hotsaat Bakish, Montpellier, France

Kiryat Ata (Haifa District), Israël

editionsbakish.com

דברי העורך

מטרת האוסף התורני "דרך מצותיך" (ע"פ תהלים קיט, לב) לעודד מחברים צעירים, כגון אברכי הכוללים, לכתיבת חידושיהם בהלכה ולהוציאם לאור. כדי שבסופו של דבר יצא חיבור איכותי, המחברים צריכים לעבור תהליכים מסוימים: בחירת נושא הלכתי אקטואלי, לימוד וליבון הסוגיות מהגמ' ועד אחרוני זמנינו. אח"כ מתחילה מלאכת הכתיבה עצמה הכרוכה בעבודה רבה כשבד בבד קוראים מתקנים משפרים ומוסיפים מספר פעמים עד שמגיעים המחברים למאמר ברור יפה ומסודר. אחר כך מגיש המחבר פרי עמלו למגיהים כדי לקבל את חוות דעתם וכך לשפר עוד יותר את הכתוב. בשלב זה כבר ניתן להם לשלוח את החיבור לרבנים או דיינים שליט"א על מנת לקבל מהם מכתבי ברכה או הסכמות (קבלת ההסכמות הוא תנאי חובה כדי שיו"ר המכון יאשר התחלת ההדפסה). אחרי תהליכים אלו מברכים על המוגמר והכתובים מוצגים דרכנו לציבור אוהבי התורה.

במסגרת זו "הוצאת בקיש" שמחה להגיש לפניכם קונטרס חדש שבא להצטרף לחיבורים הקודמים שכבר יצאו לאור בס"ד. הקונטרס הנוכחי "רעים אהובים" (בענין הלכות חופה וקידושין) עוסק ברובו בהלכות המובאות בשו"ע אבן העזר (סימנים א, נה, סא, סב, סו, קמט) כגון ענין מנהגי השבע ברכות ומנהגי השבועה בשעת החופה. אמנם

גם כמה הלכות חשובות משו"ע חושן משפט (סי' לג ו-לד) בענין כשרות העדים מבוארות היטב. בנוסף לזה תמצאו מאמר מיוחד בענין המנהגים. נזכיר שהמחבר, ר' **רחמים מושיאב שליט"א** (שהתמקד בלימוד ההלכה, ובכתיבת חיבורים שיועילו לציבור הרחב), כבר זכה וזיכה את הרבים בחיבורו "גדרי יחוד" שיצא ג"כ ע"י האוסף "דרך מצותיך". ברכתנו החמה נתונה למחבר הי"ו שלא מנע עמלו וטרחתו כדי שיצא דבר נאה ומתוקן מתחת ידו.

בסיום דברי, חובה נעימה עלי לקבוע ברכה מיוחדת למו"ר אבי, יו"ר מכון ר' ישעיה והוצאת בקיש, ר' **הלל בקיש שליט"א**. באהבתו לתורה ובהערכתו הגדולה לאברכים הוא זה שיזם את פרויקט האוסף "דרך מצותיך", והציע לי לקחת חלק נכבד באוסף החשוב הזה. יהי רצון שיאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים בבריאות איתנה הוא ואימי היקרה שתחי' העומדת לצידו ומאפשרת לו לכתוב ולזכות את הרבים בספריו הרבים והטובים בשפה הצרפתית.

בתקוה שספרי האוסף "דרך מצותיך" ימצאו חן בעיני ה' ויעשירו ידיעות הלומדים בתורתנו הקדושה.

אליהו בקיש

עורך אחראי על האוסף "דרך מצותיך"

תוכן הענינים

ה	דברי העורך אחראי על האוסף "דרך מצותיך"
ז	תוכן הענינים
ט	שלמי תודה
יג	דברי ברכה
כא	תקציר
1	בענין שבועה בתקיעת כף בשעת החופה
7	האם יש הבדל בין חופת 'אלמנה' לחופת 'בתולה'?
10	חופת נדה האם שרי לכתחילה, דיעבד או אסורה?
15	ההבדלים בין אירוסין לנישואין
16	האם מותר לברך ברכת חתנים כשאין עשרה אנשים כשרים?
19	מה ההגדרה של "בית חתנים" והאם יש שינוי האידנא?
22	מה הדין אם החל את סעודת שבע הברכות מבעו"י ביום השביעי וסיים בליל שמיני האם יברך שבע ברכות?
25	היוצא מוקדם מאולם החתונה האם צריך לברך שבע ברכות?
27	המגרש את אשתו ולנה עימו בפונדקי האם צריכה הימנו גט שני?
35	בעניין כתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה
39	בעניין המנהגים: המגיעים מחו"ל לא"י האם צריכים לבטל מנהגם?
44	פסולי עדות מחמת קירבה
47	האם יש רשעים הכשרים לעדות

57	לוח קיצורים וראשי תיבות
66	ביבליוגרפיה
67	האוסף דרך-מצותך
69	Présentation par le responsable de la collection ' <i>La voie de Tes mitsvot</i> '
70	Résumé / <i>Abstract</i>

שלמי תודה

מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי שזכני לישוב בחצרות בית ה' בתוככי ירושלים, ועל כל הטובות אשר גמלני עד עתה. ועתה הגדיל חסדו עלי שזיכני להוציא קונטרס זה לאור.

וכאן המקום להודות לרבותי היקרים ובראשם רה"י הרה"ג שלום יצחק עזרא שליט"א ולרבנים המשרתים עימו בקודש מו"ר הרה"ג יעקב כהן שליט"א והרה"ג נוריאל זר שליט"א אשר הדריכו אותי ללכת בדרכי התורה והיראה, יהי רצון שימשיכו להעמיד תלמידים הרבה בדרך הישרה, ולהגדיל תורה ולהאדירה.

ועוד אודה לראש הכולל היקר הרה"ג משה אילוז שליט"א אשר דואג שנוכל ללמוד תורה בישוב דעת בהתמדה וברציפות.

וכן אודה לאברכי הכולל היקרים הרב יהודע הכהן מגורי הי"ו ולרב מאור חיים כהן הי"ו על עזרתם בהגהת הקונטרס. ובפרט לידידי חביבי ורעי הרב אליהו בקיש הי"ו העורך האחראי על אוסף 'דרך מצותיך' שע"י מכון 'ר' ישעיה' אשר דחף ועודד ללא הרף להוצאת קונטרס זה, ועבר עימי על כל המאמרים. תהא משכורתו שלימה מאת ה', יהי רצון שיזכה לנחת מכל יוצאי חלציו ולהוציא את חידושיו הרבים לאור בקרוב אמן.

אחרון חביב אודה לר' הלל בקיש הי"ו ראש מכון 'ר' ישעיה' איש רב אשכולות שכל מטרתו להפיץ לחזק ולעודד ולרומם את האברכים הצעירים ע"י הוצאת חידושי תורתם לאור, אשר מהדורה זו הוצאה ע"י השדתלותו הרבה. יהא שכרו שלם מאת ה', יהי רצון שיזכה לנחת דקדושה מכל יוצאי חלציו מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליה עם נות ביתו, אמן.

הכרת הטוב מיוחדת שמורה לרעייתי היקרה מרת אורלי תחי' מנב"ת על שתומכת ומאפשרת לי ללמוד בישוב הדעת, תהא משכורתה שלימה מאת ה', ויתמלאו כל משאלות ליבה לטובה.

יהי רצון שנזכה לראות את בנינו הולכים בדרך התורה והיראה מתוך בריאות איתנה ורוב נחת ושמחה. אמן.

ר.מ.

"עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר"

"ושמתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות"

להצלחת הורי היקרים אנשי החסד
מו"א אברהם מושיאב הי"ו
ומרת אימי מפרט מרים תח'י
שתמיד שם לצידי בחן ובמאור פנים
ולהצלחת חמי היקר יוסף חיים נתנוב
ומרת חמתי סופיה תח'י
שמסייעים אותי רבות

ולהצלחת

אחי היקר האהוב והחשוב יהודה מושיאב רעיתו והילדים
ידיד נפשי ואהובי אלירן דוד רעיתו והילדים
גיסי היקר שמעון נתנוב רעיתו והילדים
אחותי היקרה חיה רחל שתזכה להקים בית נאמן בקרוב
שלום קטנוב ורעיתו מזל תח'י והילדים

יהי רצון שזכות התורה תגן בעדם ויתברכו בכל הברכות
והישועות וההצלחות ויתמלאו כל משאלות לבם לטובה
ובכל אשר יפנו יצליחו יחד עם כל בני משפחתם
אמן כן יהי רצון

"עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר"

ספר זה יוצא לאור לכבוד לזכות ולהצלחת

גיסי ידידי היקר והנעלה

אוהב צדקה וחסד

מקים עולה של תורה

ברוך הלוי ניסימוב הי"ו

ואחותי היקרה

גילה מלכה תחי'

ובנם היקר נעם הי"ו

יהי רצון שיאריכו ימים ושנים בטוב ובנעימים

מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא

יהי שלום בחילם שלווה בארמנותם

נחת רוח יהודית אמיתית מבנם היקר

השי"ת יהיה בעזרם להגדיל תורה ולהאדירה

שובע שמחות וכל טוב

אמן כן יהי רצון

לע"נ מור סבי

ר' אשר בן דינה ז"ל

דברי ברכה

ע"פ סדר הא-ב

- מכתב הרה"ג ר' ברוך שרגא שליט"א, רב דגבעת שפירא וראש אבות בתי הדין רבנות ירושלים.
- מכתב הרה"ג ר' יצחק יוסף שליט"א, הראשון לציון הרב הראשי לישראל ונשיא בית הדין הרבני הגדול.
- מכתב הרה"ג ר' מאיר אמסלם שליט"א, דומ"ץ נוה יעקב ירושלים.

*Rabbi Baruch Shraga
Rav of Givat Shapira
Head of Rabbinical Courts
of the Jerusalem Rabbinat*

ברוך שרגא
רב דגבעת שפירא
וראש אבות בתי הדין
רבנות ירושלים

בס"ד

סדר ולקחתם מפרי הארץ התשע"ז לפ"ג

מכתב ברכה

היה למראה עיני קונטרס "רעים אהובים" הדין בענייני חופה וקידושין מעשה ידי האברך החשוב כה"ר רבי רחמים מושיאב שליט"א אשר קיבץ וריבץ הלכות אקטואליות בדיני חופה וקידושין, ועמל ויגע בהן לברר את הסוגיות ועורר לב המעיינים, וראיתי מה שכתב דברי מרנן ורבנן גדולי הדור זצוק"ל דאין לשנות נוסח הכתובה בעניין השבועה שנהגו מקדמת דנא, וכן נהג בכבודו ובעצמו מרן הגאון ר' יוסף שלום אלישיב בנישואין של בני ה"ו כמנהג הספרדים עם תקיעת כף בלי שום שינוי.

והזדמן לי לערוך חופה והשתתף אחד בו אחד מחכמי האשכנזים שכובד ע"י החתן להיות עד, והעיד כדת וכדין על הקידושין ובשעה שראה שעשינו תקיעת כף סירב לחתום על הכתובה והודעתי לחתן על אתר, שאני והעד השני עדים על הכתובה, ולאחר החופה פנה אלי בטענה על השבועה שהוא לא יכול לחתום על דבר כזה ואחר שנודע לו כי מרן הרב אלישיב זצוק"ל הורה כן הלכה למעשה, הודה שאין בכוחו לחלוק על גדול הפוסקים וכן נוהג על פי הוראתו הגאון ר' דוד הכהן שליט"א ראש ישיבת חברון לתלמידים הספרדים שלומדים בישיבתו, על פי הוראת הגריש"א זצ"ל, והוסיף בפרט אם הכלה תובעת את זה אי אפשר לגרוע את זכותה זו.

וכבר ראיתי שקיבל את ברכתו של מחותני הגאון ר' מאיר אמסלם שליט"א, ולא נצרכה אלא לברכה שחפץ ה' בידו יצלח לברך על המוגמר, ויעלה מעלה במעלות התורה והיראה לגאון ולתפארת.

בברכת- התורה

(Signature)
ברוך שרגא

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President Of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, ו' אב תשע"ח, 4-1640/ע"ח

דברי ברכה

הובאו לפני גליונות מהספר שו"ת "רעים אהובים", שאלות ותשובות בעניינים שונים, מעשה ידי של היקר והנעלה, דעסיק באורייתא תדירא, משנתו סדורה וערוכה, יראתו קודמת לחכמתו, כבוד שם תפארתו, כה"ר **רחמים מושיאב שליט"א**.

זכה המחבר לישב באהלה של תורה, וליגע בתוה"ק, שטרח לברר כל דין מדברי רבותינו בגמ', ובפוסקים חדשים גם ישנים, ובפרט שלמד בספריו החשובים והנפלאים של אאמו"ר מרן פוסק הדור רבנו **עובדיה יוסף זצוק"ל** ואמנם כמה תשובות שכתב כתבנו בהם בכמה מקומות בספר ילקוט יוסף שובע שמחות, וסידר הכל בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

במה שדן בס"א בענין שבועה בתקיעת כף בעת החופה והקשה שם כמה קושיות כיצד משביעים היום, וכתב ע"ז כלשונו שהם טענות קשות, ואמנם למסקנא כתב שאין לבטל את השבועה.

ובאמת שעם כל הקושיות אין לנו כח לבטל מנהג רבותינו הקדמונים, הרדב"ז והב"י, שקטנם עבה ממותנינו, ובפרט שהסכימו על ידם כל גדולי הדורות הבאים אחריהם, ועל כל קושיא יש תירוץ, ולא מפני שאנו דמין נעשה מעשה לבטל דברי קדמונינו. ומרן אאמו"ר עט"ר זצוק"ל, הקפיד מאד לעשות שבועה לכל הספרדים, ולא חילק בין עדה לעדה. כי אחר שהגיעו לארץ, יש לכולם לעשות מנהג אחיד, עפמ"ש מרן הב"י באבקת רוכל סי' ריב, דקמא קמא בטייל. ומי יש בידו כח לחלוק על מרן הב"י בתשובה זו. ולכן גם יוצאי תונים עליהם לנהוג כאן בארץ בכל מכל כל כמנהג אר"י, ולעשות שבועה חמורה, ומה שנהגו בתונים, אין להם להמשיך כאן בארץ, וזו היתה דעתו של מרן האבא, ותמיד הזהיר על כך שלא יעשו עדרים עדרים, אלא שכל הספרדים יעשו אגודה אחת, כדעת הב"י, וכבר כתב החיד"א שכל העושה כדעת מרן הרי הוא עושה כמאתים רבנים. ואין כאן שום פגיעה בגדולי החכמים שהיו בחו"ל, כולם גדולים וחשובים, אבל כאן באר"י אין לשנות מהמנהג. וכל הקושיות שהקשו על שבועה חמורה, הכל מתורצים, וחלקם הזכרנו בילקו"י חופה וקידושין.

והן אמת שבחו"ל לא הכל נהגו בזה, וראה בשו"ת מצות כהונה (לר' אברהם הכהן, בעל משמרות כהונה סי' ז') שהזכיר שכתבו בכתובה שקנו בקנין שלם וכו', ואין שם נוסח השבועה. וכך היה כנראה המנהג בבגדאד, וכמ"ש בשו"ת רב פעלים ח"ב (סי' כח). אך באר"י נהגו הספרדים בכל הדורות להשביע בכתובה על כל הנאמר בשטר הכתובה. ואף אכרך שמקבל מילגה נמוכה, הרי כיום זה דרך האברכים, והשבועה באה על דרך העולם. ואף שפעמים נכשל ואינו מכבדה, אינו עובר בזה על השבועה, כי השבועה באה על דרכו של עולם ברוב הפעמים. וכל הנשבע על דעת כן נשבע.

ולגופו של ענין, הגה מקור דין זה של שבועה חמורה, הוא עפמ"ש בב"י (אבה"ע סימן א'), שלא הזכירם רבינו גרשום מאור הגולה שלא לישא אשה על אשתו, אלא עד סוף האלף החמישי. ולכן טוב לעשות תקנה בחרמות ונידויים שכל מי שישא שניה וכו'. ועפ"ז כתב בש"ע (סי' א') שטוב לתקן בחרמות ונידויים שלא ישא אשה על אשתו. עוד כתב מרן הב"י (אזה"ע סי' קסט סמ"ו), שלא הזכירם רבינו גרשום שלא לישא אשה על אשתו, אלא עד סוף האלף החמישי. וכ"כ עוד בש"ע בהלכות חליצה (סי' קסט אות מ), דאע"ג דליכא חרם דר"ג, שהרי לא גזרו אלא עד סוף האלף החמישי, מ"מ כל אדם משביעין

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President Of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

אותו בעת הנישואין שלא ישא אשה על אשתו וכו'. ע"ש. ומכאן המקור למנהגינו להשביע שבועה חמורה, שביסודה נוסדה כתחליף לחרם דר"ג, אך הרחיבו זאת על כל הנאמר בשטר הכתובה, כפי מנהג העולם, וראה להלן.

ואמנם בשי' למורא (סימן א) העיר, שהיכן מצא הבית שמואל דבר זה שכל אדם משביעין אותו בשעת נישואין שלא ישא אשה על אשתו, וגם המנהג אינו כן. ומבואר שהבין שאת הפירוש לסדר החליצה כתב הב"ש, ולא מרן הש"ע. אך כבר העיר על זה רע"א (בהגהותיו על סדר החליצה ס"ק א), שזה אינו, אלא סדר החליצה כתבו מרן עצמו, וכאמור כתב בסימן קס"ט אות מ"ו שנהגו להשביע שבועה חמורה תחת החופה. וכך כתבו הלבוש (בפירוש סדר החליצה), והכנה"ג (סי' קסט הגה"ט ס"ק עה). והגרעק"א בהגהותיו.

וכבר מזמן הרמב"ם נהגו להשביע את החתן בשבועה חמורה. ומצינו להרבה מגדולי האחרונים שהעידו על מנהגינו לפחות בחמש מאות השנים האחרונות, להשביע את החתן בשבועה חמורה, ובהם, בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' אלף רצב) שכתב, שנהגו עתה להשביע את הבעל על כל תנאי הכתובה.

וכן כתב בשו"ת המבי"ט ח"ב (סימן נ"י) בזה"ל: ונשבע בשבועה חמורה ובתקיעת כף על דעת המקום ברוך הוא וכו' לגמור ולקיים כל הכתוב לעיל. ע"כ.

וכן כתב בנו בשו"ת מהרי"ט ח"א (סימן ס' וסימן קיח): שמעשים בכל יום שכותבים בכתובות, שנשבע שלא ישא אחרת עליה בחייה. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת מהרש"ש (סימן מז): שרגילין לכתוב בכתובות שלנו תנאים רבים, ובכללם, שלא ישא אשה אחרת עליה, ולבסוף כדי לגמור ולקיים את כל הנזכר לעיל קנינא מפלוני וכו' ונשבע שבועה חמורה וכו', ומגו דחיילא אשאר תנאים חיילא נמי שלא לישא אחרת. ע"כ.

וכן כתב בשו"ת מהרשד"ם (אבן העזר סימן כז): שהיו נשבעין בשבועה חמורה על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעין באמת, ועל דעת ג' רבנים מפורסמים, לקיים את כל הכתוב לעיל בלי ערעור כלל ועיקר. ושם כתב, שהשבועה נותנת תוקף יתר לכתובה להחמיר בה בכל ס"ס. ע"ש.

וכ"כ מההראנ"ח במים עמוקים (ח"ב סי' סז). וכבר כתבו מהר"י אבולעפייא ומרן החיד"א (בשם הגדולים), שהמהר"י בן לב, ומהרשד"ם ומהרש"ך חשובים בזמננו כהר"ף הרמב"ם והרא"ש. וכ"כ בספר ויקרא אברהם (בכללים שבסוף הספר).

ובספר נוה שלום (דיני אישות סעי' ב) כתב, שהמנהג להשביע את החתן בשעת החופה שלא ישא אשה על אשתו אלא אם כן שהתה עשר שנים ולא ילדה, הוא מנהג קדום מזמן הרמב"ם, כמבואר בתשובת הרמב"ם הובאה בספר לב שמח. ע"כ.

ועיין בס' ארץ חיים (סתחון סימן סו) בשם הרב שבט בנימין, דבכתובות של עיה"ק ירושלים כותבים חיובי הכתובה עם התנאים בשטר אחד, ואין ספק שהשבועה חוזרת כל כל הנאמר בכתובה. ע"ש.

וכ"כ הגר"ח נאה בס' שיעורי תורה (עמוד ש"א) כי הספרדים כותבים השבועה בעיקר כדי לכופו שלא ישא אחרת עליה, ואגב כללו את כל תנאי הכתובה בתוך השבועה, אבל לבני אשכנז שיש להם חרם דר"ג שלא לישא שתי נשים, לא נזדקקו להוסיף שבועה על שאר תנאי הכתובה. ע"ש.

וכ"כ ביד אהרן אלפנדארי (סי' א) בשם מהר"י בן לב ז"ל, דחרם דר"ג לא פשט בספרד, והראיה לכך שנהגו לכתוב בכתובות נשבע שלא ישא אשה אחרת עליה, ושכ"כ גם כן הרב משפט צדק.

Yitzchak Yosef
The Rishon LeZion Chief Rabbi Of Israel
President Of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

גם מהר"ם אמארי'ליו כתב בסוף ספר תורת חיים למוה"ר חיון שמואל, שמנהגנו לכתוב בכתובות שלנו שהבעל נשבע שלא יגרשנה בע"כ ושלא ישא אחרת עליה. וכן כתבו המהר"ם אלשיך (סימן עח), ומהר"ם חאגיז (בשתי הלחם סימן כח), והמחנה אפרים (סימן א'). ע"ש.

גם מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' לח אות מה) כתב, שהמנהג פשוט באר"י שכותבים בכתובה בלשון הזה, ונשבע שבועה חמורה על זה [שלא ישא אשה על אשתו] ועל שאר התנאים. ע"כ.

וכן כתב בשו"ת בית יהודה עייאש (חושן משפט סימן ד') שהבעל מקבל על עצמו שבועה לקיים כל פרט מהתנאים הנזכרים בכתובה.

ובספר ארץ חיים סתהון (אהע"ז סי' א') כתב כן בשם מהר"ח מוצירי, והרב הון יוסף, ומהרי"ד אבולעפייא, והרב כר הקמח, והרב ויקרא אברהם הנז'. וכן כתבו החקרי לב (ח"ג יר"ד סי' פו), ומהר"ח פלאג'י בחיים ושלום ח"א (סי' ד'). וכ"כ בשו"ת תעלומות לב ח"ב (אהע"ז סי' ה') על דברי מרן בסימן א' [טוב לעשות תקנה בחרמות ונדויים ע"מ שישא אשה על אשתו], שלכן נהגו בערי תוגרמא ואר"י להשביע החתן שלא ישא אחרת עליה כדי לכופו לקיים שבועתו. ע"כ. וכ"כ בשו"ת רב פעלים ח"ב (אהע"ז סי' כח), שכן מנהג אר"י. וגם במרוקו בהרבה מקומות נהגו להשביע, וכמ"ש בשו"ת משפט וצדקה ביעקב ח"א (סימן טו). ע"ש.

והנה יש שהעירו על המנהג, שמאחר והדורות הולכים ויורדים, היאך אפשר להשביע כל אחד שאם לא יפרנסנה, או שלא יכבדנה כראוי, יעבור על השבועה. ולכאורה לא נאמרה שבועה זו אלא בדורות קודמים שהיו יראי שמים ויראים משבועות, אבל בזמנינו שבתי הדין ביטלו את כל השבועות המבוארות בש"ע חושן משפט, למה נחזיק בשבועה דוקא על הכתובה.

אך הגם שיש להשיב על הטענות כאשר יבואר להלן, עכ"ז למרות כל הטענות נגד השבועה, אין בכוחנו לבוא ולבטל מנהג כזה קדום, שיסודו מדברי הש"ע, ולמה נחוש למה שלא חשו הקדמונים. ובאמת נחתזי אנן, האם בזמנם לא היו רבים שלא היו יכולים לעמוד כל ימי חייהם בכבוד האשה, או ליתן לה מזונות כפי כבודה, ועכ"ז לא חשו שמא לא יכבדנה איזה פעם אחת, או לא יתן לה מזונות, האם היו מלאכים בזמנם, ואם כן למה לנו לחוש למה שהקדמונים דור אחר דור לא חשו לו.

ומה שבאמת לא חשו לשבועה חמורה זו, על כרחינו לומר או שאין השבועה מתייחסת לכל הפרטים המצויים שא"א לעמוד בהם, והשבועה חלה בעיקר לד' דברים, שהם: שלא ישא אשה על אשתו, שלא יצא לחוץ לארץ בלא ידיעתה, שלא ימשכן תכשיטיה, ולא יגרשנה בע"כ וכך הביאו בשמו של הגר"כ אבא שאול זצ"ל. אולם לדעת מרן האבא זצ"ל השבועה חמורה חלה על כל מה שנאמר בכתובה, כלשון הנאמר בכתובה. [דרך אגב, גם יוצאי מרוקו צריכים להישבע שבועה חמורה, כי בכתובה של רבי יצחק בן ואליד כתוב מפורש וגם נשבע שבועה חמורה].

וברור שכוונת השבועה היא למה שהוא דרך העולם, ובדרך כלל, שהרי בדרך כלל ינהג עמה בכבוד ויתן לה מזונות. ולא יתנהג עמה מנהג של שפחה, שעל ידי שמכינה לו כל צרכיו ומנקה את ביתו יבוא לנהוג בה בזלזול כאחת השפחות. ובפרט שלדעת הרב נחלת שבעה (סימן יב) מה שכתבו בכתובה ואוקיר אינו ענין בפני עצמו, אלא נמשך לפניו ולאחריו, ואוקיר ואכבדך, ובמה, שאפרנסנה לכבדה במלבושים, וכדרי' דקרי למאני מכבודותא. ע"ש. ואמנם בשו"ת בנימין זאב (סימן נ') כתב ואוקיר היינו ואכבדך, על כל פנים ענין הכבוד אינו שייך לפגיעה או דיבור כנגדה, אלא שלא ינהג בה מנהג זלזול.

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President Of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

ועוד, שהרי זה ברור שאם האשה מוחלת בפירוש אינו עובר על שבועתו, וגם א"צ התרה על זה. שאל"כ מי שכתבו לו בכתובתו הדירה בארץ ישראל, לא יוכל כל ימיו לעבור להתגורר בחו"ל עד שיתיר את שבועתו, ומבואר באחרונים דרשאי לצאת לחוץ לארץ ודי בהסכמתה. וע"כ דכשהיא מתרצית אין שום שבועה. ואע"פ שיש הרבה פעמים שאין האשה מוחלת ע"מ שאינו מכבדה כראוי, הנה אם זה דבר שמסתמא לא נשבע אדעתא דהכי, אמרינן אדעתא דהכי לא נשבע, וכמו שכתבו בזה הפוסקים בכיו"ב, ראה בגט פשוט (סי' קיט אות לד.) ובמחנה אפרים (סי' ב') שאם לא ילדה אשתו בנים, אינו צריך התרה אף שלא פירש כן בכתובה. ואפי' אם האשה אומרת בפירוש שאינה מוחלת, אם הוא בדבר שאינו מתקבל על הדעת, ג"כ י"ל דאדעתא דהכי לא נשבע. וכבר כתב הרדב"ז בח"א (סימן תקט) דאורחא דמילתא שבשביל דוחק המזונות מוחלת כל תנאי שבעולם, וכיון דסתם נשים מוחלות, זאת בטלה דעתה אצל כל הנשים. ע"ש. [ועוד יתכן דמה שהתחייב לה הוא רק אם תנהג כדת משה וישראל, כנוסח הכתובה, אבל אם תנהג בדבר אחד לא כפי דת משה וישראל, ע"ז לא נשבע, וצ"ע].

וגם בדבר שאינו אורחא דמילתא שמוחלת לו, הרי בלא"ה נחלקו הראשונים אם האיש חייב להשכיר עצמו להביא מזונות לאשתו או לא, שדעת ר"ת (כתובות סג.) שאינו חייב להשכיר את גופו להביא מזונות. ואף שדעת רבינו אליהו שחייב האיש להשכיר את עצמו לפועל להביא מזונות לאשתו. וכן פסק הרמ"א (אהע"ז סימן ע' סעיף ג'), מכל מקום כבר כתב הגר"א שדעת רוב הפוסקים כר"ת. וכ"ש אם האשה נישאת לבן תורה, שעל מנת כן נישאת לו שיביא לה סך זעום מהכולל, וסברה וקיבלה, ובזה י"ל דלכו"ע אין חיוב להשכיר עצמו לפועל להביא לה מזונות. דהוי כמחילה. ואי לא תימא הכי, היאך כל האברכים עוברים על חיוב מזונות, שלדעת הרמב"ם והרבה ראשונים הוא חיוב מן התורה, ודל מהכא השבועה, לכאורה עוברים על דין תורה. וע"כ לומר דהוי כאשה שמחלה על מזונותיה, וסברה וקיבלה. ולפי זה גם על השבועה אינם עוברים.

וזכורני, שבשנת תשל"ג מרן אאמו"ר סידר קידושין לאחד מתלמידיו, שלמד בישיבת בית התלמוד בירושלים, ובעת שמרן אאמו"ר ערך את השבועה חמורה כפי מנהגינו, ראש הישיבה הרב שוורצמן [זצ"ל] נזדעק והעיר בכעס למה עושים זאת ומכשילים את החתן לעבור על שבועה חמורה. ועמד שם הגר"צ אבא שאול זצ"ל, ואמר לו, האם כבודו יודע מה המקור לשבועה זו, והשיב שאינו יודע שום מקור לזה, ואינו מבין זאת. ואז אמר לו הגר"צ חלק מהמקורות הנ"ל, והסביר לו שמנהגינו מיוסד ע"פ דעת גדולי הדורות, שהוא בא במקום חרם דר"ג, ויש לו יסודות איתנים בהלכה, ואין לזלזל במנהג ישראל מדורי דורות, וקיבל הדברים. ודעת מרן אאמו"ר זיע"א, כי חלילה לבטל את מנהג השבועה כלל, ואין לשמוע לקול מערערים אשר כריסם קטנה מצפוני האחרונים הנ"ל. וגם אין לשנות מהשבועה ולצמצמה ממה שעשו בדורות שלנו. ואין להמנע כלל, והוא עצמו השביע את החתנים בכל יום. ועיין בספר משפט הכתובה שהביא מהגר"צ אבא שאול במכתב בזה"ל: אודות מנהג הספרדים להשביע את החתן בתקיעת כף על כל הנזכר בכתובה, ויש שערערו על זה מחשש שיעבור על השבועה וכו', הנה לענ"ד אין לבטל מנהג הראשונים שקטנם עבה ממתנינו, שנהגו כן מתקופת המבי"ט ואילך, [מזמן הרמב"ם ולכל הפחות מזמן מרן הש"ע כנ"ל], ויש ליישב את כל הערותיו, דחשש איסור ביטול השבועה, כיון שהוא מושבע ועומד מהר סיני על שאר כסות ועונה, ואין השבועה חלה בין כך ע"מ שמושבע ועומד מהר סיני, ואף בכולל כשיטת רוב הראשונים האומרים דבביטול מצוה לא שייך איסור כולל, כמבואר בתוס' (שבועות כד.). ובפרט בשבועה בנידון דידן שאינו

Yitzchak Yosef
The Rishon LeZion Chief Rabbi Of Israel
President Of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

מוציא אותה בפיו, וגם אין בו הזכרת ה'. והשבועה הזו הועילה רק לענין ד' דברים, שלא ימשכן תכשיטיה, ושלא ישא אשה על אשתו, ולא יגרשנה בעל כרחו, ולא יצא מגבולות אר"י בלא ידיעתה. ואני יודע אודות כמה אברכים שעמדו לברות מנשותיהם לחו"ל ומכת שבועה זו אסרתי להם. ולכן ראוי להמשיך במנהגינו כפי מסורת רבותינו ואבותינו, ואני חמה על אותם ראשי ישיבות מהאשכנזים, אשר עורכים חו"ק לתלמידיהם מבני עדות המזרח, ואינם רוצים להשביע את החתן, ואינם מוכנים לוותר על כבודם ומזלזלים בכבודם של ראשונים. ואם רוצים בברכות אינם מוכרחים לסדר את הכתובה, ויתנו לאחר לעשות כן. עכ"ד. ועוד הביא בשם הגרי"ש אלישיב שלא הסכים עם מנהג כמה מרבני אשכנז שאינם משביעים את החתנים הספרדיים. ונודע עליהם שא"א לחשוב את עצמנו חכמים יותר מחכמי הדורות הקדומים. גם הגרש"ז אויערבאך אמר, שהוא אינו מתנגד לחתן ספרדי שישבע, רק נותן קריאת הכתובה לרב ספרדי והוא יעשה הכל כמנהג. ובקונטרס השבעתי אתכם הוסיף, שאמר לו הגרש"ז א לא יכול להיות שראש ישיבה ימנע מהחתן לישבע, שהרי זה מנהג שנהגו כן בכל הדורות, וכל אלה שנהגו לישבע ימשיכו במנהג זה. ע"כ.

ויש לציין כי לפני כ-50 שנה כל הכתובות בארץ היו מנוסחות ע"י רבני אשכנז, לא היה כתוב בהם שבועה חמורה, גם היה כתוב בהם 'דחזי ליכי מדאורייתא' ומרן אאמו"ר זצ"ל הקים קול צעקה, שהרי מרן הב"י כותב שצריכים לכתוב 'דחזי ליכי' סתם. וגם אמאי השמיטו את השבועה חמורה, אחר שנהגו כך כל גדולי הדורות. וב"ה החזיר עטרה ליושנה, וכיום בכתובות שלנו מופיע שנשבע שבועה חמורה, וכן נאמר דחזי ליכי, ולא נאמר מדאורייתא.

בעבר, כאשר סיפרו להגרי"ש אלישיב שראש ישיבה אחד מתנה שיבא לחתונה רק אם החתן יכנס לחדר ייחוד מיד אחר החופה כמנהג האשכנזים, וכן שלא יעשה שבועה חמורה. הרב אלישיב הזדעק מי הוא ראש הישיבה זה, האם אחד הצעירים או הזקנים, אמרו לו מהצעירים, אמר הבנתי, הזקנים יודעים שכל אחד עושה כמנהגו, לכן נמשיך במנהג שלנו. שהברכות הנאמרות בחופה הם ברכות השבח וא"צ לקיים מיד חדר ייחוד. והיאך נבטל מנהג הקדמונים שנהגו כן עפ"ד מרן הש"ע, או מזמן הרמב"ם. ופוק חזי במנהגים שנהגו בהם אחינו האשכנזים, ששומרים עליהם בכל משמר וכבבת עיניהם, ואין משנים כי הוא זה ממנהגם, ואילו מנהג של אבותינו שנקבע ע"פ גדולי הדורות, היאך רוצים לבטלו במחי יד. ואילו הרמ"א היה כותב שבועה זו בודאי שהיו מחזיקים בה כל יוצאי אשכנז, חסידים וליטאים, ואמאי אנו לא נחזיק ביתר שאת וביתר עוז במנהגינו המיוסדים עפ"ד מרן הב"י, ומרן זיע"א, וכל גדולי התורה ענקי הרוח הספרדיים.

וברכתי להרב המחבר שליט"א שיהי רצון וחפץ ה' בידו יצלח, להגדיל תורה ולהאדירה, ויזכה לברך על המוגמר באורך ימים ושנות חיים, בטוב ובנעימים.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

Meir Amsellem

Rabbinical Judge

Jerusalem

מאיר אמשלם

דומ"ץ טה יעקב

ירושלים

בס"ד זכ"ל כ' אייר תשע"ז

הנני כותב

בא לני האבון המעוב כמו רב רחוק מוסיא טא. לא
ומגלגל ענב ביהי המכיל "לדין אהובים"
בצנן. חזק וקבול.

אניג בין בורה כפי השליח הנקא ואליה זמל
וליצו בלבן הקבור עז אינה סיה הליע
ובלוחך טהמין בקבוק יואי הצוים
ובאיוס חלובא. המוסעים ברירות בסוגיא
אחסי חילד לאורייס, איגו עירור מלחמה
מחיינת חוצב בעזה חסדים אחרים

המנכ"ל לטעון.

מאיר אמשלם
דומ"ץ טה יעקב

תקציר

"שמח תשמח רעים אהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם"
(כתובות ח.)

אחד הימים השמחים ביותר בחיי האדם הינו יום הנישואין. טקס הנישואין מאוד קצר אך הרבה הלכות ומנהגים מצויים בו.

רוב החיבור עוסק בהלכות המובאות בשו"ע אבן העזר (סימנים א, נה, סא, סב, סו, קמט) כגון ענין מנהגי השבועה בשעת החופה, מנהגי השבע ברכות. אמנם יתבארו ג"כ כמה הלכות חשובות משו"ע חושן משפט (סי' לג ו-לד) בענין כשרות העדים. בנוסף לזה תמצאו מאמר מיוחד בענין המנהגים.

קונטרס זה יביא מענה לשאלות רבות, כגון: האם מותר לברך שבע ברכות גם שלא בבית החתן? האם גרושים שחזרו לדור יחדיו בלא חופה וקידושין צריכים גט לחומרא (במידה ויחליטו להתפרד שוב פעם)? האם אנשים החשודים על הגזל וכדו' כשרים לעדות?

הקורא יהנה מחידושים ומושגים מעולמם של מסדרי החופות.

מעתה כל חופה תהיה חוויה נפלאה.

בענין שבועה בתקיעת כף בשעת החופה

אלא עד סוף האלף החמישי, מ"מ כל אדם משביעין אותו בעת נישואין שלא ישא על אשתו.

והאידנא נוהגים להשביע החתן שלא לישא שתי נשים ושלא יגרש בע"כ ובנוסף לכך הוסיפו במשך הדורות שהשבועה תחול על כל הכתובה וכ"כ בארץ החיים³ בשם הרב שבט בנימין (סימן שא) שבכתובות של ירושלים וצפת נוהגים לכתוב שהשבועה חוזרת על כל הכתובה.⁴

וקשה כיצד משביעים על כל הכתובה מחמת כמה סיבות: א אם כתוב בכתובה שיגורו בארץ ישראל ולמחר צריכים לרדת לחו"ל יצטרכו לעשות התרה על שבועתם ואם לא יעשו יישארו באיסור שבועה כל ימי חייהם. ב חייב אדם לפרנס את אשתו, והנה פעמים שיש דוחק עצום והבעל אינו יוצא לעבוד ואשתו צריכה לרדוף אחרי גמחי"ם או לעבוד יותר מהרגיל. ג פעמים יש סיבות שהבעל חייב לעזוב

הנה מקור המנהג להשביע את החתן הוא, שהרי מדין תורה רשאי אדם לישא כמה נשים¹ וכן רשאי לגרש את אשתו בע"כ, אומנם רבינו גרשום מאור הגולה (שהיה בדור שלפני רש"י) החרים לכל מי שישא שתי נשים או למי שיגרש את אשתו בע"כ. וכתב הרשב"א² (בשו"ת ס' קנז) שגזר כן מפני הפריצים והמעוללין בנשותיהם, מ"מ אותה התקנה לא התפשטה בכל גבולותינו (ספרד) ולא בגבולות פרובינציא הסמוכה לצרפת שמענו שנתפשטה עכ"ל. והשו"ע פסק (אבה"ז סימן א ס"י) שלא פשטה תקנתו בכל הארצות ולא החרים עד סוף האלף החמישי עכ"ל, אך הרמ"א בשם גאוני אשכנז פסק את החרדגמ"ה. מ"מ למרות שלא נהגו בחרם בארצות ספרד פסק השו"ע (שם ס' יא) טוב לעשות תקנה בחרמות ונדויים על מי שישא אשה על אשתו עכ"ל. ועוד כתב הב"י בפירוש סדר החליצה (ס' לב) ובזמן הזה אף על גב דליכא חרם דר"ג, שלא גזר

1. יבמות סה., טוש"ע אבה"ז סימן א ס"ט.

2. הובא בדרכ"מ אבה"ז סימן א ס"י.

3. סתהון אבה"ז סימן סו עמ' 494 הוצ' מכון הכתב.

4. צ"ע מאיזו תקופה השתרברב מנהג זה לכלול את כל החיובים בכתובה בשבועה שהרי ודאי לדעת השו"ע עיקר התקנה היא על אי נשיאת שתי נשים וגירוש בע"כ? וב"משפט הכתובה" (ח"ה עמ' קלו) כתב שהמנהג להשביע על כל הכתובה החל מזמן הרדב"ז ומזמן המהרשד"ם הנוסח היה מעוגן בכתובה.

והרי ספיקא דאיסורא לחומרא. וא"כ צריכים לחייב את הבעל לשלם כמה שיותר והרי לא פוסקים כן.

ולעניין גוף השבועה נמי צ"ע אם שייכת בדורנו, שהרי כל עניינה לאיים על החתן לקיים את כל התנאים הכתובים שם, והאידנא אין השבועה חמורה בפני העם ואם ישבע לא יקפיד לקיימה. ועוד רובא דרובא דעמי הארצות ואפילו חלקם של בני הישיבות אינם מבינים כלל על מה מתחייבים בכתובתם א"כ מה הועילו חכמים בתקנתם,⁵ ועוד שהרי ביטלו את כל השבועות הן מדאורייתא והן מדרבנן כיון שנשתנה הדור לקלולא א"כ מדוע לא נחוש כן לעניין

את ביתו לאיזה שבועות כגון ראשי ישיבות הנוסעים לאסוף כסף עבור ישיבתם וכיצד מותר הדבר שהרי מבטל מצוות עונה, וכי תימא שיעשה זאת בהסכמתה, והרי מכלל השבועה שלא ישכנע אותה לוותר על דבר ממה שנשבע. ובכללם גם אלו שנוסעים לקברי צדיקים בחו"ל למשך שבועות.⁶ הרי שיש ספק בביה"ד בענייני מזונות, אם הבעל צריך לשלם לאשה יותר חודשים או פחות, ויש ויכוחים וטענות בין בני הזוג אז אנו פוסקים שהבעל מוחזק בכסף ולכן הוא ישלם פחות. וקשה, התינוח אם הוי עניין של ממונות אז נאמר 'המוציא מחבירו עליו הראיה', אך אם משיביעים החתן אז זה עניין של איסור משום השבועה,

5. ויש שע"י שהות זו מבטלים מצוות פו"ר אבה"ז סימן א ס"ו.

6. הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א (הו"ד בעלון 'בית נאמן' (מס' 27) לגר"מ מזוז שליט"א).
7. ועיין בב"י אהע"ז בסימן סו סי"ג בשם תשובות הרשב"א (ח"א סימן תרכט) שכתב שמהר"ם פטר עם הארץ מלשם כתובת גרושתו בטענה שלא הבין על מה התחייב. והרשב"א תמה עליו כיון דחזקה היא שהעדים ביארו לחתן את התחייבויותיו לפני החתימה, מ"מ התבטל הרשב"א להוראת הרב, אומנם הב"י החזיק כדברי הרשב"א. מ"מ חזינו שאם לא הסבירו העדים לחתן על מה עומד להתחייב לכו"ע יכול לטעון שלא הבין על מה התחייב ולפטור עצמו מלשלם. א"כ גם כאן יכול לטעון שלא הבין על מה נשבע. והראה לי הרב עמוס חשאי הי"ו שהגאון היב"א (ח"ג אהע"ז סימן יג) הביא את תשובת רשב"א זו לטענת חתן שטען שחמי רימה אותו בסכום כתובה כפול, והוא אינו ידע מזאת ולכן אינו רוצה לשלם. ושם הרב דחה את טענת החתן משום שדוקא כאשר רק העדים חתמו על הכתובה ולא נעשתה שום פעולה מצד החתן נאמן הוא לטעון שלא הבין על מה נתחייב, אבל אם הוא עצמו חתם, לכו"ע אינו נאמן בטענה שלא ידע ולא הבין על מה חתם. וכן כתב השו"ע חו"מ סי' מה ס"ג וז"ל הודאה בחתם בידו והשטר בגופן של עכו"ם, והדבר ברור שאינו יודע לקרות ויש עדים שחתם עד שלא קראו, מ"מ מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו עכ"ל. ועוד בנידון דידן כתב השו"ע להדיא בחו"מ סימן סא סי"ג וז"ל מי שטען על כתובת אשתו שהיה עם הארץ ולא הבין כשקרא החזן הכתובה והתנאים אין שומעין לו עכ"ל.

ישלם כתובה בעד שחמורה מהם כיון שהיא לכל ימי חייהם, ועוד כיון שעיקר התקנה כדי שלא ישא אשה על אשתו והאידינא השלטונות בלאו הכי אוסרים זאת עפ"י חוק ואף הענישה על העובר על כך היא מאסר א"כ ודאי בטל עיקר טעם השבועה לגמרי.⁸ ועוד איך משביעים אנשים חילוניים ובכללם גם אנשים שעפ"י ההלכה מוגדרים כאנשים החשודים על השבועה והלכה פסוקה היא שאסור להשביע שבועה לעתיד למי שחשוד על השבועה, וגם את"ל דשבועה זו דתקיעת כף⁹ בכהאי גוונא (שמושבע מפי אחרים ואינו עונה אמן ואינו מרכין ראש) הוי מדרבנן וכי החשש לעבור על שבועה מדרבנן מילתא זוטרתא היא. ועוד יש חתנים שמתחייבים בכתובה סכום עצום שודאי אינם יכולים לעמוד בו, יש לדון בהם כאדם שנשבע שבועת שוא וכאדם שנשבע שיעבור את הים ברגליו שהרי הדבר ידוע שאף אחד לא שילם ולא

ישלם כתובה בסכומים כאלו א"כ כיצד מתירים להשביע חתן שכזה,¹⁰ ועוד ישנם קהילות אשר נהגו בחו"ל לא להשביע החתנים ובהגיעם לארץ הקודש חפצים להמשיך במנהגם.¹¹ וכן נהגו חלק מקהילות מרוקו. והגאון רבי שלמה דיין זצ"ל בשו"ת עטרת שלמה (סימן ל) כתב שהחילוק בין הקהילות במרוקו נובע מכך דאלו שהושפעו ממגורשי ספרד כתבו את השבועה בכתובותיהם והקהילות שלא הגיעו אליהם השפעת המגורשים לא הזכירו את עניין השבועה. ומעידים שרבי רפאל ברוך טולדאנו זצ"ל נהג להשמיט את נוסח השבועה ונקט רק לשון קניין גמור. וכן נהגו יהודי תימן ותוניס¹² לא להשביע על כתובותיהם. א"כ איך אפשר לחייבם להשבע.

אחר טענות קשות אלו צריך ליישב על מה סומכים הפוסקים שמורים להישבע. וכתב הגאון הגר"צ אבא שאול זצ"ל בתשובתו שנדפסה בספר 'קול אליהו'¹³ ששבועה זו תופסת אך

8. ועיין בתוס' ביצה ל. ד"ה תנן אין מטפחין (וכן הובא בב"י או"ח סימן שלט ס"ג) לעניין בטל הטעם בטלה התקנה וביארו האחרונים דרך בגונא שהתקנה התפשטה בכל ישראל אז אמרינן למרות שבטל הטעם לא בטלה התקנה אך אם מעיקרא בשעה שהתקינו התקנה היא לא התפשטה בכל ישראל, אמרינן בטל הטעם בטלה התקנה. וא"כ מאי שנא.

9. עיין בשו"ע יור"ד סימן רלט ס"ב ויבי"א ח"ז אהע"ז סימן ב אות ג.

10. טענת הגר"ז גולדברג שליט"א (הר"ד ב"משפט הכתובה").

11. ועיין במאמר בעניין המנהגים שהובא בקנטרס זה אם בכלל יכולים להמשיך המנהגם.

12. וכן מורה הגאון הגדול רבי מאיר מאזוז שליט"א.

13. לרבי אליהו תופיק שליט"א.

ורק על ארבעה דברים והם:

השבועות שנמנעים מהם בזמנינו.

א- שלא יגרש אשתו בע"כ. ב- שלא ישא אשה על אשתו. ג- שלא יברח לחו"ל. ד- שלא ימשכן דברים השייכים לכתובתה. וכן כתב הגאון הגר"י יוסף שליט"א ב"עין יצחק" (ח"ג עמ' רפז), מ"מ חזינן שבנוסח הכתובה המקובל נוהגים להשביע על כל הכתובה¹⁴, וצריך הבנה מדוע א"כ לא משנים את נוסח הכתובה שתחול השבועה אך ורק על ארבעת הדברים הנ"ל¹⁵.

ולפני שאתחיל להתעסק בנידון זה ניישב חלק מהקושיות דלעיל:

*גבי הטענה שהחתן עובר על השבועה כיון שאינו מפרנס כיאות.¹⁶

משמעות הכתובה שיפרנס כדרך הבריות וטבעם והעיקר שלא להיות מתחת לקו הממוצע באופן חריג, ולמרות שיש רשעים שיש להם כסף ואינם נותנים לנשותיהם או מחמת אטימות הלב או כדי לצערה מ"מ תקנות העם נתקנו לרוב העם ההולכים בדרך הישר ובהם הם נמדדות ואותו יחיד עווננו ישא.

*ההבדל בין שבועה זו לשאר

ההבדל הוא שהשבועות שנתבטלו הם זכות שהגיע לבעלי הדין, ומחמת קלקול הדור (החשש לשקר) בטלו אותם וביה"ד אינו מאפשרם ואילו שבועה זו ד'כתובה' ביה"ד עצמו תקנוה מפני הפריצים והמעוללים בנשותיהם כדי לשמור על קדושת בית ישראל ומעמד בנות ישראל. וראיה לכך, דהנה השו"ע בעצמו באו"ח סימן קנו העתיק לדברי הטור שיזהר אדם להישבע אפילו באמת והוא בעצמו הביא בסדר חליצה שבזמן הזה משביעין כל איש שלא ישא אשה על אשתו. ומדוע לא ביטל זאת, אלא ודאי יש לחלק בין זכות שיש לבעלי דינין לברר האמת לבין החלטת ביה"ד שכך טוב לעשות לשמור על קהל ישראל.

*מדוע אין לסמוך על חוק ריבוי נשים במקום השבועה.

א- כיצד נפקיד את מה שציווה השו"ע לבית המשפט של ישראל לרצונם ודעתם של מחוקקים ושופטים ומחללי שבת אשר דעתם משתנית תכופות בהשתנות הדור והפוליטיקה. ב-חזינן כיצד הברדואים בישראל

14. וז"ל הכתובה: "... וגם נשבע שבועה חמורה בתקיעת כף על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הנשבעים באמת לאשר ולקיים את כל הכתוב עליו בשטר כתובתא דא...".

15. טענת הרב יעקב עדס שליט"א (בספרו "דברי יעקב" בענייני הלכה ח"ג פרק יט).

16. "משפט הכתובה" ח"ה עמ' רב.

ממילא הנשים מקפידות ובכל מקום שיש קפידה מצד הנשים ויש חשש לקטטה ועיגון ומאידך לא קיבלו את חרם דרגמ"ה יש לחזור למה שתיקן השו"ע שצריך לעשות תקנה בחרמות ונידויין על זה, כיון שדבר זה נועד להגן על האשה. א"כ האידנא אין לחלק בין הקהילות כלל.

מיהו על חלק מהטענות הנ"ל לא היה מענה לכן עלה הגאון רבי אליהו בר שלום שליט"א¹⁸ למענונו של הגריש"א¹⁹, ושאלו האם אפשר לשנות את נוסח הכתובה של הספרדים וענה לו שזה אפשרי רק אם כל גדולי רבני הספרדים יסכימו לכך. לכן הלך הוא לגרב"צ אבא שאול זצ"ל ושאלו האם לשנות את נוסח הכתובה לארבע התחייבויות בלבד והביע דעתו באופן נמרץ ומוחלט לא לשנות כלל רק לקחת את הכתובות עם נוסח השבועה כפי המקובל בכל מקום. וכן הלך לגאון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל ולא הסכים לבטל המנהג כלל וגם לא לשנות הנוסח וכן פסק הרב בר שלום שליט"א שאין לשנות מהנוסח כלל כפי שהעידו רוב גדולי וגאוני ישראל זצ"ל.

נושאים שתי נשים או יותר, רושמים רק אחת במשרד הפנים וחיים עם שאר נשותיהם ללא רישום ואין זה אכפת לרשויות החוק כלל. ג-ודאי שיש הרבה יראים שהחוק אינו מרתיע אותם כלל אלא דוקא איסורי התורה, וידוע על אנשים ידועים ומפורסמים שנושאים צעירה בת שש עשרה שנים אצל איזה רב ואינם רושמים עצמם באף מקום כדי שלא ידע החוק ויעניש. ויש שנושאים נשים ללא הודעה לרשויות כדי להרוויח איזה זכות ע"י כן. ועוד ישנם רשעים שחיים עם אחרת בתורת פילגש או ידועה בציבור בלי קידושין ובלי כתובה וכיון דהוי בדרך קבע, הרי זה בכלל עובר על השבועה למרות שהחוק לא תמיד אוסר זאת.

*לעניין הטענה דכך נהגו בקהילות בחו"ל שלא להישבע.¹⁷

טענה זו שבחו"ל לא נשבעו וחפצם לילך אחר מנהג אבותיהם אינה טענה כלל, כי הסיבה שלא נשבעו אינה משום מנהג שלא להשביע אלא משום שנהגו בפועל לישא שתי נשים ולכן הנשים ג"כ לא היו מקפידות בכך. אך במקומות שאין דרך לישא שתי נשים

17. "משפט הכתובה" שם, עמ' קכא.

18. מחבר ספר "משפט הכתובה".

19. יש לציין שכאשר הגריש"א זצ"ל כווד לסדר קידושין לחתן ספרדי הניח לרב ספרדי לקרוא הכתובה ולהשביע את החתן. וכן נהג הגרש"א זצ"ל (בית חתנים עמ' רלז בהערות).

מאידך הציע רבי יעקב עדס שליט"א²⁰

דאף אם אין משנים הנוסח לציבור מ"מ יחיד הרוצה לשנות אצל עצמו רשאי לעשות כן ואין למחות בידו. ולא נחשב שינוי מנהג כיון שרק הנוסח שונה והרי גם היבי"א²¹ הביא עדויות שבדורות שלפנינו לא נהגו כלל לכלול את הפרט שלא יגרשנה בע"כ והאידנא נוהגים לכלול זאת ועוד שכל הבקי בדיני כתובות יודע שאם נאסוף מאה כתובות של ספרדים מלפני מאה וחמישים שנה בשום אופן לא יתכן שיהיה הנוסח שבכולם או בכמעט כולם שווה מפני שבכל מקום הנוסח היה שונה.

העולה מכל האמור:

א- גבי ביטול השבועה לגמרי רוב גדולי ישראל פסקו שאין לבטלה²².

ב- גבי שינוי הנוסח שהשבועה תחול רק על ארבעה דברים בלבד, גם בזה רוב גדולי ישראל פסקו שאין לשנות הנוסח כלל והגר"י עדס שליט"א חידש שהיחיד שחושש לשבועה יכול לשנות לעצמו או לבני ביתו.

ג- גם אלו שנהגו בחו"ל שלא להשבע האידנא אין מקום למנהגם²³.

20. "דברי יעקב" (בענייני הלכה ח"ג פרק יט).

21. ח"ז ס' ב, ג.

22. למעט מקצת גאונים כהרב הגאון מאיר מאזוז שליט"א שמורה לכל שאין להשבע כלל וכן הייתה דעת הרב שלום משאש זצ"ל.

23. ואם יחפצו להמשיך במנהגם עיין במאמר המנהגים שכתבנו בקונטרס זה.

סימן נה ס"א וסימן סד ס"ה האם יש הבדל בין חופת 'אלמנה' לחופת 'בתולה'?

המהרי"ל (הלכות שבת ס' יח) כתב להדיא שצריך שיבעלנה מער"ש ביאה גמורה. מאידך הח"מ (נה סק"ח) והב"ש (סד סק"ב) כתבו דמוכח מהבבלי (ביצה לו. קידושין י:) שאין חילוק בין חופת אלמנה לבתולה. והב"ש (נה סק"ב) כתב שכן דעת הרמב"ם שאין חילוק בין חופת בתולה לאלמנה. וכן הגר"א (סד ס"ק יא) ס"ל הכי והוכיח שכן ס"ל לירושלמי (וביאר הסוגיא דירושלמי באופן אחר). וכן העיד הגר"ח מוולוז'ין ב"מעשה רב" שכן הורה למעשה רבי ה"גאון" להתיר לבעול אלמנה ביאה ראשונה בליל שבת (בגונא שקנה אותה כחופת בתולה).

והנה פסק הרא"ש והעתיקו הטור והשו"ע (סד ס"ה) כפירוש הראשון של התוס' על הירושלמי דאין חופה לאלמנה וז"ל... ואלמנה אין חופה קונה בה אלא ע"י יחוד של ביאה עכ"ל. ובלשון יחוד של ביאה נחלקו האחרונים בפירושו: דעת הב"ח, פרישה וב"ש דבעינן ביאה ממש

איתא בירושלמי (כתובות פ"א ה"א) אמר ר' מנא הדא אמרה אילין דכנסין ארמלן צריך לכונסה מבעו", שלא יהיה כקונה קניין בשבת²⁴. ובטעם הדבר, דמשעה שכונסה זוכה במציאתה ובמעשה ידיה. אלא שיש לעיין בדברי הירושלמי שכתב שצריך לכנוס האלמנה מבעו", האם כוונתו שדוקא ע"י היחוד קונה אותה למציאתה למעשה ידיה או בעינן דוקא ביאה וע"י זה נקנית לו לאשה. והנה התוס' ביומא (יג:) ד"ה לחדא כתבו שני פירושים על מימרת הירושלמי:

א. לבתולה יש 'חופה' אך לאלמנה 'אין חופה' ולכן רק ביאה קונה אצלה.

ב. יש לאלמנה 'חופה' והוא הייחוד וכן נראה לתוס' עיקר, והטעם כיון דחופת בתולה היא בהינומא וצריך לשנות²⁵ לכן חופת האלמנה הוי היחוד.

חזינן משני פירושים אלו שנשתנה דין קניין אלמנה מבתולה מ"מ כתבו דנראה להם הפירוש השני יותר. אולם

24. מ"מ בבה"ש שרי לכונסה דכל שבות לא גזרו במקום מצוה (או"ח סימן שמב).

25. הנה החזו"א (אהע"ז סימן סג ס"ק יח) ביאר את הענין: שאכן בעצם הדין אין חילוק בין בתולה לאלמנה דמנא תיתי לחלק. אלא החילוק במנהג הוא, משום שנהגו לעטר את בית החופה בבתולה ובאלמנה לא נהגו כן, וע"כ לא מינכרא שהכניסה לביתו היא לנישואין לכך נהגו לעשות הנישואין ע"י ביאה או יחוד ולא ע"י חופה.

דסגי גם באלמנה ביחוד הראוי לביאה, וכן ביאר כה"ח (שלט ס"ק סב) את דעת השו"ע. וכ"כ בשו"ת יבי"א (ח"ה אהע"ז סימן ט אות ה, ו) והסתמך על דעת הפנ"י (שו"ת ס' ג') דס"ל לדעת השו"ע דהיחוד בבתולה הוי גם כאשר יש מקצת אנשים במקום הצנוע שנמצאים בו²⁶, א"כ בחופת 'אלמנה' צריך שיהיה יחוד הראוי לביאה וצירף לסברא זו את הבית מאיר דכתב דלמרות שבאו"ח (סימן שלט) ס"ל לשו"ע דבעינן ביאה ממש מ"מ באהע"ז (סד ס"ה) פסק כהרא"ש דסגי ביחוד הראוי לביאה, דסוגיא בדוכתא עדיפא.

וראיה לדבר דסגי לאלמנה יחוד הראוי לביאה מכך שכתב השו"ע (אבה"ע סד ס"ה) ... ואלמנה אין חופה קונה בה אלא ע"י יחוד של ביאה זוכה במציאתה ובמעשה ידיה לפיכך צריך להתייחד עימה קודם השבת וכו'... ואם איתא 'דיחוד' זה הוי ביאה ממש הוי בעי ליה למיכתב 'לפיכך צריך לבוא עליה קודם השבת' ולא 'להתייחד'

באלמנה, ודעת הח"מ דסגי ביחוד הראוי לביאה.

ובדעת השו"ע ביאר הב"ש²⁶ (סד סק"ו) כיון דהשו"ע (נה ס"א) פוסק כהרמב"ם דבעינן יחוד הראוי לביאה בחופת בתולה (יחוד גמור לפי שיטתו) ובסימן סד ס"ה פסק כהירושלמי דאין חופה לאלמנה א"כ כיון שצריך להחמיר דרגה בקניין האלמנה, בעינן ביאה ממש²⁷. וכן מוכח מסימן שלט ס"ה באו"ח שזו דעת השו"ע שכתב הכונס את האלמנה לא יבוא עליה ביאה ראשונה לא בשבת ולא ביו"ט עכ"ל. מוכח דבעינן ביאה ממש ע"מ לזכות במציאתה ובמעשה ידיה וזוהי חופתה ולכן אסור לבוא עליה ביאה ראשונה בשבת. וגם את"ל דלשונו הטהור של השו"ע באבהע"ז (סד ס"ה) מסופק, יהיה ניתן לבארו עפ"י או"ח (שלט ס"ה) דבעינן ביאה ממש מער"ש.

אולם הח"מ²⁸ ס"ל בדעת השו"ע

26. ובדעת הב"ש כתב הפת"ש (סד ס"ק ט) דס"ל כ"המשאת בנימין" דמהני יחוד באלמנה ע"מ לזכות במציאתה ובמעשה ידיה.

27. מ"מ מלשון השו"ע שכתב: יחוד של ביאה לא משמע כן וצ"ע עכ"ל הב"ש. ולדעת הרמ"א שפסק כהר"ן בסימן נה ס"א החומרא באלמנה תהא יחוד הראוי לביאה.

28. הח"מ חילק בין שני סוגי חופות שישנם באלמנה ובתולה. דבדברים שקניינם שונה כהינומה האלמנה צריכה קניין חמור וניכר אך אם קנה האלמנה ע"י הבאה לביתו דזה הוי קניין אלימא אין הבדל בין בתולה לאלמנה. וכ"ז לדעת הרמ"א שפסק כר"ן אך לשו"ע שפסק כהרמב"ם אין הדין כן.

29. וכ"כ בסידור הגאון מליסא (דרך החיים) דיני חופה בער"ש (ס' רכג ס"ג) והו"ד בפת"ש (אהע"ז נה ס"ק ב).

(וכ"כ בשו"ת פנ"י), חזינן דהשו"ע לא שיד סק"ה), כאן כיון שיש חולקים הזכיר ביאה.

ע"ז וס"ל דיש חופה לאלמנה (גר"א, מהרמ"ט, שבות יעקב) יש להקל.³⁰

לסיכום: לעולם יש הבדל בין חופת בתולה לחופת אלמנה, ואם נערכת חופה לאלמנה או גרושה בער"ש יש לחתן ולכלה להתיחד מבעו"י יחוד הראוי לביאה.

ועוד י"ל כיון שאהע"ז זו משנתו האחרונה של השו"ע לכן אזלינן בתרא. ועוד יש מקום להסביר את סימן שלט ס"ה שלא יבא עליה ביאה ראשונה אם לא נתייחד עמה בער"ש. ועוד יש להתיר הבעילה בשבת דלהנאת עצמו מתכון ולא לקנות זכויותיו ולמרות דהוי פ"ר בדרבנן וקיי"ל דאסור (מג"א

30. ובענין נישואי אלמנה מובא בזה"ק פרשת משפטים (קא): שאר בני דעלמא דקא מסתלקי מינה, והא ידענא דרוח דיליה שביק בההיא אתתא דהוה ליה, ורוח אעיל תמן, מה אתעביד מההוא רוח, ואי נסבא האי אתתא אוף הכי מה אתעביד מההוא דשבק בה בעלה קדמאה, דהא גברא אחרא אתי עלה, לאתקיימא רוחא ברוחא לא אפשר, דהא האי אתי עלה השתא, רוח אעיל בה, וכן ההוא קדמאה אסתליק, רוח אעיל בה וכו' ודאי לא יכלי תרוייהו לאתקיימא בההוא גופא דאתתא כחדא וכו' כד האי בעלה תניינא אתי ואעיל רוחא בההוא מאנא, רוחא קדמאה מקטרגא בהאי רוח דעאל ולא אתיישבן כחדא, ובגיני כך אתתא לא אתיישבת כדקא יאות בהדי בעלה תניינא, בגין דרוחא קדמאה מכשכשא בה וכו' ולזימנין דדחי דא קדמאה לההוא תניינא ואתעבד ליה מקטרגא עד דאפיק ליה מעלמא וכו' ומאן דנסיב ארמלתא כמאן דעאל בימא, ברוחין תקיפין בלא חבלין ולא ידע אי יעבר בשלם אי יטבע גו תהומי ע"כ. וכן מובא בשער הפסוקים כי תצא וז"ל כי כשהאדם נושא אשה הוא נותן בנקבה חלק ממנו ממש, וזהו טעם דמ"ש רז"ל שלא ראוי לישא אלמנה כלל, מפני שאותו רוח מכשכש במעיה ומתקוטט עם אותו אדם הנושא אותה עכ"ל.

לכן מחמת הסכנה הגדולה יסד הרש"ש תיקון לאלמנה שתוכל להנשא. וכן העיד הגר"ח בסוד ישרים (ח"ב סימן א) שיש כמה אנשים בבגדד שנשאו אלמנות, עשו תיקון הרש"ש, לא ניזוקו והולידו בנים והאריכו חיים.

אמנם בטהרת הבית (ח"ג עמ' רצה) כתב דמאן לא קפיד לא קפדי בהדיה, והביא ראיות שכן כתב הלח"מ (שביתת עשור פ"ג ה"ב) דהאידינא נתבטלו הרוחות הרעות הללו וכ"כ היש"ש (פ' כל הבשר סי' יב) וכ"כ כתב בשו"ת "תפארת צבי" (ח"ב יו"ד ס' יב), ועוד הגר"א התיר בכהאי גוונא. (אמנם נראה שיש חילוק בין "רוחות הרעות" לבין ההוא רוחא דבעלה דלא הוי רוח רעה ולא שייך לומר שנתבטלה, ועוד כיון דהוי מציאות עפ"י האריז"ל לא שייך למימר מאן דלא קפיד וכו'...). ולכן נראה דכדאי שיעשה תיקון הרש"ש עם עשרה אנשים ת"ח עם צדקה גדולה מאוד (לעילוי נשמת הנפטר).

ולמעשה כל אחד יתייעץ עם רבותיו כיצד לנהוג. מ"מ כ"ז באלמנה אך בגרושה לית לן בה. כמ"ש מהרש"ו (שם פ' כי תצא) דהגרושה נקיה מענין זה.

סימן סא

חופת נדה האם שרי לכתחילה, דיעבד או אסורה?

ועוד איתא (שם נו.) בעי רב אשי נכנסה לחופה ופרסה נדה מהו את"ל חיבת חופה קונה, חופה דחזיא לביאה, אבל חופה דלא חזיא לביאה לא, או דלמא לא שנא תיקו.

בירור דעת הרמב"ם לעניין חופת נדה³¹:
כתב הרמב"ם (אישות פ"י ה"ב) ומשתכנס לחופה נקראת נשואה אע"פ שלא נבעלה והוא שתהיה ראויה לבעילה, אבל אם היתה נדה אע"פ שנכנסה לחופה ונתייחד עמה לא גמרו הנישואין והרי היא כארוסה עדיין³² ועוד כתב הרמב"ם (אישות פ"י ה"ו) ולא תנשא נדה עד שתטהר ואין מברכין ברכת חתנים עד שתיטהר ואם עבר ונשא וברך אינו חוזר ומברך.

וקשה: דכתב הרב בהלכה ב' 'אבל אם הייתה נדה... לא גמרו הנישואין' משמע שהייתה חלות מסוימת של נישואין, וכן משמע מהלכה ו' דכתב

איתא בכתובות ב. הגיע זמן ולא נישאו וכו' אינו מעלה לה מזונות לפיכך, חלה הוא או שחלתה היא או שפירסה נדה אינו מעלה לה מזונות. וכתב הר"ן (שם דף א.) ד"ה או שפירסה נדה איכא דיליף לה מהכא דחופה היינו יחוד ולפיכך כשפירסה נדה ולא בעלה אסורה להתייחד ולכן לאו בת חופה היא דאם איתא דחופה לאו היינו יחוד למה אינו מעלה לה מזונות. ואחרים אומרים דחופה לאו היינו יחוד וראיה לדבר מדאמרין לקמן (יב.) דאלמנה מן הנישואין אין לה אלא מנה אע"פ שעדים מעידים עליה שלא נסתרה ולא נבעלה אלמא חופה לאו היינו יחוד אלא חופה היינו כל שהביאה הבעל מבית אביה לביתו לשם נישואין. וכי תימא פירסה נדה למה אינו מעלה לה מזונות הרי בידו להכניסה לחופה, היינו טעמא שכיון שאין חופה זו מסורה לביאה לא חייבוהו חכמים לכונסה ע"כ דעת הר"ן.

31. והנה ישנם שני תהליכים שאשה נעשית א"א גמורה לכל דבר [ממנו, נדרים]. השלב הראשון הוא הקידושין והשלב השני הוא הנישואין.

ובהיותה נדה בשלב הראשון- הקידושין פסק הרמב"ם (אישות פ"ד הי"ב) המקדש את הנדה הרי זו מקודשת קידושין גמורים ואין ראוי לעשות כן עכ"ל. וכן פסק השו"ע (אהע"ז מד ס"ב) המקדש אחת מכל העריות לא עשה כלום שאין הקידושין תופסים בהם חוץ מן הנדה שהמקדש נדה מקודשת קידושין גמורים ואין ראוי לעשות כן עכ"ל. ומקורם מקידושין (סח.) מדכתב: 'ותהי נידתה עליו' אפילו בשעת נידתה תהי בהיותה וכתב הפרישה (מד ס"ק יח): דלענין קידושין כ"ע לא פליגי דתפסי בנדה.

32. כיון דבעיא ולא אפשרטא בש"ס.

שחופת נדה יצאה מאיסור ארוסה ומותרת לו כשתטהר אפילו בביאה ללא כוונת נישואין. ולכן לא צריך לחזור ולברך כיון שהברכות הראשונות הועילו במשהו, ולשון הרמב"ם 'לא גמרו הנישואין' א"ש שאכן חלו לעניין ביאה אך לא לגבי שאר הקניינים.

וא"ת כיצד תקנה ה'חופה' והרי אסור להם להתייחד? וישיב הרב זצ"ל עפ"י הבנת הפנ"י (שו"ת אהע"ז סימן ג') ברמב"ם דהיחוד שקונה אותה הוי אף במקום שאינו מוצנע לגמרי אע"פ שאינו ראוי לביאה³⁴.

לסכום דעת הרמב"ם: אכן לכתחילה לא תנשא נדה עד שתטהר אך דייעבד שפיר דמי שהרי קנאה לענין ביאה, והנפק"מ לענין ירושתה וכו'...³⁵

שאכן עדיין נחשבת כארוסה לשאר מילי דאינו יורשה ולא מטמא לה, וכן כתב הרב המגיד (פ"י ה"ב) שכן נראה מדברי מקצת גאונים. ובטעם הדבר כתב הרי"ף כיון שהגמרא בכתובות (נו.) נשארה בתיקו, מספיקא לא מפקינן ממונא³⁶. מ"מ הר"ן וכן הב"ש (סא

ש'אם ברך אינו חוזר ומברך', והרי עבר איסורא בהיכנסה לחופה דהיחוד אסור בגוונא שהיא נדה³³.

ובישוב דברי הרמב"ם ישנה מחלוקת:

הגאון יב"א זצ"ל (ח"ה אהע"ז סימן ח אותד) יישוב הענין כך, דכתב הרב המגיד על מה שכתב הרמב"ם שלא תנשא נדה עד שתטהר שכן כתבו הר"י מיגש ומקצת גאונים ונראים דבריהם דהא חופה משום ביאה היא וכיון שאסור לו לבוא עליה ולהתייחד עימה אין ראוי שתכנס לחופה. וכוונת ה"ה דהרמב"ם ס"ל כהר"י מיגש שכתב בשו"ת תמים דעים (ס' קפה) בשם ר' יצחק בן מרון שהנדה אינה ראויה ליכנס לחופה ואין מברכים לה ברכת חתנים עד שתטהר, שאין חופה אלא יחוד, ומיהו ה"מ לכתחילה אבל בדיעבד לא גרעה מפסולות דקי"ל (יבמות נו:) יש חופה לפסולות וכ"ש נדה עכ"ל. וכן הועילה חופה זו שנחשבת כנשואה רק לעניין שהותרה אליו לעניין 'ביאה' וכן כתב הבית מאיר (סימן סא) שמודה הרמב"ם

33. שכן כתב הרמב"ם (פרק כ"ב מהלכות איסורי ביאה) וחתן שפירסה אשתו נדה קודם שיבעול אסור להתייחד עמה עכ"ל. וכן פסקו הטור אהע"ז (סא ס"ב) וביו"ד (קצב) ועוד דלפי הר"ן והב"ש (נה ס"ק ח) בעינן יחוד גמור הראוי לביאה ע"מ שהחופה תקנה אליבא דהרמב"ם, ועוד עפ"י הפת"ש (מד ס"ק ח) "הוי חוטא נשכר" (שהרי ע"י כן זוכה במציאתה וכו') והרי אין מצוה באה בעבירה (ר"ן פ"ק דקידושין ה: ברי"ף)?

34. ולא יכון פירשו של "המקנה" (קו"א) לעניין ייחוד הכא ודו"ק.

35. וכן ראיתי לערוה"ש (סא) שהקשה כן אך ישוב אחר ישב וקצת קשה הוא.

36. ולענין אם "תפס" הבעל כתב הב"ש (ב) דמהני תפיסתו ועיין בפת"ש (ה) גבי תפיסה בירושתה

והנה הרמב"ם כתב לא גמרו הנישואין והרי היא כארוסה עדיין. ונראה דהשו"ע מחמיר דלא החלו הנישואין ואינה כאשתו דהוסיף דלכל הדברים היא כארוסה. א"כ משמע דס"ל שחופת נדה לא מועילה אף לקניין ביאה כהבית מאיר, וא"כ כאשר בירך שבע ברכות בנידתה חוזר ומברך כשתטהר, ולכן לכאורה אף בדיעבד אין חופת נדה קונה. מאידך בסעיף ב' העתיק לשון הר"ן 'כשר הדבר שלא תנשא נדה עד שתטהר'. משמע דלכתחילה מהיות טוב לא תנשא נדה אך מהני בדיעבד.

ובישיביל עבדי (ח"ז אהע"ז י) ישב את דעת השו"ע דלסברתו החופה הוי יחוד הראוי לביאה מ"מ התיר בסעיף ב' בדיעבד לכונסה בנידתה, כיון שמנהג הספרדים בדין חופה הוי כדעת הר"ן וז"ל ולפי זה שאנו נוהגים עכשיו לעשות חופה בלי יחוד לכן אין מקפידים אם היא נדה או לא ומ"מ כשר הדבר וכו'.³⁷ ולכן כיון שלא בא השו"ע

סק"ב הבינו בדעת הרמב"ם שחופת נדה לא קונה כלל, כיון שלדעת הרמב"ם בעינן יחוד הראוי לביאה' והרי זה אינו מתאפשר כאשר היא נדה.

ובדעת הרא"ש חופת נדה קונה, אך לענין 'תוספת כתובה' אינה קונה, דאיתא ביבמות (נו:): 'דיש חופה לפסולות' [כהן גדול שנשא אלמנה בת כהן והכניסה לחופה אף שלא בא עליה אפילו הכי פסלה מתרומה (רש"י שם)]. וכתב הר"ן ואם זו שפסולה לכהן עולמית 'חופה' קונה בה, נדה שמותרת לאחר זמן לא כ"ש, לכן סבר הרא"ש דמוכח מגמרא זו שחופת נדה קונה וא"כ הגמרא בכתובות (נו:) עוסקת רק גבי התוספת.³⁷

ודברי השו"ע צ"ע דנראים סותרים אהדדי.

דמחד גיסא בסעיף א' כתב את דברי הרמב"ם ב'סתם' אך שינה בלשונו 'אם היתה נדה ואח"כ כנסה לחופה ונתיחד עימה אינה כאשתו אלא לכל הדברים היא עדיין כארוסה מאחר שהיתה נדה'.

אם מהני או אין ספק מוציא מידי ודאי (היורשים) ועוד יתבאר לקמן.

37. וא"ת מה יענה הרמב"ם על גמרא זו? בשער המלך (חופת חתנים סעיף ד') יישב את הרמב"ם דלא דמי, דחופה אינה תלויה במצב האשה (נדה, פסולה) כדברי הר"ן אלא החופה תלויה בדעת הנושא וכיון שהכהן שנשא הפסולה דעתו לבוא עליה בפסולה מיד לאחר החופה, א"כ יש לדידיה חיבת חופה כיון דחזיא לביאה, משא"כ סתם אדם שאין דעתו לבוא על אשתו בנידתה ולכן נשאר הספק אם הוי חיבת ביאה או לא. והטעם לכך, כיון שנדה מותרת לו לאחר זמן לכן לא יבוא עליה בנדה, דלא שביק התרא ואכיל איסורא, משא"כ פסולה, כיון שאסורה לו לעולם נותן דעתו לבוא עליה בפסולה.

38. ובארץ החיים (נה ס"א) הביא שמנהג א"י דהחופה הוי פריסת הטלית, וכן כתב הבא"ח (שנה א שופטים יב) ובעיר הקודש ירושלים תוב"ב המנהג, שהחתן לובש טלית מצויצת כהלכתה בברכת

לבטל מנהגים קדמונים כמו שכתב דברי השו"ע בהשוואה לרמב"ם לפי בהקדמתו לב"י, לכן פסק למעשה שיטתו עדיין צ"ע).

בסעיף ב' כדעת הר"ן דחופה מקרי וא"כ לכתחילה נראה דודאי שלא היכא שהביא אותה לתוך ביתו לשם ישא אשה כאשר היא בנדה עד שתטהר, נישואין אפילו בלא שום יחוד.

(וביבי"א (שם) דחאו שם ויישב את ופיתו אפוי' דהיינו כבר הזמין האולם דעת מרן כדרך שפירש את הרמב"ם, ושלח הזמנות הוי מקרה של דיעבד אך לגבי הקושיא שהובאה לעיל בשינוי ויכול לקדשה³⁹ ומהני החופה גם

האירוסין, ואח"כ קודם ברכות הנישואין, משליכין את הטלית גם על ראש הכלה ויהיה פרוס על החתן וכלתו יחד וזו חופה דידהו.

39. ישנם כמה נקודות שצריכים לשים לב אליהם בחופת נדה.

א- צריך לדון אם צריך להודיע לחתן כאשר הכלה פרסה נדה לפני החופה. כתב ההגהות אשר"י בשם ר"י כל ההסתפקות של רב אשי אם פירסה נדה וכנסה, הוי כאשר לא הודיעו לחתן אך אם הודיעו לו ודאי שקנייה לו מיד, דעושה חופה כדי לבעול כשתהיה טהורה וכן ראוי להורות. וכן פסק הרמ"א (אהע"ז סא ס"ס ב). ועיין בפת"ש (סא ס"ק יב) שדעת החכם צבי והפנים מאירות שתקנה זו של ר"י שייכת להולכים בשיטת הרא"ש אך לא לפוסקים כהרמב"ם. מ"מ לסוברים בדעת הרמב"ם דלא בעינן יחוד הראוי לביאה א"ש תקנה זו גם להם, אך לסוברים דבעינן יחוד הראוי לביאה לא נראה שתועיל תקנה זו (וקשה על הב"ש מהכא לסימן סד ס"ה). ולכן נראה שתלוי במנהג החופה. והאידנא שנהגו כהר"ן יודיעו לחתן לפני החופה.

ב- כתב השו"ע (יו"ד קצה ס"ב) גבי אשתו נדה וז"ל לא יגע בה אפילו באצבע קטנה, ולא יושיט מידו לידה שום דבר, ולא יקבלנו מידו לידה שמא יגע בבשרה עכ"ל. ויש לפחות שני נפק"מ מהלכה זו לעניינינו, האחת נתינת הטבעת. השניה העברת כוס הנישואין אחר שתיית החתן לכלתו (המנהג שאת כוס האירוסין אם הכלה מוסרת לביתה ואת כוס הנישואין החתן נותן לאשתו). גבי נתינת הטבעת כתב הפת"ש (אהע"ז כז ס"ק א) בשם ספר כרם שלמה דיש להקפיד שלא תהא חציצה בין הטבעת לאצבע, ולכן אם הכלה מלוכשת בבתי ידיים צריכה היא להסירם. ובטעם הדבר כתב הילקו"י (שובע שמחות ע"מ קטז) כמו שבגט פסק הרמ"א (קלט ס"ד) דלכתחילה אין ליתן גט לתוך חצרה או מלבושיה אלא לתוך ידה ממש, הכא נמי לענין הקידושין. והיבי"א (ח"ה אהע"ז סימן י אות ג) כתב שגם כאשר הוי חופת נדה יש כמה טעמים להתיר נתינת הטבעת מידו לידה, הן מפני שהיא עדיין אינה אשתו והן משום שהנתינה היא זמן מועט, וכן מפני שהנתינה נעשית בפני רבים ושלמים למה לנו להחמיר להצריך פריסת סודר על ידה שהיא חומרא הבאה לידי קולא. מ"מ יזהר ככל האפשר שלא יגע בידה בעת הנתינה. וגבי נתינת הכוס, ודאי שיתן לאם הכלה ליתן לביתה את כוס היין.

ג- כתב השו"ע (יו"ד קצב ס"ד) חתן שפירסה כלתו נדה קודם שבא עליה, לא ייתחד עימה אלא הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים עכ"ל. וכתב הש"ך (ס"ק ט) אבל אם בא עליה, לא תקיף ליה יצריה כ"כ כיון דבעל, ומותר לו להתיחד עימה עכ"ל.

למציאתה ירושתה וכו'.^{40 41}

ומנהג בני אשכנז שלא לדקדק ואין
ממתינין לכך שתטהר כיון שפוסקים
כהר"ן (רמ"א, ט"ז).

40. מ"מ מי שיסביר את דעת השו"ע שהיא כדעת הרמב"ם דבדיעבד מהני החופה וקונה אותה לעניין ביאה בלבד. ואם קרה שח"ו נפטרה הכלה לפני שנטהרה אם כהן הוא לא מיטמא לה. (ונראה שכן מסקנת היבי"א).

אומנם למי שיסביר שהשו"ע נטה קו מדעת הרמב"ם ולמסקנה פוסק כהמנהג (כפי שהביא הר"ן) אם כהן הוא מיטמא לה (כדעת הישכיל עבדי).

41. ולעניין ירושה כתב הב"ש (סימן נו ס"ק א) דאף אם היא נדה יורש אותה כי דין זה לאו מתורת ביאה. והח"מ (ס' סא ס"ק ב) חולק וס"ל דאם היא נדה אינו יורשה. ולעניין חופת נדה מדרבנן עיין בפת"ש (שם ס"ק ד) שהעלה למסקנה שאין הבדל בין נדה מדאורייתא או מדרבנן שדינה כארוסה.

ההבדלים בין אירוסין לנישואין

אירוסין [סימן לד]	נישואין [סימן נה, סא, סב]
האם הברכות היו ה"שבח" או ה"מצוות"	לרמב"ם הוי "ברכת המצוות" לרא"ש הוי ברכות ה"שבח" ושו"ע פסק כרמב"ם.
מתי מברכים? (האם בעיני עובר לעשייתו או לא)	הר"ן - ס"ל דהוי ברכות השבח ולכן יכול לברך אף אחרי. הרמב"ם - פסק דצריך לברך קודם החופה ולא משום עובר לעשייתו אלא כיון דצריך חופה הראויה לביאה דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה. ושו"ע פסק כהרמב"ם.
האם יכול לברך אחר מעשה? ⁴³	רמב"ם - לא יברך. ראב"ד - לכתחילה יברך אחר מעשה.
האם בעיני עשרה לברכה?	לרב אחאי ולרא"ש - בעיני לכתחילה. לר"ש הנגיד - לא בעיני. שו"ע פסק (לד ס"ד): "ברכת אירוסין צריכה 10 לכתחילה" וכתב ב"ש (ס"ק ז'): "ואם ליכא 10 אין עיקוב".
האם יש חיוב לכוס של ברכה?	רמב"ם ושו"ע (לד ס"ד): נהגו להסדיר ברכה זו על כוס של יין ואם אין יין או שכר מברך אותה בפנ"ע.
כאשר היא נדה	רמב"ם אישות (פ"ד ה"יב): "המקדש את הנדה הרי זו מקודשת קידושין גמורים ואין ראוי לעשות כן" וכן פסק שו"ע (מ"ד ס"ז).
מתי מברכים על היין?	שו"ע (לד ס"ב): "ונהגו להסדיר ברכה זו על כוס של יין ומברך עליו תחילה ואח"כ מברך ברכה זו..." (אירוסין).

42. ובדעת הרא"ש ישנה סתירה דבפסקים פסק כראב"ד ובשו"ת כהרמב"ם. והפרמ"ג (הקדמה ליו"ד) כתב דהלכה כהפסקים. מ"מ כתב חידושי הגהות דפעמים דבריו שבתשובה מאוחרים והלכה כמותם וכן נראה הכא. ונראה שכן סבר הב"י בדעת הרא"ש. וטעמו דהרא"ש לברך לפני הקידושין, כיון שקבעו חכמים לברך ואח"כ לקדש. אומנם כיון דס"ל דהוי ברכות השבח בדיעבד יכול לברך אף אחרי הקידושין.

43. דהיינו אחר מעשה הקידושין אך באותו מעמד. דאם שכח לגמרי ורוצה לברך ברכת האירוסין בשעת חופה מחלוקת היא, לדעת רבינו ניסים יכול לברך ולדעת הרמב"ם והרא"ש הויא ברכה לבטלה, וכ"פ השו"ע. ולדעת הרמ"א יכול לברך אף לאחר זמן.

44. כיון שרוב האחרונים הבינו כן בדעת הב"י דהוי לעיכובא ממש והם: הדרכ"מ, מקנה, ב"ש ח"מ ועוד. וע"ע בבא"ח (שופטים אות יד).

סימן סב סעיף ד

האם מותר למסדר קידושין לברך ברכת חתנים כאשר אין בנמצא עשרה אנשים כשרים?

בעשרה⁴⁶ גדולים ובני חורין וחתנים מן המניין וכו'. והח"מ (סק"ג) ביאר שכל מה שדיבר השו"ע אינו אלא לכתחילה, אך אם יש טורח גדול להביא או לילך למקום שיש בו עשרה יכנוס ולא יברך שהרי השו"ע⁴⁷ בעצמו פסק בסימן נה ס"ג כנס ולא בירך ברכת חתנים הרי זו נשואה גמורה וחוזר ומברך אפילו אחר כמה ימים עכ"ל. ואם הברכות מעכבות כיצד פסק שהיא נשואה גמורה, אלא ודאי ס"ל לשו"ע דאין הברכות מעכבות כהדרכ"מ.

אולם היב"א (ח"ב אהע"ז סימן ו אות א) יישב אחרת את הסתירה בדברי השו"ע וחילק כך: דמה שפסק בסימן נה דהיא נשואה גמורה זה רק לענין קנין ליורשה ולהטמא לה ולהפר נדריה, אבל לבעלה אסורה. כדתניא (ריש כלה) כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. ולדעת הרמב"ם 'ברכה' ממש היא, ולא כמ"ש מהר"י איסרלן הנ"ל דהיינו 'חופה'. וכן מבואר מהר"ן בפסחים (ז:): שביאר

איתא בכתובות ח: אמר רבי יוחנן ברכת חתנים בעשרה וחתנים מן המניין. וכן פסק הרמב"ם (אישות פ"י ה"ה) ואין מברכין ברכת חתנים אלא בעשרה גדולים ובני חורין וחתן מן המניין עכ"ל. ונשאל הרשב"א (סימן אלף קסז) על עיר שאין בה עשרה בני אדם לברכת נישואין ואי אפשר להביאם לשם ממקום אחר והשיב ברכת חתנים אינה בפחות מעשרה. ומהר"י איסרלן (תרה"ד ח"ב) כתב בשם תשובות מימוני' שאין ברכות מעכבות בדיעבד, דמסתברא דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה היינו בלא חופה. וכי תעלה על דעתך אם אין עשרה אנשים לא תנשא אשה. וכתב עליו הב"י ואין דבריו נראים דמה טענה היא זו דאין ה"נ דאם אין שם עשרה שלא תנשא אשה⁴⁵. והדרכ"מ (ח) דחה את דברי הב"י כיון שאין הברכות מעכבות, מיהו לכתחילה יש להזהר ולהדר אחר עשרה. ופסק בשו"ע אין מברכין ברכת חתנים אלא

45. יש להעיר שמדברי הרשב"א לא מבואר שהברכות מעכבות אלא רק השיב שאין לברך בפחות מעשרה אך אפשר דשרי לכנוס ע"י חופה בלבד. מ"מ הב"י ודאי שלא הבין כן.

46. עיין בפת"ש ס"ק ז שכתב בשם שו"ת נו"ב שהיה מסד"ק שערך חופה וקידושין ובירך הברכות ללא עשרה וכתב עליו כי בודאי הדיוט כזה עוון פלילי הוא שיהא לו עסק בטיב קידושין.

47. וכן פסק הרמב"ם (אישות פ"י ה"ו) והב"ח תמה על הב"י מרמב"ם זה.

שהבינו שלדעת מרן הב"י הברכות
הוי לעיכובא. וכן נראה מדברי המקנה
(קו"א סימן סב אות ד) שכתב שאין כונת
מרן שיתבטל ממצות פו"ר אלא דאיכא
תקנתא, שישאנה בתורת פילגש. א"כ
חזינן מהני רבוותא שמרן חולק על
עיקר דינו של תרה"ד.

העולה מכל האמור נראה מדעת
מרן וכמה מגדולי האחרונים שברכות
הנישואין (בעשרה) מעכבות, ואם א"א
לעשותם בעשרה אין לשאת אשה
בלי ברכה.⁴⁸ מ"מ לבני אשכנז בשעת
הדחק כאשר אין עשרה אינו מעכב,
וכ"פ הדרכ"מ (ס"ק ח) והבה"ט (ס"ק ד).

האם שרי למסד"ק לברך ברכות

אלו כאשר הציבור אינו שומר תורה
ומצוות?

איתא במגילה כג: ואין אומרים ברכת
אבלים ותנחומי אבלים וברכת חתנים
ואין מזמנין בשם בפחות מעשרה ע"כ.
וכתב השו"ע (או"ח סימן נה ס"א) כל דבר
שבקדושה כגון קדיש וברכו וקדושה
אין אומרים אותו בפחות מעשרה
עכ"ל. וכתב בספר המנהיג ואדם שהוא
עברייין ולא נידוהו הקהל מאצלם, נמנה
למנין עשרה וחייב בכל המצוות דכתיב
בעכן (יהושע ז יא) חטא ישראל אע"פ
שחטא ישראל הוא, דבקדושתיה קאי

שדעת הרמב"ם והרמב"ן שצריך לברך
ברכת חתנים לא מפני שהיא בכלל
מ"ש כל המצות מברך עליהם עובר
לעשייתן, שהרי ברכות חתנים ברכות
השבח הן, אלא מפני שחופה ייחוד
היא ובעיא ראויה לביאה, וכלה בלא
ברכה אסורה לבעלה כנדה עכ"ל.
מבואר שדעת הרמב"ם הא דתניא כלה
בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, היינו
'ברכה' ממש. ויש לחלק בכלה שלא
ראויה לביאה מחמת עצמה כגון שהיא
נדה שאז אינה נחשבת נשואה וכמ"ש
הרמב"ם (אישות פ"י ה"ב) לבין שהיא
ראויה מחמת עצמה אלא שמחוסרת
ברכה, קנאה קצת ליורשה וכו', מ"מ
עדיין אסורה היא.

איברא (שם אות ו) דלדעת הרשב"א
לא ראינו שאוסר, ורק השיב למה
שנשאל שאין ברכות פחות מעשרה,
אולם אפשר שמותר לכנוס ע"י חופה
בלבד. וכן אפשר לצרף את מה שכתב
הנחלת שבעה (ח"א סימן יב) דלדעת
הב"י אין ברכות מעכבות בכל התורה
וא"כ הב"י חולק הכא רק על עיקר
הראיה שהביא תשובות מימוני' אך לא
על עיקר הדין.

מ"מ מוכח מדרכ"מ (אות ח) דהב"י
חולק על עיקר הפסק של תרה"ד (בשם
תשובות מימוני'), וכן ס"ל לב"ח וח"מ

48. ועיין בקונטרס אחרון למקנה, דהא דכלה בלא ברכה אסורה היינו בלא ברכה כלל, אבל אם
בירך רק אשר ברא לא היא כלה בלא ברכה.

שרחוקים מתורה ומצוות צריך לדאוג לכך שיהיו לפחות עשרה אנשים שומרי תורה ומצוות בשעת החופה. אומנם אם ידוע שאנשים אלו לא היו מעיזים לחלל שבת בפני גדולי ישראל אלא היו מתביישים, אפשר להקל לקדש בנוכחותם גם למחמירים⁴⁹.

ובנוסף לכך צריך המסד"ק לדאוג לכך שאותם העשרה הכשרים יעמדו בסמוך לחופה ויכלו לכה"פ לשמוע את ברכותיו גם ללא הרמקול⁵⁰. וביאר המנחת שלמה (אורבך ח"א ס"ט) כיון שהקול הנשמע דרך הרמקול אינו קול האדם המדבר אלא קול הנקלט ע"י זרם חשמלי באמצעות מכשיר הנקרא 'ממברנא' והוא המעביר את הקול באמצעות תנודות היוצרות באויר גלי קול ממש כדוגמת קולו של המדבר, לכן אין יוצאים ידי חובה בכל המצוות שמחוייבים בהם בשמיעה. וכן הסכים היחודה דעת (ח"ג ס' נד). אומנם היחוד התיר את שימוש הרמקול כאשר האנשים הנמצאים בקרבת מקום יכולים לשמוע את המדבר גם ללא הרמקול, דע"י כן יוצאים י"ח. אך ודאי שאם ללא הרמקול אין האנשים יכולים לשמוע את קול המברך, אין יוצאים הם י"ח באותה המצוה⁵¹.

ולא יצא מכלל ישראל. אבל אם נידוהו מאצלם אינו מצטרף לעשרה עכ"ל. וכן כתב הריב"ש (ס' קעב) דווקא במנוחה הוא שכתב הרמב"ם (ת"ת פ"ז ה"ד) שאין מזמנין עליו ואין כוללים אותו בעשרה לכל דבר שצריך, אבל מי שעבר עבירה ולא נתנדה לא מצינו שלא יצטרף לעשרה עכ"ל. וז"ל השו"ע (או"ח סימן נה ס"יא) עברין שעבר על גזרת הציבור או שעבר עבירה, אם לא נידוהו נמנה למניין עשרה עכ"ל. וביאר המשנ"ב (ס"ק מו) בשם הפרמ"ג דוקא בעבירה שעבר לתאבון אבל להכעיס אפילו בדבר אחד, או שהוא מומר לעבודת גילולים או לחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם ואינו מצטרף עכ"ל.

אומנם בדין מחלל שבת בזמנינו נחלקו הפוסקים. לדעת האגר"מ (או"ח ח"א ס' כג) הגרש"ז אורבך (קובץ מבקשי תורה חט"ו ע"מ רמה) וההלכה ברורה (ח"ד ע"מ קסח), יש להתיר לצרף מחללי שבת בשעת הדחק לכל דבר שבקדושה. מאידך דעת האורל"צ (ח"ב פ"ט אות ה), הגרי"ש אלישיב (שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב ברכות כא ב) והרב שבט הלוי (ח"ג ס' קסו) סוברים שאינם מצטרפים למנין ודינם כנוכחים לכל דבריהם.

הנפק"מ שמסד"ק הסובר כהדעות המחמירות המגיע לחופה של אנשים

49. כן פסק האורל"צ ח"ב פ"ב תשובה ה.

50. ע"ע בחזו"ע "פורים" עמ' 55 הערה יט.

51. ומציאות היא דכאשר החזן משתמש במקרופון הוא מנמיך את קולו, ממילא עם כל הרעש שישנו באולם השמחות, קולו בקושי נשמע.

סימן סב סעיף י

מה ההגדרה של "בית חתנים" והאם יש שינוי האידנא?

ואח"כ חוזר לחופתו, אבל אם הולך לגמרי לבית אחר וחבריו אחריו עושים אותו הבית עיקר גם שם נקראת חופה ויכול לברך שם ברכת חתנים וכן היה מעשה באדם אחד שהולך כלתו לעיר אחרת והצריכוהו לברך שם ברכת חתנים עכ"ל. ובקיצור פסקי הרא"ש כתב חתן שהולך כלתו למקום אחר (ולאו דווקא לעיר אחרת) הוי שפיר מקום חופה ומברך שבע ברכות. והטור הביא דברי אביו וסיכם דבריו בשלושה מקרים: א- יצא מביתו לאכול בבית אחר ודעתו לחזור לחופתו אין מברכים הברכות. ב- הולך לגמרי הוא וחבורתו ונעשה אותו הבית עיקר, מברכים. ג- הולכים לעיר אחרת מברכים (וכיון שאת קיצור פסק הרא"ש כתב בנו הטור ודאי כוונתו לאו דווקא לעיר אחרת כמו שכתב בפסקים, וכתב 'לעיר אחרת' כיון שכך היה המקרה שהביא אביו). משמע מהבנת הטור שחולק הרא"ש על הבנת התוס'. והב"י נקט שתי דעות בכך א- שאינם חולקים התוס' והרא"ש אלא דהרא"ש פסק שמברכים שבע ברכות כאשר הלכו לעיר אחרת בגוונא שהלכו לדור ולהתיישב שם ובזה התוס'.

איתא בסוכה כה: א"ר אבא בר זבדא אמר רב, חתן והשושבינין וכל בני החופה פטורים מן הסוכה כל שבעה מ"ט משום דבעו למיחד, וליכלו בסוכה וליחדו בסוכה? אין שמחה אלא בחופה. וליכלו בסוכה וליחדו בחופה? אין שמחה אלא במקום סעודה וליעבדו חופה בסוכה? אביי אמר משום יחוד ורבא אמר משום צער חתן ע"כ.

וכתבו התוס' (שם) ד"ה אין, משמע מכאן דאם יצא חתן מחופתו אפילו כלתו עימו והולכים לאכול בבית אחר, דאין מברכים שהשמחה במעונו ולא ברכת חתנים דאין שמחה אלה בחופה והר"ן (דף יא בדפי הרי"ף) חלקו וס"ל דכיון שמברכים ש"השמחה במעונו" אפילו שלא במקום חופה למרות שהברכות באות על השמחה זה אינו תלוי בחופה וכונת הש"ס דעיקר שמחה הוי בחופה, אך ודאי במקומות אחרים יש שמחה וכן נוהגים לברך ברכת חתנים בכל אחת מבתי החתונה כל זמן שהחתן והכלה שם, מ"מ יש לחוש לרבותינו הצרפתים בעלי התוס'.

וכתב הרא"ש (סוכה שם סי' ח) דה"פ אין שמחה אלא בחופה כיון שאין דעתו להניח אלא כדי לאכול בסוכה

ואחר הדברים האלה יש לעיין אם האידינא יש כלל 'בית חתנים'?

התוס' בסוכה כה: ד"ה ואין כתבו וצריך לדקדק מה היא חופה, דאי במקום שברכו תחילה ברכת נישואין קרי להו חופה פעמים שאפילו ברחוב העיר מברכין אותה כשהעם מרובים ואין יכולים להיכנס בבית אלא מקום עיקר ישיבת חתן וכלה קרי לה חופה, ולא מקום העשוי לאקראי בעלמא ושם מברכים ברכות חתנים כל שבעה. והוסיף הרא"ש (סוכה פ"ב סימן ח) ונוהגין באשכנז שעושין אפיריון למושב החתן והכלה והוא נקרא חופה. וכתב הב"י ועיין מה שכתבתי בסימן סא בשם האורחות חיים ובעל העיטור ומבואר שם דלדעתם חופה היינו מקום מיוחד כעין כילה שיושבים שניהם עם השושבינים הוא הנקרא חופה א"כ חזינן דחופה בזמן שבע ברכות הוי מקום מיוחד לחופה. וכן ראיתי לערוה"ש (סב ס"ק לו) שכתב שכל עיקר דין זה אינו אלא כשיש מקום חופה קבוע לחתן ולכלה עם שושבינים כל שבעת ימי המשתה כמו אפיריון שעושים באשכנז ולכן כשסרים משם באקראי אין שם

מודים דכתבו בגוונא שהולכים לטייל ודעתם לחזור לביתם בזה לא יברכו. ב- חלוקים דעותיהם והלכה כהרא"ש.

והנה בשו"ע נראה שהעתיק את הסבר הטור בדעת הרא"ש שישנם שלשה מקרים. וכ"כ באר הגולה. וא"כ נראה שסבר שאין הלכה כתוס' ועוד שהביא בב"י שיש מנהג (כמו שהביא הר"ן) לברך ברכת חתנים בכל אחד מבתי החתונה וקיי"ל דהשו"ע לא בא לדחות מנהג קדום. ועוד נראה לחזק זאת עפ"מ שכתב בב"י דגם את"ל שרא"ש ותוס' חולקים הלכה כרא"ש. ועוד עיין בט"ז (סב סק"ז) שהבין בדברי הרא"ש דלא ס"ל כתוס', אלא כל שהולך החתן לבית אחר ואין מטרתו בבית זה לשם שמחה אלא לאכילה הכרחית ורגילה ועוד שמתכוון לחזור לבית חופתו ושם לעשות השמחה בזה אין לברך ברכת חתנים, אך אם הולך לבית אחר ע"מ לקיים שמחת חופתו ובזה ודאי שמח שמחה גדולה ודאי יברך ברכת חתנים⁵². וכן פירש הב"ח את דברי הרא"ש וכן פסק מהר"ל מפראג⁵³ בפ"ק דכתובות וכ"ש שיש לברך ע"פ הר"ן שכתב שכן המנהג.

52. והאיר הר' ישראל רווח הי"ו דהאידינא מצוי מאוד שפעמים כל מעשה השבע ברכות הוא מאולץ ופעמים רבות אף אין להם מניין ונאלצים לצרף כל מיני ארחי פרחי, ואף הורי החו"כ אינם באים עימם. למצב כזה ודאי אף הט"ז יסכים דלית להו לברוכי. דאיהו מיירי שהחתן וכל סיעתו הולכים בכבוד גדול ממקום למקום ולא שהם כנזקקים המבקשים שמאן דהוא יערוך להם הסעודה.

53. הו"ד בב"ש סימן סב ס"ק יג.

ולכאורה עפ"י הדברים הנ"ל שנראה שהשו"ע הבין שתוס' ורא"ש חולקים אהדדי נראה שהלכה כרא"ש ועוד יש לצרף דישנו מנהג⁵⁴ לברך בכל מקום שמשמחים את החתן והכלה. ועוד עפ"י הבנת הגר"מ הלוי יש לברך ברכת חתנים בכל מקום שמשמחים החתן והכלה אא"כ היו מעדיפים שיעשו שמחה זו בביתם.

ודע שכל זה לפי עניות הבנתי אך ראינו שגדולי עולם הבינו שהשו"ע פסק כתוס' ובראשם הגר"ע יוסף זצ"ל וכן ס"ל לגר"צ זצ"ל וכ"כ "ברכת ה'" ⁵⁵ (ח"ד עמ' ססד) וכן מעידים שכן היתה דעתו של הגר"ע עטיה זצ"ל ושכך מנהג הספרדים בירושלים. ולכן כיון שנוגע לספק ברכות לבטלה כדאי להמנע מלברכם. מ"מ ליוצאי צפון אפריקה (תוניס אלגיר מרוקו) שכן היה ⁵⁶ מנהגם נראה שיכולים להמשיך ולברך דלא אמרינן סב"ל במקום מנהג.

שמחה אבל אצלינו שהחופה היא ברחוב ואח"כ אין מקום קבוע לשבעת ימי המשתה הדבר פשוט דבכל מקום שמתאספים החו"כ והחבורה ואוכלים ושמחים שם הוא כמקום חופה עכ"ל. ולפ"ז גם האידנא בכל מקום יברכו.

והרדב"ז (ח"ד סי' א ו-שכ) הביא דברי התוס' (הנ"ל) וכתב מ"מ אם יצאו מפני שבית החופה קטן מהכיל הקרואים מברכים שם שבע ברכות לפי ששם הוא עיקר השמחה עכ"ל. ובברכת ה' (ח"ד פ"ה עמ' ססה) כתב שמבואר מדבריו שהכל תלוי בחו"כ דאם הם שמחים יותר כשנערכות הסעודות בביתם משהולכים לבית אחר לסעוד ולשמוח שם, אז מברכים רק בביתם, הא לאו הכי מברכים בכל מקום. וכעין זה כתב הט"ז בדומנינו שסתם חתן וכלה שמחים יותר כשהסעודות נערכות בבית אחר יש לברך שם. אולם אם החתן והכלה מעדיפים שיערכו הסעודה בביתם שיבואו כל הקרואים לשם לשמחם אין לברך שבע ברכות אלא בביתם.

54. בשם הר"ן.

55. בהבנת דעת השו"ע.

56. עיין במאמר "בעניין המנהגים" שהובא בקונטרס זה.

סימן סב

מה הדין אם החל את סעודת שבע הברכות מבעו"י ביום השביעי וסיים בליל שמיני האם יברך שבע ברכות?

ברכת המזון של שבת מידי דהוה אמי שלא התפלל בערב שבת מנחה מתפלל שנים של שבת וכן נראה. וכן כתב הרא"ש בתשובה (כלל כב סימן ו) ומזכיר של שבת בברכת המזון, אע"ג דסעודת חול היתה כיון דמברך בשבת צריך להזכיר של שבת, ה"נ אע"ג דסעודת שבת היתה כיון דמברך בחול לא יזכיר של שבת עכ"ל.

אומנם כתב הב"י (או"ח קפח ס"י) בשם מהרי"ל שמנהג פשוט במדינות בני ח"ת להזכיר על הניסים בכה"ג וכן במוצאי שבתות כשנמשכה סעודתן עד הלילה עכ"ל. וכ"כ האורחות חיים וז"ל היה אוכל ויצא שבת כתבו התוספות שמזכיר של שבת בברכת המזון שהכל הולך אחר התחלת הסעודה וה"ה בר"ח ופורים.

ובשו"ע לכאורה יש סתירה, דבאו"ח בסימן קפח ס"י כתב היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת בברכת המזון דאזלינן בתר תחילת הסעודה. ובסימן רע"א ס"ו כתב אם גמר סעודתו וקידש היום קודם שברך ברכת המזון, מברך ברכת המזון על כוס ראשון ואחר

איתא בפסחים קב. תנו רבנן בני חבורה שהיו מסובין וקידש עליהם היום מביאין לו כוס של יין ואומר עליו קדושת היום, ושני אומר עליו ברכת המזון דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך. גמרו כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון והשני אומר עליו קדושת היום. וכתב הרא"ש (שם פ"י ס"ז) הא מתניתא כבר אדחיה דאמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי אלא פורס מפה ומקדש. מיהו אע"ג דאדחי לה גמרינן מינה דהיכא דגמר סעודתיה מקמי קדיש יומא ואדמשו ידיהו קדיש יומא מקדמינן ומברכינן ברכת המזון על כוס ראשון ואחר כך אומר קידוש היום על כוס שני כרבי יוסי. ויש להסתפק אם צריך להזכיר של שבת בברכת המזון אע"ג דקתני בתוספתא (ברכות פ"ד) בדברי רבי יוסי כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון ומזכיר של שבת בברכת המזון מ"מ איכא למימר שאני התם שאכל משתחשך הלכך דין שיזכיר של שבת אבל הכא שגמר סעודתו מבעו"י לא או דלמא כיון שקידש היום צריך לברך

דאזלינן בתר תחילת הסעודה היינו לענין הזכרה אבל בז' ברכות דחתן שנמשכה סעודת יום ז' עד ליל ח' ודאי אין לברך ז' ברכות.

וצ"ע מדוע שהרי אם נפסק דאזלינן בתר תחילת הסעודה מה שונה שבע הברכות שהרי הם נגזרים אחר ברכת המזון. וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א או"ח סימן לט) כיון שמעין המאורע הוא חלק מברכת המזון לכן נגזר אחריה. משא"כ שבע ברכות הוא ענין בפני עצמו ולא חלק מברכת המזון ולכן לא יברך בליל שמיני.

אומנם אם יום השביעי חל להיות בשבת והסעודה השלישית הסתיימה במוצ"ש יש לברך שבע ברכות, כיון שעדיין לא הבדיל וקדושת ודין שבת עליו לכמה דברים, ועוד שיש מצוה בתוספת שבת וכן עדיין לא הוציא את השבת, נחשב לגביה יום שביעי. ונראה דגם לענין יום שביעי של ז' ימי ברכות עדיין לא חל עליו שמיני ושפיר מברך.

ובחזו"ע (אבלות ח"א עמ' רז בהערות) דחה את דבריו וכתב דכל שעבר יום השביעי של ימי המשתה אין לאומרם. ולא אמרינן דמשום תוספת שבת יכולים לברך שבע ברכות. וכ"כ להדיא

כך אומר קידוש היום על כוס שני וצריך להזכיר של שבת בברכת המזון אע"פ שמברך קודם קידוש: הגה ויש לאומרים דאינו מזכיר של שבת לאזלינן בתר תחילת הסעודה, וכן עיקר, כמו שנתבאר לעיל סוף סימן קפח.

ובמג"א (רע"א ס"ק יד) כתב שהמחבר הסתפק אם לילך אחר שעת הברכה או כדעות שיש לילך אחר תחילת הסעודה, ולפיכך פסק לחומרא שבכל אופן יש להזכיר של שבת דאין קפידא אם מזכיר שלא לצורך אך הרמ"א פשיטא ליה דאזלינן בתר התחלה ואין לומר דהשו"ע ס"ל משום מצות תוספת שבת אזלינן בתר התחלה דהא גם בר"ח חנוכה ופורים פסק כן ואין בהם דין תוספת.⁵⁷

ולמעשה פסק המג"א דאזלינן כהרמ"א בסימן ער"א דאזלינן בתר התחלה. וכן פסק בשו"ת יחזקאל דעת (ח"ג סימן נה)⁵⁸.

ונחזור לנידון דידן האם שרי לברך שבע ברכות בסעודה שהחלה ביום השביעי והסתיימה בליל שמיני.

כתב השערי תשובה (קפח ס"ק ח) בשם גינת ורדים כלל א, דאף לפוסקים

57. מחצ"ש (קפח ס"ק יח).

58. ועיין שם עוד ישובים נפלאים לסתירה בשו"ע. וע"ע בבא"ח (חקת אות כב) וכן בכה"ח (קפ"ח ס"ק מג).

עתי אסור לשתות ממנו. וביאר המחצ"ש למרות שגם למי שאינו מקפיד הוי מצוה מ"מ כיון לאו חובה הוא מדוע שנתיר לו לשתות לפני הבדלה. וכן פסק המשנ"ב (ס"ק יד).

אומנם מנהגם של בני ספרד לשתות מכוס ברכת המזון אף כשמברך לאחר חשיכה. אך נחלקו האחרונים אם למברך בלבד מותרת השתיה וכן דעת האורל"צ (ח"ב פרק כב אות ט) או שרי אף לשאר המסובים לטעום מכוס הברכה וכן דעת היבי"א (ח"ח או"ח סימן לג).⁵⁹ וה"ה לעניין סעודת שבע ברכות שהסתיימה במוצ"ש.

הגר"ש קלוגר בשו"ת שנות חיים (ס' קה). וסב"ל.

אולם צ"ע האם שרי לשתות מכוס ברכת חתנים לפני ההבדלה?

הנה פסק השו"ע (או"ח רצט ס"ד) כשהיה אוכל סעודתו וחשכה, שאמרנו שאין צריך להפסיק, גומר סעודתו ומברך ברכת המזון על הכוס ואח"כ מבדיל עליו. ואם יש לו שני כוסות, מברך ברכת המזון על אחד ומבדיל על אחד עכ"ל. וכתב המג"א (ס"ק ז) ומותר לשתות מכוס של ברכת המזון, ונ"ל דמי שאינו נזהר בכל השנה לברך על הכוס דס"ל כמאן דאמר דאין טעון כוס גם.

⁵⁹ וזה תורף דבריו כל שיש מניין בסעודה שלישית שנוזהרים לזמן בשם ולברך ברכת המזון על הכוס, רשאי המברך לשתות מן הכוס כמלוא לוגמיו, ואפילו אינו נזהר תמיד לברך בהמ"ז על הכוס, ורשאי ג"כ לשתות רביעית מן הכוס, כדי לברך אחריו ברכה אחרונה, אע"פ שנמשכה סעודה שלישית עד אחר צה"כ. וכשיש שם חתן וכלה שהמנהג לברך על שתי כוסות, אחד לבהמ"ז ואחד לברכת חתנים, ואחר שבע ברכות מוזגים ומערבים הכוסות ביחד, רשאים לשתות משני הכוסות, שאחר ששותים המברכים משני הכוסות נותנים מאחד מהם לחתן ולכלה לשתות, ורשאים גם המסובים שכוונו לצאת בברכת בפה"ג לטעום מהכוס.

סימן סב סעיף יא

היוצא מוקדם מאולם החתונה האם צריך לברך שבע ברכות?

(או"ח קצה)⁶⁰ כתב בשם הריצב"א דאפשר לברך ברכת חתנים בביתם ההפתוחים לבית שכיילת חתנים שם ע"י צירוף שמש אע"פ שאין שתי החבורות רואות ושומעות את המברך עכ"ל. משמע דכשאין השמש מצרפן אינם מברכים ברכת חתנים ולענין הלכה נראה לסמוך על הרא"ש עכ"ל הב"י.

ופסק בשו"ע (אהע"ז סב סי"א) בני החופה שנתחלקו לחבורות אפילו אם אכלו בביתם שאינם פתוחים למקום שהחתן אוכל כולם מברכין ברכת חתנים לא מבעיא אם השמש מצרפן אלא אפילו אין השמש מצרפן כיון שהתחילו לאכול אותם שבשאר בתים כשהתחילו אותם של בני החופה כלם חשובים כאחד לברך ברכת חתנים כיון שאוכלים מסעודה שהתקינו לחופה.

ובאולם החתונה נראה שמתקיימים דברי כל הראשונים והשו"ע. חדא דהוי בית חתנים ועוד הסעודה תוקנה לצורך החופה. וכן כתב ערוה"ש (סימן סב ס"ק לז) אף חבורה שלא אכלה עם החור"כ והיו בבית אחר מחמת דוחק המקום,

איתא בברכות נ. שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואים אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן. ובגמרא נ: תנא אם יש שמש בניהם שמש מצרפן. פרש"י ד"ה שמש מצרפן אע"פ שאין אלו רואין את אלו כגון יריעה פרוסה ביניהם. וכתב תוס' ד"ה שמש וכן בבית חתנים כשאוכלים בחופה בשני בתים ובני אדם משמשים מזו לזו מצטרפין ובלבד שישמעו ברכת המזון מפי המברך עכ"ל. וכתב הטור (או"ח סימן קצה) כתב א"א הרא"ש ז"ל בני חופה שלא היו מספיקין כולן לאכול בבית אחד עם החתן ונתחלקו לחבורות אפילו אם אכלו בביתם שאינם פתוחים למקום שהחתן אוכל כולן מברכין ברכת חתנים לא מבעיא אם השמש מצרפן אלא אפילו אין השמש מצרפן כיון שהתחילו אותם שבשאר בתים כשהתחילו אותם של בני החופה כולן חשובין כאחד לברך ברכת חתנים כיון שאוכלין מסעודה שתקנו לחופה. וכ"כ הטור באהע"ז (סימן סב סי"א). והב"י

60. וכ"כ הב"ח באהע"ז סימן סב.

לגר"י פישר זצ"ל (ח"ח סימן פב) כתב שצריך להזהר לבקש רשות מהחתן לפני שרוצה לזמן בעשרה, כדאמרו בברכות דף נ גבי ריש גלותא, וכדקי"ל בשו"ע או"ח קצג ס"א דהאי הילכתא משום קפידת בעה"ב, וכש"כ קפידת החתן והמחותנים⁶¹ ע"כ.

ונראה שאם ישנה קפידא או שאינו משיג עשרה לזימון ונצרך לצאת מוקדם לדבר מצוה לא יבטל זימון בשלושה אלא יברך ברכת המזון ויברך בסופה ברכת אשר ברא. מ"מ מי שאינו רוצה לחכות עד גמר הסעודה והשבע ברכות או חושש שלא יוכל לארגן עשרה אנשים לצורך הברכות יש לו עצה והיא שיאמר בפירוש קודם שישב לאכול שאינו מתכוון להצטרף לקביעות עם שאר המסובין שאז אף שיושבים בשולחן אחד לא מתחייב בזימון וכיון שלא מתחייב בזימון בעשרה ואף לא בשלושה לא מתחייב בשבע ברכות ולא בברכת אשר ברא.^{62 63}

והם עשרה, יכולים לברך בפנ"ע שבע ברכות כיון שאוכלים כולם מהסעודה שהתקינו לחופה. ואע"ג שהחתן וכלה לא ישמעו הברכות מפי אלו אין זה כלום לכן אם אין ביכולתם של אותה החבורה לשמוע הברכות מפי המברך בשולחנו של החתן יברכו בפני עצמן שבע ברכות ואע"פ שהחור"כ לא ישמעו הברכות מפי אלו אין זה לעיכובא ורק מנהג יפה הוא להביא החור"כ לשמוע הברכות דהרי הם להצלחתם. וכתב על פסק זה היב"א (ח"ו אהע"ז סימן ט אות ב) ודבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת.

וכן פסק האגרות משה (ח"א סימן נו) שחיוב שבע ברכות אחר הסעודה הוא על כל האוכלים מסעודת החופה ואף אלו שאין רואין את החור"כ כמפורש באהע"ז סימן סב סי"א ונמצא שאין רשאין לצאת קודם שמברכין השבע ברכות או שיברכו בפנ"ע בעשרה כאשר אין להם פנאי לחכות עד אחר גמר הסעודה. ובשו"ת "אבן ישראל"

61. ושמעתי ממקור מוסמך שראה לגר"י פישר זצ"ל שיצא מוקדם מאולם שמחות, קיבץ עשרה אנשים ובירך שבע ברכות ללא חתן וכלה.

62. ואין זה סותר את דברי הריטב"א (כתובות ח.) דכתב "והוי יודע שאין מברכין ברכת חתנים שלא במקום חופה ושהיו שם החתן וכלה" דכונתו שצריכים החור"כ להיות באותו מקום שע"י כן שמחים בני החבורה לאפוקי שאם החלו השמחה והחור"כ אינם נמצאים כלל שהשמחה פחותה ובכהאי גוונא לא יברך (ועיין בט"ז סימן סב ס"ק ח).

63. מ"מ כדי לצאת ידי חובת כל השיטות יש לציין שביה"ל (סימן קצה) הביא את שיטת הרשב"ש דס"ל שכל דין זה ששתי חבורות מצטרפות הוי רק בגונא שיש עשרה בכל חבורה אז יכולה החבורה הראשונה להוציא י"ח את השניה בזימון. לכן לכתחילה ישבו עשרה מהסועדים על שולחן אחד.

אבן העזר סימן מב וסימן קמט

המגרש את אשתו ולנה עימו בפונדקי האם צריכה הימנו גט שני?

- יש לברר:
- א. האם בכל הנשים אמרינן דאין אדם עושה בב"ז או דווקא בגרושתו?
- ב. ביאור טעם ב"ה מדוע אין אדם עושה בב"ז?
- ג. מהם התנאים להצריך גט שני?
- ד. מה הדין האידנא?
- ה. האם הצריכותא לגט שני הוי רק בכשרים או גם בפרוצים?
- ו. האם עובר המגרש בביאה זו על לאו דלא תהיה קדשה?
- ז. האם אחר נתינת הגט בעינן שלושה חודשי הבחנה?

איתא בגיטין (פא.) במתני' המגרש את אשתו ולנה עימו בפונדקי ב"ש אומרים אינה צריכה הימנו גט שני וב"ה אומרים צריכה הימנו גט שני, אמתי בזמן שנתגרשה מן הנישואין. ובגמרא א"ר שמעון בן אלעזר לא נחלקו ב"ש וב"ה על שלא ראוה שנבעלה שאינה צריכה הימנו גט שני, על מה נחלקו על שראוה שנבעלה שב"ש אומרים עושה אדם בעילותיו בעילות זנות⁶⁴ וב"ה אומרים אין אדם עושה בב"ז ומתני' אוקימנא בלא ראוה שנבעלה. במאי פליגי דאיכא עידי יחוד וליכא עידי ביאה, ב"ש סברי לא אמרינן הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה וב"ה סברי הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה ע"כ. ופרש"י ד"ה הן הן כלומר כיון שראו שנתיחדו אין צריך עדות של ביאה גדול מזה ודאי אנן סהדי כיון דגיסי אהדדי לא פרשי זה מזה עכ"ל.

64. ומעתה נכתוב בר"ת בב"ז.

ביאר שבפנויה לא אמרין הכי, דענין הזנות שאני דיצרה הוא דאלבשה.⁶⁷

הגאונים⁶⁸ סוברים שכל אשה שתבעל בפני עדים צריכה גט כיון דלא שביק היתרא ואכיל איסורא⁶⁹ ולכן אין אדם עושה בב"ז.

והמהר"ם שיק (אהע"ז סימן כא) סבר שגנאי הוא לאדם לבעול בעילת זנות. ולכן רק אם יתייחד בצורה חד פעמית שייך לומר דהוי גנאי לו לבעול בב"ז וכיון לשם קידושין אך אם גר עימה בצורה קבועה ללא חור"ק גילה דעתו שאין זה גנאי עבורו וודאי בעילותיו היו לזנות.

ביאור טעם ב"ה מדוע אין אדם עושה בב"ז,⁶⁵ ומינה יתבאר באלו נשים אמרין הכי.

כתב הרמב"ם (גירושין פ"י ה"ט) שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד או במקדש על תנאי ובעל סתם שהרי היא אשתו ובאשתו היא שחזקתו שאינו עושה בעילתו בעילת זנות עד שיפרש שהיא בעילת זנות או שיפרש שעל תנאי הוא בועל. וכ"כ הרא"ש (גיטין פ' הזורק אות יב) וז"ל ומסתבר דווקא גרושתו מן האירוסין כיון שהייתה כבר ארוסתו אומר נתחרטו על הגירושין ובעל לשם קידושין אך סתם באשה דעלמא לא חוששין לקידושין. והמעשה רוקח⁶⁶

65. אלא מתכוון לקדשה בביאתו. וקיי"ל האשה נקנית בשלושה דרכים בכסף בשטר וביאה (קידושין ב.).

66. שם על הרמב"ם.

67. נחלקו האחרונים אם גם כאשר גרושתו נדה אמרין דאין אדם עושה בב"ז. המשנה למלך (שם) הביא את דעת הרדב"ז (ח"א ס' שנא) שכתב שאם לא חשש לנדה לא חושש נמי לב"ז. והמל"מ חזק סברתו וכתב למרות שיש עניינים שלא אמרין הכי, דהיינו שישמר מאיסור אחר מ"מ הכא כיון שבאותה הביאה עובר על איסור נדה ודאי לא נאמר שישמר מאיסור אחר שהוא בב"ז. וכ"כ ערוה"ש (אהע"ז סימן קיט ס"ק ג) ודבר פשוט הוא שחזקה זו שאין אדם עושה באשתו בב"ז אינו אלא כשאין עבירה בביאה זו ולכן אם היא נדה שעובר באיסור כרת לא אמרין חזקה זו ומ"מ י"א דאם רק קידושין תופסים בה יש לחוש לקידושין ואף שלא נראה כן מ"מ יש לילך בזה לחומרא להצריכה גט הימנו. והריב"ש (סימן ו) חילק בין עבירה חמורה כנדה שדווקא בזה לא אמרין דאין אדם עושה בב"ז לבין עבירה קלה כאיסור דרבנן כגון לדור בלא חופה וקידושין שפיר אמרין דאין אדם עושה בב"ז כדי שלא יעבור על איסור דאורייתא לדור עם אשה ללא קידושין.

מאידך האור שמח (שם על הרמב"ם) חולק וס"ל דלאו משום חומר האיסור (מכון בבעילתו לשם אישות) רק שרצונו לחזור ולהתקשר עימה שתהיה אשתו וחזרו בו מן הגט ולכן גם אם היא נדה אמרין הכי. והוסיף רעק"א (שם על המל"מ) מ"מ מה דמצוי למעבד בהיתרא עביד.

68. הו"ד ברמב"ם (שם) ברא"ש ובמרדכי.

69. ולכן פשוט לסברתם שאם היא נדה לא חוששים שקידש בביאה וכ"כ הריב"ש.

מהם התנאים שע"י ביאה זו צריכה האישה גט שני?

הנה ישנם כמה תנאים בכדי שאישה רגילה תעשה אשת איש כמבואר בשו"ע אהע"ז ונבאר מקצתם בקצרה ממש על מנת שנוכל להשוותם לנידון דידן.

- א. מבואר בקידושין (ב.) אין האישה מתקדשת אלא לרצונה⁷⁰.
- ב. בעינן שהקידושין יעשו בפני עדים⁷¹.
- ג. המקדש והמתקדשת יראו את העדים⁷².
- ושישנם שני סיבות לכך. האחת דע"י כן ודאי יודעים העדים שהמקדש והמתקדשת דעתם להינשא ברצון, אך אם אין העדים נראים להם אף אם היתה אמירה מצד הבעל והסכמה מצד האישה יכולה היא לטעון משטה הייתי כך. שנית מציאות העדים גורמת לקיום מעשה הקידושין⁷³.
- ד. בעינן נתינה ואמירה מצד הבעל⁷⁴.

ונחזור לענייננו, נראה שכל התנאים הנ"ל צריכים להתקיים גם בסוגיא זו דלנה עימו בפונדקי. והנה השו"ע (אהע"ז סימן קמט ס"א) הצריך עדים

והנה השו"ע (אהע"ז סימן קמט ס"א וס"ה) העתיק את לשון הרמב"ם וז"ל המגרש את אשתו וחזר ובעלה בפני עדים או שגלוי לכל שבא עליה כגון שנשאה (הר"ן בפרק כל הגט) קודם שתנשא לאחר בין שגירשה מן הנישואין בין מן האירוסין הואיל ואשתו היתה ה"ז בחזקה שהחזירה ולשם קידושין בעל ולא לשם זנות ואפי' ראו שנתן לה מעות שחזקה הוא שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות והרי בידו לעשותה בעילת מצוה לפיכך מקודשת קידושי ודאי וצריכה ממנו גט שני. וז"ל בסעיף ה לא אמרו חזקה זו דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אלא באשתו שגירשה או במקדש על תנאי ובעל סתם שהרי אשתו היא ובאשתו הוא שאמרו שחזקתו שאינו עושה בעילתו בעילת זנות עד שיפרש שהיא בעילת זנות או יפרש שעל תנאי הוא בועל אבל שאר כל הנשים בחזקה שבעל לשם זנות עד שיפרש שבעל לשם קידושין עכ"ל.

70. וכן נפסק בשו"ע אהע"ז סימן מב ס"א וז"ל: אין האשה מתקדשת אלא לרצונה והמקדש אישה בעל כורחה אינה מקודשת.

71. כדאיתא בקידושין סה. אמר רב נחמן המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו אפילו שניהם מורים וכ"פ השו"ע אהע"ז סימן מב ס"ב.

72. שו"ע שם ס"ג.

73. ריטב"א קידושין מג. ועיין ב"ש (אהע"ז סימן מב ס"ק יא) שכתב כן בשם המהר"י ט.

74. שו"ע שם סימנים כז, כט.

צ"ע לענין זה שתולים לומר שבעל לשם קידושין האם כיום יש אנשים שמכוונים לכך?

הגאון בעל שאגת אריה⁷⁵ בתשובה שהובאה בשו"ת בית אפרים (חאהע"ז סימן מב) כתב נ"ל סברא לומר שכל מה שנאמר חזקה אין אדם עושה בעילותיו ב"ז ולשם קידושין בעל אין זה אלא בדורות ראשונים שהיה דרכם לפעמים לקדש בביאה ואי אפשר לקידושי ביאה בלא עדי יחוד והיה דין זה ברור וידוע לכל, אבל בזמנינו ובמדינות אלו שאין דרכם לקדש בביאה כלל ואין דין זה ידוע אלא לתלמידי חכמים הבקאים בהלכות קידושין, משא"כ לאדם זה שקרוב לומר שלא היה יודע ואינו בקי בהלכות קידושין כי היכי דנימא שבעל לשם קידושין, וגם עדי היחוד אינם בקיאים בזה כלל והלואי שרוב המורים בזמנינו ידעו הל' קידושין על מתכונתם עכ"ל. ודון מינה ואוקי באתרין.

ובנוסף לכך כיום רובם עושים כן משום שיצרם תקפם וא"כ ודאי אין דעתם לשם קידושין, ועוד רוב הנשים לא היו מוכנות להיבעל אם

כמ"ש המגרש את אשתו וחזר ובעלה בפני עדים עכ"ל. ולענין אמירה, כתב הרדב"ז (ח"א סימן שנא) אם אמר לעדים אני מתייחד כדי לבעול לשם קידושין הוי כמדבר עימה על עיסקי קידושיה ונתן לה סתם דהויא מקודשת. דהרי האשה מתקדשת בכסף שטר או ביאה⁷⁵. ועוד כתב⁷⁶ לענין עדות שאם התייחד עימה בפני עדים שרואים אותו אך הוא אינו רואה אותם אינה מקודשת ואפילו אם יאמר אח"כ שבעל לשם קידושין אך אם יודע שיש שם עדים ויודע שרואים אותו אע"פ שאינו רואה אותם גמר ובעל לשם קידושין.

חזינן דודאי צריכים עדות (על היחוד) בפניהם, שתהיה אמירה מצד הבעל וכן שבעילתו תהיה לשם קנין. אומנם לעניין זה שצריך יחוד בפני עדים הוי דווקא שהיו יחד בדרך עראי אך אם דרו יחד בקביעות נראה שהדין שונה שכן כתב ערוה"ש (אהע"ז סימן קמט ס"ק ב) וכיון שישבה תחתיו כדרך איש ואשתו ובעלה הוי כעדים וה"נ כיון שאמדו חז"ל דאם בעלה לפני עדים ודאי בעל לשם קידושין עכ"ל.⁷⁷

75. ולמרות שמבואר בקידושין יב. דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה וכ"פ השו"ע אהע"ז סימן כו ס"ד מ"מ אם עשה כן מקודשת.

76. הו"ד בפת"ש אהע"ז סימן קמט ס"ק ג.

77. ע"ע בשו"ת שמע שלמה ח"ב סימן כב.

78. הו"ד בשו"ת יבי"א ח"ו אהע"ז סימן א אות ג.

אזרחיים אם חיו כאיש ואישה כדאי להצריך גט לחומרא⁸¹ אך אם יש חשש עיגון לא צריך אף להחמיר.

אך צ"ע אם אותו הזוג עברו על איסור לא תהיה קדשה?

נאמר בתורה (דברים כג, יח) לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל. וכתב הרמב"ם (אישות פ"א ה"ד) קודם מתן תורה היה אדם פוגע באשה בשוק, אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו וזוהי הנקראת קדשה. ומשניתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר לא תהיה קדשה מבנות ישראל לפיכך כל הבוועל אישה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה עכ"ל.

ועוד כתב הרמב"ם (הל' נערה בתולה פ"ב הי"ז) שזה שחייבה תורה לאונס ולמפתה ממון, לא מלקות בשאירע הדבר מקרה שלא מדעת אביה ולא הכינה עצמה לכך שדבר זה אינו הווה תמיד ואינו מצוי אבל אם הניח זה ביתו הבתולה מוכנת לכל מי שיבוא עליה גורם שתימלא הארץ זימה ונמצא האב נושא ביתו והאח נושא אחותו שאם תתעבר ותלד בן לא יודע בן מי הוא.

היה אומר לה לפני כן שבביאה זו הוא קונה אותה לשם אישות. וכיון שאין האישה מתקדשת אלא לרצונה לא ברור שבבעילה זו הייתה כוונתה לחזור לגרוש שלה. ועוד מסתמא האנשים כיום שעושים כן על פי רוב אנשים פרוצים הם וכתב הרדב"ז⁷⁹ שמי שהוא פרוץ בעריות ורגיל לבוא ביאות אסורות כיון דלא קפיד בהכי לא בעל לשם קידושין אלא לזנות בעלמא כמו שאר ביאותיו.

העולה מכל האמור: אם לנה עימו בפונדקי בצורה חד"פ ונבעלה לו, אם לא היו עדים על היחוד ולא אמירה מצידו שבוועל לשם קידושין, נראה לומר שלא צריכה גט שני. אך אם גרה עימו בצורה קבועה וחיו כאיש ואשה למרות שיש עדים מחמת המגורים הקבועים, כמו שכתב ערוה"ש מ"מ עדיין אין להצריכה גט שני מחמת שחסרה האמירה והכונה מצד האיש, ועוד נראה שאם היה רוצה לבוא עליה כדי לעשותה כאשתו לא הייתה מסכימה לכך, לכן אף אם נאמר שכיון בביאה לשם קידושין אין זה מדעתה. מ"מ כתבו האחרונים⁸⁰ לעניין נישואים

79. הו"ד בפת"ש אהע"ז סימן קמט ס"ק ב בסופו.

80. אגר"מ (חאהע"ז ח"א סימן עה).

81. ועיין ביבי"א ח"ו אהע"ז סימן א אות ב דס"ל ולעוד המון אחרונים דלא צריך בנישואים אזרחיים גט אף לחומרא.

תהיה קדשה ובהל' נערה בתולה חלק על הרמב"ם וסבר שאין קדשה אלא העומדת בקובה של זונות⁸³.

וכתב השו"ע (אהע"ז סימן כו ס"א) אין האשה נחשבת אשת איש אלא ע"י קידושין כראוי אבל אם בא עליה דרך זנות שלא לשם קידושין אינו כלום עכ"ל. וכתב עליו הח"מ (עפ"י חלקת השדה) הטור כתב עפ"י הרמב"ם שכל הבועל דרך זנות שלא לשם קידושין לוקה משם לא תהיה קדשה. והכא השו"ע שינה וכתב דאם בעל בדרך זו 'אינו כלום' לומר שאינה נחשבת לאשת איש וגם לא לוקה ע"ז⁸⁴.

א"כ לדעת הרמב"ם⁸⁵ והראב"ד והשו"ע לא עוברים המגרש ואותה האשה בלאו דלא תהיה קדשה. מ"מ האיש עובר בעשה כי יקח איש אשה, וכן באיסור דרבנן של יחוד⁸⁶ ואף ההסתכלות אסורה מדברי קבלה⁸⁷. וכ"ז שאינה נדה אך אם הוי בנידותה עובר בכרת.

והמכין בתו לכך הרי היא קדשה ולוקה הבועל והנבעלת משום לא תהיה קדשה ואין קונסין אותו שלא חייבה תורה קנס אלא לאונס ומפתה אבל זו שהכינה עצמה לכך בין מדעתה בין מדעת אביה הרי זו קדשה עכ"ל.

וכתב הכסף משנה (בהלכות נערה בתולה שם) משמע מדברי רבינו הכא דאינו לוקה משום קדשה אא"כ היא מוכנת לכך ובפ"א מהל' אישות כתב כל הבועל לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה לפי שבעל קדשה⁸². וצריך לדחוק שסמך על מה שכתב כאן עכ"ל. וכ"כ ר' דוד עראמה וכן כתב הגר"א (אהע"ז סימן כו ס"ק ח'). והרב המגיד, הטור והח"מ (אהע"ז סימן כו ס"ק א) חולקים וס"ל שדעת הרמב"ם כסתימתו בהל' אישות שבכל ביאה לשם זנות עובר בלאו דלא תהיה קדשה. והראב"ד חולק על הרמב"ם בשני המקומות בהל' אישות סבר שדווקא במופקרת לכל עובר בלא

82. משמע אף בלא מופקרת לכל.

83. והביאו הב"י אהע"ז ריש סימן כו'.

84. וכן ביאר הט"ז (כו ס"ק א) לדעת השו"ע בעינן שתהיה מופקרת, ולכן רק אחר שתזונה עוד פעם אחת עם איש אחר תחשב לקדשה. ממילא זו שמיוחדת לו לא תחשב קדשה, כיון שאין 'שם' מופקרת עליה. וכן מבואר מהשו"ע אהע"ז סימן ו ס"ח וז"ל וכן הבא על הפנויה אפילו היתה קדשה שהפקירה עצמה שהיא במלקות עכ"ל.

85. לדעת הכסף משנה וקיי"ל קיבלנו הוראות מרן גם בשאר ספריו. ברכ"י חו"מ סימן כה.

86. אבהע"ז סימן כב. מ"מ יחוד עם נדה הוי מדאוריתא.

87. דברי הח"מ (שם ס"ק א).

הרא"ש (ס' י) וז"ל והרז"ה כתב כיון דמחמירים כולי האי בהבחנה דפסקי כרבי מאיר דעקרה וזקנה ושאינה ראויה לילד צריכות להמתין, ואין הלכה כרבי יהודה במה שמיקל בענין זה, כל שכן דאין הלכה כרבי יוסי בהא שהוא מיקל יותר וחיישינן שמא לא נתהפכה יפה יפה.

בשו"ע (אהע"ז סימן יג ס"ו) פסק כר"ף ורמב"ם, והרמ"א פסק כרא"ש ורז"ה. וז"ל הממאנת אינה צריכה להמתין לא גזרו אלא בגרושה וכן המזנה אינה צריכה להמתין מפני שמהפכת עצמה בשעת תשמיש כדי שלא תתעבר וכן אנוסה ומפוחה אינן צריכות להמתין והוא הדין לשבויה אפילו היא גדולה. הגה וי"א לכל חלו כריכות להמתין חס הס גדולות וכלאוויות להתעצר וכו'.

ועוד כתב הב"י בשם הריב"ש (סימן ריז) שפלגש המיוחדת לאיש שרוצה לינשא לאחר אפילו לרבי יוסי צריכה להמתין תשעים יום. וכן כתב הר"ן בתשובה סימן ס"ח. ופסק השו"ע (ס"ז) פלגש המיוחדת לאיש הרוצה לינשא לאחר צריכה להמתין עכ"ל.

האם אחר נתינת הגט השני (לחומרא) צריכה שלושה חודשי הבחנה?

איתא ביבמות (מא.) במתני' היבמה לא תחלוץ ולא תתיבם עד שיש לה שלושה חודשים וכן שאר כל הנשים לא יתארסו ולא ינשאו עד שיהיו להם שלושה חודשים אחד בתולות ואחד בעולות ואחד גרושות ואחד אלמנות ואחד נשואות ואחד ארוסות ע"כ. וטעם הדבר שצריכות להמתין שלושה חודשים אמר שמואל דאמר קרא להיות לך לאלוקים ולזרעך אחר כך להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני. פרש"י ולזרעך אחר כך שאין השכינה שורה אלא על הודאין שזרעו מיוחס אחריו⁸⁸. ועוד איתא (שם לה.) תניא אנוסה ומפוחה צריכות להמתין שלושה חודשים דברי רבי יהודה, רבי יוסי מתיר ליארס ולינשא מיד ואסיקנא טעמא דרבי יוסי משום דאשה מזנה מתהפכת שלא תתעבר ואידך חיישינן שמא לא נתהפכה יפה יפה. וכתב הרי"ף⁸⁹ על ברייתא זו חזינן למקצת רבוותא דפסקי בהא הלכתא כרבי יהודה. ואנן לא ידעינן מהיכן גמרי להאי פסקא, דהא קי"ל רבי יהודה ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי. וכתב

88. ובפתי"ש אהע"ז סימן יג ס"ק א דן אם חיוב זה מדרבנן או מדאורייתא.

89. הו"ד בב"י אהע"ז סימן יג ס"ו.

וכתב הב"ש (ס"ק יא) אפילו לדעת הרמב"ם דס"ל בזנות לא גזרו מ"מ פלגש היא קרובה לאישות⁹⁰. וכ"כ הגר"א (ס"ק יט) דכאן ל"ל דמהפכת שהיא רוצה להתעבר.

א"כ צריך לדון האם גרושה זו שחזרה לבעלה הוי כמזנה המקפידה להתהפך או כיון שגרו יחד הוי כפילגש שאינה מקפידה בכך?

ונראה דיש לחלק אם זינתה עימו בדרך חד"פ נראה שודאי מקפידה להתהפך וא"כ נפסוק כהשו"ע בסעיף ו. אך אם גרה עימו בדרך קבע נראה

מדברי הריב"ש בסוף תשובתו (סימן ריו) שכתב ואף אם נאמר דרבי יוסי לא מודה בהא אלא בכל זנות שרי, אנן לא שבקינן סתמא דהך מתני' דאף בזנות אסר כל שהיא סבורה לזנות שאינה משמרת עצמה, ובנידון זה גם זאת הפילגש היושבת עם חשוקה כאשה היושבת תחת בעלה ואין זה זנות בעיניה שתתהפך ואדרבה חפצה היא בעבור יהיו לה בנים שתלד ממנו לכסות עניים.⁹¹

א"כ ודאי שצריכה להמתין תשעים ימי הבחנה.

⁹⁰ והנה עקבי הבית הקשה על הב"ש שלא חילק בין פלגש שיש לה בנים לפילגש שאין לה בנים וסבר שמוכח מהריב"ש שדוקא אם יש לפלגש בנים ממנו אז לא מקפידה להתהפך אך אם הם ללא ילדים אדרבה מקפידה היא. מ"מ בסוף תשובתו נראה שאין מקום לחלק אם יש לה בנים או לא.

⁹¹ וצ"ע האידנא שיש כאלו המשתמשים באמצעי מניעה האם חשיב כמתהפכת יפה יפה או לא פלוג רבנן בתקנתם.

סימן סו

בעניין כתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה

הקדמה: כתב התשב"ץ (ח"ג סימן שא) להקדימו ואין לאחרו.

ולענינו איתא בגיטין יח. אמר שמואל כתובה כמעשה ב"ד דמיא מה מעשה ב"ד נכתבין ביום ונחתמים בלילה אף כתובה נכתבת ביום ונחתמת בלילה. כתובתיה דרבי חייא בר רב איכתוב ביום ואיחתים בלילה הוה רב התם ולא אמר להו ולא מידי לימא כשמואל ס"ל, עסוקים באותו עניין הוו. דתניא אמר רבי אלעזר ברבי צדוק לא שנו אלא כשאין עסוקים באותו עניין אבל עסוקים באותו עניין כשר ע"כ. ופרשו הראשונים (רש"י, ההגה על הרא"ש פרק שני אות ז) את דברי שמואל, כמו שחלות הפסק של ביה"ד הוא משעת הכתיבה דמשעה שנחתך הדין יש קול לכן משעה זו כבר יש כוח לגבות ממשועבדים, וחתימת הפסק של ביה"ד אינה התוקף של הדבר אלא רק ראייה ה"ה גבי כתובה משעה שכתב לה כתובתה כבר שיעבד נכסיו מחמת קירבת חיתון⁹²

מה שכותבים בכתובות ושטרות זמן, הוא שאם יצאו שטרות אחרים על הבעל או על הלווה אם מכרו נכסיהם לדעת מי הוא הקודם ויהיה נפרע תחילה ואם כותבים תאריך מוקדם⁹² אפשר להגיע לטריפת לקוחות שלא כדין. וכ"כ שו"ע בחור"מ סימן מג סעיף א. והנה בשטר הכתובה הבעל מתחייב לאשתו ממון רב, אך יתכן שבשעת הפרעון כגון בזמן גירושין או מות הבעל לא יהיה לו (או ליורשין) ממון לפרוע לאותה האשה, ולכן משעבד הבעל את כל נכסיו לשטר הכתובה (שו"ע אבה"ז סימן סו ס"א). ורק שטר שחתום ע"י עדים יכול לגרום לשיעבוד נכסים כיון שהעדים מוציאים קול שפלוני התחייב לפלונית. נמצא שבכדי לגבות ממשועבדים בעינן שההתחייבות תהיה ע"י חתימת עדים וכן שיהיה כתוב בשטר תאריך מדויק על זמן ההתחייבות ואין

92. ודע שגם שטרי חוב המאוחרים פסולים אא"כ כתוב בשטר 'דאקנה' דהיינו כיון שבשעת המלוה השיעבוד על נכסי הלוה חלים רק על הנכסים הקיימים עד המלוה, אך על הנכסים שירכוש הלוה בעתיד אין שיעבוד, לכן שטר מאוחר נפסל כיון שאפשר להגיע לטריפת לקוחות שלא כדין. ורק אם נכתב בשטר שיחול השיעבוד גם על הנכסים שיקנה הלוה בעתיד שטר המאוחר כשר(חור"מ סימן מג ס"ב). וכן מובא בכתובה: וקניינין דאית לי דקנאי ודאקנה. ואע"ג דאין אדם מקנה שלא בא לעולם משעבד דברים שלא בא לעולם (חור"מ סימן ס).

93. וקירבת חיתון זו דומה להא דרב גידל (כתובות קב:) דמחמת חיבת איתחיתוני גמר ומקנה. וע"ע בב"י סימן נא ס"א מה שכתב בשם הריב"ש ובפרישה סימן סו ס"ק ח.

השריש לנו מרן הב"י בהקדמתו שהוא אזיל אחר שניים משלושה עמודי ההוראה א"כ נפסוק כמותם⁹⁸. מ"מ כתבו הרא"ש ותוס' (גיטין יח. ד"ה אף) ומיהו היכא דקנו מיניה⁹⁹ ליכא למיחש למידי כדאמרינן בב"ב (קעב.) אי ידעתו יומא דאקניתו ביה כתיבו יומא דאקניתו ביה.

והנה בדר"כ ישנם שאלות בעניין זה כאשר רוצים לערוך החופה לפני השקיעה¹⁰⁰ וממלאים הכתובה (תאריך וכדומה) זמן מועט לפני כן ופעמים מחכים שיתאספו הרבה קרואים או אנשים נכבדים ומתעכבים מחמת כך ולבסוף עושים את הקידושין, קניין החופה וחתימת העדים כלילה ונמצא שהוא כשטרות המוקדמין דידוע דהוי

ויש קול על סכום הכתובה כבר מאותה שעה, והחתימה אינה באה לגרום לחלות השטר אלא רק לראיה ולכן דמי למעשה ב"ד⁹⁴. ולהלכה נחלקו הראשונים⁹⁵ הראב"י וריב"ם פסקו כשמואל⁹⁶ מאידך הרי"ף (כתשובה) והרמב"ם פסקו כרב. וכתב הרדב"ז (ח"ד סי' קעד) רוב פוסקים פסקו כרב. ולמרות שהשו"ע לא הביא דין זה בהלכות כתובות⁹⁷, ובהלכות שטרות (חו"מ סי' טז) סתם ופסק כרב לעניין שאר שטרות, מ"מ אם איתא שיש חילוק ביניהם היה לו להשמיענו זאת או בהלכות כתובות או בהלכות שטרות ולא היה לו לסתום זאת בחיבורו. ועוד כיון שנתבאר שהרי"ף והרמב"ם סוברים שאין הלכה כשמואל גבי כתובה והרי כלל ידוע לנו

94. ונראה לומר שדווקא בזמניהם שהחופה הייתה נערכת מבעוד יום והכתובה נכתבת עימה באותו המעמד שייך להשוות מקרה זה למעשה ב"ד דאיתא קלא, אך האידנא שפעמים יש תקלות שהכתובה נכתבת ביום ללא חופה נראה שאף שמואל יודה דלא דמי למעשה ב"ד כלל. ויש להשוות חופה למעשה ב"ד רק אם יערכו החופה וכתובה מבעו"י וקרה מקרה שחתימת העדים נתאחזה לזמן ניכר אחר צה"כ.

95. הובא בהגה ברא"ש.

96. התוס' בגיטין יח. פסקו דהוי פסול מחמת "התוספת" דלית ליה קלא והרשב"א פסק כשמואל ומכשיר כתובה זו אך רק גבי עיקר הכתובה ולא גבי ה"תוספת" (ב"י).

97. מ"מ בב"י אבה"ז סימן סו' א הביא שנחלקו ראב"י ותוס' בכך אך לא הכריע.

98. וצ"ע מדוע לא הביא הב"י את דעת הרמב"ם והרי"ף הכא.

99. קניין סודר, וכיון שכל קניין לכתיבה עומד הוי שיעבוד נכסים בקניין זה (שו"ע אבה"ע סו ח) וע"ע בערוה"ש.

100. המקור למנהג זה להנשא לפני השקיעה הוי עפ"י תשובת הרא"ם. ועיין בה"ט (אבה"ז סימן כו ס"ק ד) שפסק דאשה שנתקדשה כלילה ספק אם הם קידושין ודחאו הפת"ש ס"ק ז. וכתב רעק"א (מהדו"ת סי' עא) דשלא בשעת הדחק ראוי ונכון לקדש ביום לחוש לספיקא דהרא"ם. וכ"כ ה"שדי חמד" (מערכת חתן וכלה אות כד) דלכתחילה ודאי נכון לעשות החופה ביום אבל אין לאסור מדינא. וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"א (ח"א הע"ז סי' ו) ובשו"ת יבי"א (ח"א אה"ע סי' י אות ד) שהתירו לקדש כלילה.

הכתובה מוציאים העדים קול כבר מזמן הכתיבה הרשום בו כדין. והנה חזינן מפירוש רש"י שרק אם העיכוב הוא מחמת העיסוק בעניין כתיבת הכתובה הוא חשיב עסוקים באותו עניין, נפק"מ שעכוב מחמת עיסוק בחופה עצמה לא חשיב עסוקים באותו עניין. וכן ראיתי למרדכי (גיטין פרק שני אות קלוז) שכתב דעסוקים באותו עניין הכונה בחתימה והעיסוק בחופה לא מיקרי עסוקים באותו עניין. ולכן האידנא ליכא ציור לסמוך עליו על גדר עסוקים באותו עניין כי בדר"כ הכתובה מוכנה וכל השיהוי עד לחתימה הוא מחמת הקרואים או עיכוב מצד החתן והכלה עצמם, וזה ודאי לא מיקרי עסוקים באותו עניין.

העולה מכל האמור: בחופה הנערכת מבעו"י צריכים לדאוג שתהא שהות לגמור את החופה כולה ביום ואם רואה מסדר הקידושין שיש חשש לעיכוב לא יכתוב תאריך בכתובה עד שיראה לפי ראות עיניו אם יסתיים הטקס ביום אז ימלא הכתובה ואם בלילה אז יתחיל החופה אחרי צה"כ. ואם כתבו תאריך הכתובה ביום ונכנסו לחופה בלילה הכתובה פסולה כדין שטרות המוקדמין, אא"כ עשו קניין בעדים מבעו"י.

פסולים. לכן העצה היעוצה לנוהגים לעשות חופה לפני השקיעה היא לעשות עם החתן קניין מבעו"י על כל האמור בכתובה ואז התחייבות הכתובה בתוקף למרות שהעדים יחתמו רק בלילה (דהוי תאריך אחר) אין בכך כלום כיון שהקניין גרם לחלות השיעבוד על שטר הכתובה וחתימת העדים הוא רק ראיה שכך היה (ואין בכך שקר¹⁰¹ כיון שהם מעידים שהתחייבות החתן הוא בתאריך זה). וכ"כ ערוה"ש (חור"מ סימן מג ס"ק יד) ובקבל החתן בקניין סודר פשיטא דכשר אפילו לא חתמו כשאר שטרות עכ"ל.

מתי מיקרי 'עסוקים באותו עניין' שאם מילאו הכתובה מבעו"י ולא עשו קניין ע"י עדים וחתמו בלילה שיחשב לשטר כשר?

איתא בגיטין יח. אמר רבי אלעזר ברבי צדוק לא שנו אלא כשאין עסוקים באותו עניין אך עסוקים באותו עניין כשר ע"כ. ופרש"י ד"ה אבל עסוקין באותו עניין כיון שהעדים מזומנים לחתום אלא שבעל כורחם צריכים לחכות עד שיסיים הסופר את השטר אע"ג דאיתרמי ליה חתימי לאורתא כשר שהרי משעת כתיבה נמי אית ליה קלא עכ"ל. פירוש כיון שעוסקין בעניין

101. במנחת שלמה (ח"ג סימן קג) מובא שהגרש"ז זצ"ל חולק וס"ל דהוי שיקרא. ועיין מה שענה לו בעל משפט הכתובה (ח"א ע"מ רצו).

**כיצד יעשו בכתבו תאריך מוקדם ולא
עשו קניין ע"י עדים?**

כתב הבית חתנים (ח"א עמ' קסב) היכא
שלא נטלו קניין מבעו"י יעבירו קולמוס
ע"ג התאריך ויכתבו ע"ג התאריך הנכון
ויעשו קיום מתחת לחתימות העדים או
בצד שמאל לצד חתימות העדים. ודרך

משל אם נכתבו בה בשלושה ימים
ונדחתה הכתובה בלילה שלאחריו
יכתבו 'תיבת בשלושה הועבר עליה
קולמוס ועליה נכתב בארבעה והכל
שריר וקיים' ויחתמו מתחת לקיום¹⁰².
וסיים והכי עבד עובדא מו"ר הגרב"צ
אבא שאול זצ"ל.

102. ועיין בחו"מ סימן מד ס"ה בענין זה.

בענין המנהגים

שאלה: האם מותר לקהילה או ליחידים שהגיעו לארץ ישראל או לכל מקום אחר בעולם להמשיך לנהוג כמנהגם או חייבים הם לנהוג כמנהג המקום שהגיעו אליו?

נהג חומרי המקום שהלך לשם עכ"ל. ופסק השו"ע (או"ח סימן תסח סעיף ד) כהרא"ש וכן כתב מהריק"ש דהשו"ע סבירא ליה כהרא"ש. אם כן והגיע אדם לעיר חדשה על מנת להשתקע באותה העיר יש לו לנהוג כמנהג אותו מקום בין להקל בין להחמיר.

ישנה עוד סוגיא ביבמות יד. שמשלימה את זאת שבפסחים לצורך הבנת נושא זה. 'לא תתגודדו' לא תעשו אגודות אגודות אמר אביי אף בשתי בתי דינים ורבא סבירא ליה דדוקא שיש בית דין אחד חלקם מורים כבית שמאי וחלקם מורים כבית הלל בזה שייך איסור זה אך בשתי בתי דינים אין איסור כלל. והלכה כרבא וכן פסקו הרי"ף הרא"ש ורי"ו וכן פסק בשו"ת אבקת רוכל סימן לב וזה לשונו שתי קהילות בעיר אחת אלו נוהגים בכל כפסקי הרמב"ם ואלו נוהגים בכל כפסקי התוספות אין בהם איסור לא תתגודדו הואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון הוה ליה כשתי בתי דינים

תשובה: איתא בפסחים נ. במתניתין ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין או ממקום שעושין למקום שאין עושין, נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם ואל ישנה אדם מפני מחלוקת וכו'. ובגמ' נא: כי אתא רבה בר בר חנה אכל דאיתרא פירוש חלב שבכפיפת הקיבה ובני ארץ ישראל נוהגים בו היתר ובני בבל נוהגים בו איסור, ורבה בר בר חנה לית ליה הא דתנן נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, אמר אביי הני מילי מבבל לבבל וכו' אבל מארץ ישראל לבבל לא. רב אשי אמר אפילו תימא מארץ ישראל לבבל הני מילי היכא דאין דעתו לחזור ורבה בר בר חנה דעתו לחזור הוה ע"כ. וכתב הרא"ש (שם סימן ד) וקיימא לן כרב אשי דהוא בתרא¹⁰³ ויש לאדם להלך אחר מנהג המקום שדעתו להשתקע שם בין לקולא בין לחומרא ורבה בר בר חנה אכל דאיתרא בבבל משום שדעתו הייתה לחזור לארץ ישראל ולהכי לא

103. עיין נדה ז: ברש"י ד"ה הא קמ"ל.

החיים (סתהון כלל כד) את דעת מרן וכן פסק כה"ח (תסח ס"ק עה). וא"כ פשוט הוא שיחידים שהגיעו לערים מיושבות צריכים לנהוג כמנהג אנשי אותה העיר בין לקולא בין לחומרא אך אם ציבור/קהל הגיעו עם מנהגם אף לעיר מיושבת ולא נתערבו באנשי אותה העיר יכולים להמשיך במנהג שנהגו¹⁰⁴.

מ"מ צ"ע על יחידים שהגיעו לערים מיושבות ונתערבו באנשי העיר ולאחר זמן נתוספו לאותה העיר אנשים מבני עדתם עד שנעשו קהל גדול האם יכולים לחזור למנהגם או כיון שנתבטלו נתבטלו?

ובשו"ת מהרשד"ם (ח' יו"ד ס' מב) כתב שאותו ציבור שהגיעו בראשונה בטלים לאנשי העיר מדין קמא קמא בטיל וגם אם פתחו בית דין לאחר זמן אין זה מועיל ובטלים למנהג המקום כמו שפסק האבקת רוכל בסימן ריב. מאידך בשו"ת פנים מאירות (חלק ב קלג) חלק וס"ל דאף שבתחילה עדה אחת התבטלה לחברתה וקמא קמא בטיל מכל מקום לאחר שנתרבו ופתחו בית דין, כל עדה יכולה לחזור ולנהוג כמנהגה. והנה בשו"ע ובב"י אין גילוי¹⁰⁵ דעת בנושא זה ורק בשו"ת אבקת רוכל

בעיר אחת וקיימא לן כרבא דהיכא דאיכא שתי בתי דינים בעיר אחת אלו נוהגים לאסור ואלו נוהגים להתיר אין כאן משום לא תתגודדו כדאיתא בפ"ק דיבמות וכל קהל וקהל כעיר בפנ"ע שאין בני קהל כופין לבני קהל אחר עכ"ל.

ואגב נלמד שני דברים: א- דגם בקהילות שייך לומר לא תתגודדו ולא רק בב"ד. ב- כאשר שתי קהילות נפרדות בעיר זו עושה כמנהגה וזו עושה כמנהגה דינם כשתי בתי דינים ואין בהם איסור לא תתגודדו, ויש חולקין וס"ל שדווקא כאשר יש לציבור ב"ד משלו אז אין איסור לא תתגודדו (מהר"ם אלשיך סימן נט). ומבואר בשו"ת אבקת רוכל (ריב) (קצא) שכל דין ה'הולך ממקום למקום' הוא דווקא ביחיד או ביחידים אבל רבים שבאו לעיר לא פקע מהם חומרי מקום שיצאו משם ולא חלים עליהם חומרי מקום שהלכו לשם. וזה חל כאשר הקהל נשאר בפנ"ע ולא נתערבו באנשי העיר כיון שכל קהל יש לו דין עיר, אבל אם לא נעשו קהל בפנ"ע אלא נתערבו באנשי העיר היושבים במקום בראשונה, בטלים הם לבני העיר. וכן פסק הגינת ורדים (יור"ד כלל ה סימן ג) וכן פירש ארץ

104. עיין בכה"ח סימן תס"ח ס"ק סה שהאריך בזה.

105. במקומות שעיינתי שעוסקים בנושא זה.

(ריב) משמע אחרת אם כן יש לומר כיון שקיבלנו הוראות מרן כך נפסוק לדינא וצריכים הציבור לבטל מנהגם למנהג המקום.

אך גופא נושא זה הנקרא 'קבלת הוראות מרן' מורכב מאוד ונחלק לנושאים רבים בדרך¹⁰⁶ הפסק. מכל מקום ננסה לגעת בטיפה מין הים בעניין האם קבלת הוראות מרן היא על סברת מרן דהיינו על האיש על כל חיבוריו או הקבלה הייתה דווקא על פסקי השו"ע. והרב החיד"א בחיים שאל העיר זאת בהשמטות שבסוף הספר וז"ל אך לא אכחד שיש לצדד שדווקא דיני השו"ע קיבלנו עכ"ל. וכן כתב הרב פעלים (חלק ב אבן העזר סימן ח) ויש מחלוקת אחרונים אם קיבלנו רק הוראות השו"ע או שאר ספריו, והנה מחד גיסא יש הסוברים שקיבלנו את סברת מרן ואם כן מה מקום לחלק בין פסקיו בשו"ע למה שפסק בתשובותיו עכ"ל. וכן כתב הגאון הבעל חקרי לב (מ"ב חושן משפט סימן ד') וכן כתב הגאון החיד"א (ברכי יוסף חושן משפט סימן כ"ה אות כח, כט)

בארץ ישראל ובמצרים וגלילותיה שנהגו לפסוק כפסקי מרן לא זו בלבד שיש לפסוק כמו שפסק בב"י או בשו"ע אלא גם כמו שפסק בתשובותיו. וכן פסק היביע אומר זצ"ל (חלק ט חושן משפט סימן א) והאריך שם לדחות את סברת החולקים וכן כתב האור לציון (חלק ב פרק ה בביאורים לתשובה יא) והעיקר לדינא שגם מה שכתב מרן בתשובה יש לנו לעשות כדבריו. וכתב בחיים שאל (חלק א סימן עד אות יא) ודברי טעם הם שהרי אנו קיבלנו הוראות מרן ודבריו בתשובה הם הלכה למעשה בפרטות ועדיפי ממה שכתב מרן בשו"ע. מאידך יש שסוברים שקיבלנו רק הוראותיו שבשו"ע ולא בשאר ספריו וכן כתב בספר כללי הפוסקים למוהרי"ו ברדוגו זצ"ל והביאו בשמש ומגן (חלק א או"ח סימן יז) והטעם דלא קיבלו אבותינו כי אם הכרעת מרן בב"י שהיה בימיהם בזמן הקבלה ולא סברת מרן בבדק הבית שלא היה בימיהם.^{107 108}

למסקנה: כיון שבנידון זה השו"ע לא נגע ורק באבקת רוכל גילה דעת אם

106. לדוגמא האריז"ל נגד מרן, סב"ל נגד מרן, דיני ערוה החמורא להחמיר נגד מרן, טענת קים לי נגד מרן (בשו"ע ובב"י) ועוד.

107. וכבר כתב בשו"ת ויאמר יצחק חלק ב ליקוטי דינים דתשובות מרן באבקת רוכל וכן שו"ת בית יוסף על אבן העזר נכתבו אחר חיבור הב"י.

108. ולענין קים לי נגד מרן אף לסוברים שקיבלנו הוראות מרן גם בשאר ספריו מ"מ יכול המוחזק לטעון קים לי נגד מרן בדבר שלא מפורש בשו"ע למרות שביאר זאת מרן בב"י (ע"ע בהרחבה בברכ"י חו"מ סימן כה ס"ק כו, כז וכן ביבי"א ח"ז חו"מ סימן ה אות ב)

כן מי שקיבל את סברת מרן צריך לבטל מנהגיו למנהג המקום אך מי שלא קיבל זאת יכול לפסוק כהפנים מאירות ולהמשיך במנהגיו¹⁰⁹.

האם יש הבדל בין מנהג שאדם יחידי נוהג בפרהסיא לבין אם נוהג בצינעא?

וכתב האור לציון (חלק ב פרק ה בביאורים לתשובה יא) וז"ל ועוד נראה שאין איסור לא תתגודדו אלה במנהגי קהילות, אבל במה שעושה האדם בביתו אין בזה משום לא תתגודדו, כיון שאין הדבר ניכר ולא שייך בזה אגודות אגודות עכ"ל.

האם מה שכתב האבקה ויכל (ריב) הוי דווקא במקום מיושב או גם במקום ישוב חדש?

מהגמ' בפסחים נ. וכן ממה שכתב באבקה ויכל משמע דווקא במקום

מיושב שנהגו שם מנהג מסויים הבאים לשם צריכים לנהוג כמנהג המקום אך אם הגיעו קהל שלם והקימו עיר חדשה וכולם בני אותו מנהג משמע שיכולים להמשיך במנהגם. וכן כתב הפרי חדש (סימן תצו סעיף קטן י)¹¹⁰ וזה לשונו בריש פרק השוכר את הפועלים אהא דאמר ריש לקיש פועל בכניסתו משלו וביציאתו משל בעל הבית ופרכינן וליחזי היכי נהיגי? בעיר חדשה ונחזי מהיכא קא אתו? בנקוטאי. וכתבו הרשב"א והר"ן דמדפרכינן וניחזי מהיכא קא אתו כלומר וינהגו מנהג אותו מקום שבאו משם שמעינן דכל עיר חדשה אם נודע רוב אנשיה מהיכן באו הכל כמנהג אותו מקום שבאו משם עכ"ל. וכן פסק האגרות משה (יו"ד חלק ב סימן טו) דאם רוב המייסדים באים ממקום אחד חייבים להמשיך במנהגם.

הנפק"מ לדינא: באבן העזר (סימן סב סעיף ז) פסק השו"ע דברכת חתנים הוי דווקא אחר ברכת המזון, והרמב"ן

109. מובא בהקדמה לב"י ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים אע"פ שאנו נכריע בהפך יחזיקו במנהגם כי כבר קיבלו עליהם דברי החכם האוסר ואסור להם לנהוג היתר כדאיתא בפרק מקום שנוהגים עכ"ל. ולמרות דמשמע מהקדמה זו שרק במנהג לחומרא נגד פסקי מרן התיר שיחזיקו במנהג אך במנהג להקל שכנגדו פסק של חומרא אין להקל מכל מקום מוכח מהשו"ע שגם מנהג לקולא רשאים להחזיק במנהגם כמו שמוכח ביורה דעה סימן לו שכתב לגבי מים עכורים וסרוחים בריאה דההלכה כרי"ף ורמב"ם אם לא במקום שנהגו כדברי המתירים. וכן כתב שולחן גבוה בכללים שבראש הספר סימן טו וז"ל לא קיבלנו עלינו הוראות מרן ז"ל אלה בדבר שאינו מצוי בקבע ולא נהגו כבר אבל בדבר שהוא מנהג קדמון לאיסור או להתיר אע"פ שנתפשטו אחר כך הוראות מרן ז"ל המנהג לא זו ממקומו. 110. ועיין בספר טל אמרתי עמוד קסד.

מנהגם, ולפוסקים שקיבלנו פסקי מרן רק בשו"ע יכולים להמשיך במנהגם (כמובן אם יש להם בית דין) ואם זה מושב חדש שרוב מייסדיו נהגו כן בחו"ל יכולים להמשיך כן לכו"ע.

והר"ן (כתובות ח.) כתבו שנוהגים הקהל ללכת עם החתן מבית הכנסת לביתו ביום השבת אחר התפילה ומברכים שם ברכת חתנים. והנה אם עדה מסוימת נהגה כך בחו"ל ועלו לכאן אחדים עד שנעשו קהילה לדעת הפוסקים שקיבלנו סברת מרן חייבים לבטל

חו"מ סימן לג

פסולי עדות מחמת קירבה

יש לברר:

רמת הקירבה. דהיינו אב ובנו וכן שני אחים אחד כלפי השני מוגדרים 'ראשון בראשון', סב ונכדו 'ראשון בשני', סב ונינו 'ראשון בשלישי'. להלכה פסק השו"ע (סימן לג ס"ב)¹¹² דראשון בשלישי כשר וכ"ש שני בשלישי. וכל שיש שינוי ברמת הקירבה ההגדרה משתנה, לדוגמא: בני דודים נקראים שני בשני כיון שהקרוב המקשר ביניהם הוא הסבא ובכדי להגיע אליו צריך לעלות שני דורות¹¹³, וכן על זה הדרך. עוד מובא בסנהדרין כח: בסורא אמרי בעל כאשתו בפומפדיתא אמרי אשה כבעלה והני תרי לישני לא פליגי. ופסק זאת השו"ע (סימן לג ג,ח) האיש עם אשתו ראשון בראשון לפיכך אינו מעיד לא לבנה ולא לאשת בנה ולא לבתה ולא לבעל בתה ולא לאביה ולא לאמה ולא לבעל אמה ולא לאשת אביה עכ"ל.¹¹⁴ וכתב עליו הסמ"ע (ס"ק טו) כיון

א. האם אשה ובעלה נחשבים כ'אחד גופא' או מוגדרים כראשון בראשון?
ב. מדוע דנים את הבעל עם 'חורגו' בקירבת ראשון בשני שהרי יחסית לאחות אשתו הוא ראשון בראשון בחד בעל א"כ מאי שנא?
ג. האם מצינו 'קרוב' הדומה ל'חורגו' שיהיה לו דין 'אתפלג דרא' או חידוש זה הוא רק ל'חורגו'?
תשובה: על מנת להקל על עיני המעיין נקדים יסודות הפסול וההכשר בענייני עדות מחמת קורבה. הנה המשנה בסנהדרין כז: דורשת מהפסוק לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, כמה מיני קורבת הפוסלים לעדות והם: אב פסול לבנו, בן פסול לאביו, שני אחים פסולים להדדי וכן בני דודים פסולים מן התורה¹¹¹. הגדרתם ההלכתית של קרובים אלו נקבע עפ"י

111. לא הזכרנו את קרובי האם אך דע שנחלקו האחרונים בדעת הרמב"ם. דעת הרמ"א (חו"מ סימן לג ס"ב) שפסול קורבה מחמת האם הוא מדרבנן והשו"ך (לג ס"ק א') ס"ל דהוי מן התורה והוכיח שכן דעת השו"ע.

112. עפ"י הגמרא ב"ב קכח: והלכתא כרבא דהוא בתראה דראשון בשלישי כשר.

113. מ"מ למרות שבין אב לבנו יש הפרש של דור אחד אין זה נחשב ריחוק כיון שיש קרוב דעת רב ביניהם, לכן נחשבים ראשון בראשון.

114. וכלל העולה שכל שיש קירבה גופנית או קירבה דרך אישות יש לחוש לפסול, הא לאו הכי הוי כשרים. וכן פסק השו"ע סעיפים ה' ז'.

ראשון בראשון בחד בעל וכלפי חורגו נחשב שני בראשון בחד בעל?

כתב המאירי (סנהדרין כז): שמא לא נאמר אלא באחיה ואחותה שהם בזמן אחד וגדלים כאחד אבל בנו של חורג ברוב הפעמים כבר נזדקן האישות ובטל חינו ואין קורבת הדעת מצויה שם, ואף חורג עצמו אין דעתו מתקרבת לו כ"כ ודיו שנעשה אצלו הבעל כאשתו להיות שניהם ראשון בראשון ולהיות ראשונה שניים לו ושנייה שלישיים לו עכ"ל. נפק"מ שלמרות שכלפי אשתו בן אחותה (אחיין) נחשב שני בראשון וכן נכדה נחשב כלפיה שני בראשון מ"מ כלפי בעלה, אחיינה חשוב שני בראשון בחד בעל ונכדה חשוב שלישי בראשון בחד בעל וכשר¹¹⁵.

מיהו יש לברר האם חידוש זה הוי רק כלפי חורגו או יש עוד קרובים הדומים לו?

כתב הטור אבי חמיו כשר לו אע"פ שפסול לאשתו. וכתב עליו הב"י (ס"ק כג במחודשים) קשה לי דהא ראשון בשני הוא וחד בעל כאשתו ולכולי עלמא פסול הוא ואפשר שהגירסא היא אבל אחי אבי חמיו כשר הוא וכו' ואפשר

שמחשבי לראשון בראשון לפיכך הוא פסול לבנה, אבל לבן בנה או בן ביתה הוא כשר, משום דהוויין עמו שלישי בראשון שהן כשרים לדעת הרמב"ם¹¹⁵. משא"כ אם לא היו נחשבים הבעל עם אשתו לראשון בראשון אלא לגוף אחד לגמרי, אז לא היה בן בנה עמו אלא שני בראשון, כמו שהוא (נכדו החורג) עם אשתו שני בראשון, והיו פסולים יחד עכ"ל. א"כ חזינן שבעל כאשתו הוי ראשון בראשון ולא כגופו ממש.

והנה פשוט שכל קירבה שאתה פוסל לאשה אתה פוסל לבעלה. אומנם הברייתא בסנהדרין כח: מביאה מקרה מיוחד הנקרא 'חורגו לבדו' שפירושו דלמרות שהבן המגיע מנישואיה הראשונים של האשה, כלפי אימו נחשב ראשון בראשון מ"מ כלפי בעלה אין בן חורג זה נקרא 'ראשון בראשון בחד בעל'¹¹⁶ אלא נקרא ראשון בשני, והנפק"מ שבן חורגו יקרא שלישי בראשון וכשר להעיד על סבו החורג.

צ"ע מאי שנא האי חורג מאחות אשתו שהרי שניהם בקירבה המוגדרת יחסית לאשתו ראשון בראשון, א"כ מדוע הבעל מול אחות אשתו נחשב

115. לאפוקי ר"ת דס"ל דפסולים (הו"ד בב"י סימן לג ס"ב).

116. הכוונה שהקשר נוצר ע"י הבעל ולא קשר משפחתי רגיל.

117. ולמרות שבשלישי בראשון ר"ת פוסל הכא מודה דכשר (הו"ד בשו"ע סימן לג ס"ג).

עוד לומר שהגירסא היא אבל חתן אחי חמיו כשר לו. וראיתי במאירי (סנהדרין כז:): שישנה מחלוקת בראשונים לעניין אבי חמיו וכתב (כהמשך לחורגו) וכן העניין לדעת זה באבי אביה והדומים לו שלא דנו חכמים אלא מה שהוא נראה להם להיות קורבת הדעת מצויה בניהם ויש חולקין לפסול באבי אביה ומקל וחומר, שהרי פסול הוא לבן אחי חמותו ואחי חמיו כמו שיתבאר וכל שכן באבי חמיו עכ"ל. וא"כ מחלוקת קדומה היא. והנה הסמ"ע (ס"ק טז) פסק כגירסת הטור והבין שאין הבדל בין חורגו לבין אבי חמיו כסברת המאירי וגם שם אתפלג דרא, וכלפי הבעל

נחשב שלישי בראשון. אך הב"י לא הבין כן ובטעם חילוקו ביאר הט"ז (ס"ק כא)¹¹⁸ שיש הבדל במושג אתפלג דרא. שלא יהיה קירוב דעת מצוי בין קרובה מאשתו מכיון 'מטה' דהיינו מכיון ילדי האשה החורגים לבין קרוביה מכיון 'מעלה' כגון אבי אביה. וז"ל הט"ז דתולדה דאשתו מלמעלה למטה מקרובה דעתה טפי לגביה (לבעל), דאשתו נולדה על ידם, ממאי דאיכא קירוב לבן אשתו מאיש אחר.

וזהו כוונת רבותינו באומרם חורגו לבדו.

118. וכן בשו"ת עבודת הגרשוני (ס' צב).

חו"מ סימן לד

האם יש רשעים הכשרים לעדות

- ובו יתבאר: שנאמר אשר הוא רשע למות עכ"ל.
והוסיף הטור וה"ה לחייבי כריתות.
וביאר הב"י מדתנן (מכות יג:) כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתות.
ובסנהדרין כז. נחלקו האמוראים אם האי רשע דפסול לעדות הוי דוקא כאשר עבר על עבירות לתיאבון¹²¹ או אף אם עבר להכעיס. רבא ס"ל דדוקא כאשר עובר על העבירות לתיאבון אז נפסל לעדות דהוי רשע דחמס, ואביי חולק וס"ל שלא רק העובר עבירות לתאבון נפסל לעדות, אלא אף אדם שעבר עבירות להכעיס נפסל. והלכה כאביי דהלכתא כוותיה ביע"ל קג"ם.
וכ"פ השו"ע (חו"מ לד ס"ב). וכתב רי"ו אדם שעבר עבירה מן התורה שאין בה מלקות אינו פסול אלא מדרבנן¹²². וכ"פ הרמ"א
- א. מתי נפסל אדם מדרבנן ומתי נפסל מדאורייתא?
ב. האם נפסל כאשר עובר על עבירות שאינן ידועות?
ג. מי נקרא 'בזוי' דנפסל לעדות?
ד. כיצד חוזרים הפסולים לכשרותם?
ראשית נבאר על איזה עבירות נפסל מדאורייתא ועל איזה מהן נפסל מדרבנן¹²³. כתב הרמב"ם (עדות פ"י ה"א) הרשעים פסולים לעדות מן התורה¹²⁰. שנאמר אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס, מפי השמועה למדו אל תשת רשע עד. ועוד כתב בהלכה ב איזהו רשע כל שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות שהרי התורה קראה למחויבי מלקות רשע שנאמר והיה אם בין הכות הרשע ואצ"ל למחויבי מיתת ב"ד שהוא פסול

119. הנפק"מ בדבר, מובא באהע"ז סימן מב ס"ה דפסולי עדות מדאורייתא אינן קידושין אבל בפסולי עדות מדרבנן הוי ספק קידושין. וע"ע בפת"ש. וכן בחו"מ לד סכ"ג מבואר שבפסול מדאורייתא נפסל מיד, ובפסול מדרבנן צריך הכרזה ע"מ לפוסלו ועד אז כשר הוא. וע"ע בשו"ת ב"י אהע"ז סימן י בגונא שייחד עדים ואחד מהם נפסל מדרבנן, לא אלים פיסולו של זה לפסול הכשר שעמו. משא"כ אם היה פסול מדאורייתא היה פוסל גם את חברו.

120. כתב בשלטי הגיבורים (סנהדרין ה ע"ב מדפי הרי"ף) אפילו מי שהוא פסול לעדות מדאורייתא אינו פסול אלא לדבר שהוא חשוד בו. לכן אם קידש לפני גזלנין חוששין לקידושין, כי לענין קידושין אינם חשודים. וכתב על דבריו הב"ש (אהע"ז ס' מב ס"ק יט) ולא משמע כן מכל דברי הפוסקים.

121. דהיינו משום רוח ממוני.

122. ועיין בפת"ש (לד ס"ק ה) שהביא עוד סוגי עבירות שהעובר עליהן פסול מן התורה למרות

כגון שנשבע לשקר או לשוא או גזל או גנב או אכל נבילה וכיוצא בה. אבל אם ראוהו עדים עובר על דבר שקרוב העושה להיות שוגג צריכין להזהירו ואח"כ יפסל. כיצד, ראוהו קושר או מתיר בשבת צריכין להודיעו שזה חילול שבת מפני שרוב העם אינן יודעים זה. וכן המשחק בקוביא תמיד או מי שנעשה מוכס או גבאי שמוסיף לעצמו צריכים העדים להודיעו שהעושה דבר זה פסול לעדות, שרוב העם אינן יודעין דברים אלו עכ"ל.

וכתבו הכס"מ והרדב"ז (שם) דכל זה נלמד מדאמרין בסנהדרין כו: הנהו קבוראי דקבור מיתא ביו"ט ראשון של עצרת שמתניהו רב פפא ופסלינהו. סבר רב הונא בריה דרב יהושע לאכשרינהו, אמר ליה רב פפא והא רשעים אינן, סברי מצווה קעבדי. והא משמתנין להו ועבדי זימנא אחריתי אלמא במזיד קעבדי, סברי מצווה קעבדי, והא קמשמתנין להו סברי כפרה עבדי לן רבנן ע"כ. פרש"י סברי האי דשמתנין משום כפרה הוא על שעברנו ולא משום דנהדר בן, אלא מותר לחלל יו"ט בשביל המצוה ונשב בנידוי משום כפרה עכ"ל. ופסק הרמב"ם כרב

גבי פסולי עדות מדרבנן, איתא בסנהדרין כד: אלו הן הפסולים להעיד, המשחק בקוביא עם חבירו והמלוה בריבית ומפריחי יונים והסוחרים בפירות שביעית ע"כ. ונחלקו הראשונים האם פסולי דרבנן הוי דומיא דפסולי דאורייתא, דהיינו דנפסלים כאשר עוברים על עבירות אף להכעיס או הכא קיל טפי ויפסל רק אם עבר על עבירות הקשורים לחמס. הרמב"ם (עדות פ"י ה"ג) והטור פסקו דגם בדרבנן אם עבר להכעיס נפסל, לכן האוכל בשר עוף בחלב נפסל לעדות מדרבנן. מאידך כתב רי"ו בשם הגאונים ובעל העיטור דרק אם עבר עבירה מדרבנן שיש בה חמס נפסל. השו"ע פסק כהרמב"ם¹²³, והרמ"א פסק כהגאונים.

האם נפסלים גם כאשר אינם מודעים לכך שעושים עבירה

כתב הרמב"ם (עדות פ"ב ה"א) כל הנפסל בעבירה אם העידו עליו שני עדים שעשה עבירה פלונית אע"פ שלא התרו בו ואינו לוקה הרי זה פסול לעדות. במה דברים אמורים כשעבר על דברים שפשט בישראל שהן עבירה,

שאין בהם מלקות, כיון שאצלם חוסר המלקות לא נובע מקולתו של אותו לאו אלא מחומרתו. כגון לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד (שבת קנד.), וכן לאו שניתק לעשה כיון שיש בו היכי תמצוי של מלקות בביטול העשה.

123. אומנם כתב הפת"ש (שם ס"ק ז) דהעבירה שנפסל בה, בעינן שתהיה עבירה שחייב עליה מכת מרדות. וצריך חקירת חכם על איזה עבירה מצריכים מכת מרדות.

הונא בריה דרב יהושע¹²⁴. ומשמע נמי דכל היכא דאיכא למיתלי דילמא לא ידעו שהיה אסור לא מפסלי. וכן כתב הריב"ש

(ס' שיא) דגם בעבירה שידועה לכל, אם אפשר לתלות שעובר העבירה חושב שעושה מצוה כשר הוא.

וכן פסק השו"ע (חו"מ לד ס"ד וסעיף כד)¹²⁵. וכ"כ ערוה"ש (חו"מ לד ס"ק ה) וז"ל אע"ג שעוברים איסור דאורייתא, מ"מ מדלא מכווני לעשות איסור

124. להלכה נחלקו הראשונים, רבנו ירוחם פסק כרב פפא, והרמב"ם והרא"ש פסקו כרב הונא בריה דרב יהושע.

125. והפת"ש (ס"ק ט) הביא שישנה מחלוקת באחרונים האם עוברי העבירה הם אלו הצריכים לטעון בעצמם דאותה העבירה שעברו מצוה היא ורק ע"י כן יוכשרו לעדות, או אף הב"ד יכול לטעון זאת להם. וכתב דאם הם אינם לפנינו ודאי שטוענים להם, אך אם הם לפנינו נחלקו האחרונים, החוות יאיר סבר דרק הם יכולים לטעון לעצמם אך אין הב"ד יכול לטעון להם ורעק"א סבר דאף אם הם לפנינו אנו טוענים להם.

126. הנה כתב הסמ"ע (שם ס"ק נז) דישנם שלושה תנאים ע"מ לפסול את עובר העבירה. א- אם העבירה אינה ידועה צריך להודיעו. ב- גם במלאכה מפורסמת בשבת כל שאין ידוע שהוא יודע ששבת היום צריכה להודיעו. ג- אף שהוא יודע שעובר עבירה מ"מ אינו נפסל עד שידוע לו שיפסל אם יעבור העבירה דיש לומר שאינו יודע זאת ע"כ. משמע מינה שלמרות שידוע שעושה עבירה, לא יפסל עד שידע שנפסל משום כך לעדות הא לאו הכי כשר הוא. וכן פסק הרב חיד"א (ברכ"י חו"מ לד ס"ק כח) וכן פסק הגאון רעק"א (ס"ס צו) גבי מגלח בתער כיון שרבים עושים כן ואין מוחים בידם יש להודיעו שנפסל ע"י כך לעדות. ועיין ביבי"א (ח"ח אהע"ז סימן ה אות ו) שהביא מחלוקת גדולה בנושא זה ולמעשה פסק כמהריק"ש (חו"מ לד ס"ק כד) שכתב כל איסור שפשט בישראל אין אנו צריכים לידיעתו, שאל"כ גם המינים והמוסרים יהיו כשירים עכ"ל. וכן פסק נתיבות המשפט (שם לד ס"ק טז) וכן פסק ערוה"ש (שם ס"ק ה). מ"מ כתב הרב שגם הסמ"ע יודה שמחלל שבת פסול גם בלי ידיעתו משום דקים ליה בדבריה מינה שהרי הוא כעכו"ם לכל דבר. אומנם כתב הנתיבות (שם) דרק גבי איסור דרבנן שייך חילוק זה של הסמ"ע דהם אמרו והם אמרו.

127. וכתב בספר פנים במשפט (לרב ישעיה יוסף פונטרמולי, חו"מ לד סכ"ד) וז"ל ולענין מי שגנב או גזל ביום פורים שמחת פורים אי מיפסל לעדות, עיין מה שהאריך בזה הרב דודי נר"ו בס' מעשה אברהם תחומ"מ ס' כב וזה הלכה העלה דאם אמר שהוא סובר דלמצוה יחשב מה שגנב מחבירו ביום פורים כשר לעדות עכ"ל. וע"ע בדין זה ברמ"א (או"ח ס"ס תרצו), בערוה"ש (שם ס"ק יב) ובחזו"ע פורים עמ' רז.

128. שו"ע חו"מ לד ס"א.

עוסק באדם שחוטף ואוכל, ומ"מ אינו בגדר גזלן משום שחוטף ואוכל פחות משו"פ, או שגזול דבר שהגזול אינו מקפיד עליו. והר"ר אליהו פירש שהבבלי עוסק באדם שהולך אצל החנונים וטועם משל כולם כאילו רוצה לקנות מהם ולכן דימו אותו לכלב שאוכל כאן מעט וכאן מעט. ר"ת פירש דאוכל בשוק היינו שאוכל סעודת פת שהוא גנאי יותר.

וכתב הב"י דהרא"ש והטור פירשו שר"ת פסל את האוכל סעודת קבע ולא הזכירו פת. וכתב הרמב"ם (עדות פ"א ה"ה) הבזויים פסולים לעדות מדבריהם והם האנשים שהולכים ואוכלים בפני כל העם, וכיוצא באלו שאינם מקפידים על הבושת שכל אלו חשובים ככלב ואין מקפידים על עדות שקר עכ"ל. והנה רי"ו כתב שדעת הרמב"ם כר"ת אך דחאו הב"י מחמת שלא ראה הכרע שסובר הרמב"ם כר"ת אלא כתב דנראה לומר דס"ל לרמב"ם שהפסול לעדות היינו כאשר אוכל בשוק בפני כל העם אבל אם אוכל בשוק שאין בו רוב העם אלא קצת עוברים ושבים לא מיפסל והיינו ההיא דירושלמי.

וכן פסק השו"ע (ח"מ לד ס"ח) וז"ל הבזויים פסולים לעדות מדבריהם והם האנשים שהולכים ואוכלים בשוק בפני כל העם עכ"ל.

שידועות לכל שהן עבירות אלא שההמון נתפרץ בזה באיזה מקומות העובר אותם ודאי שפסול לעדות.

וא"כ מצינו דישנם רשעים שהם כשרים לעדות מדאורייתא.

אומנם כל הדברים לעיל נאמרו על עוברי עבירה אך דין הבזויים שונה וחמור לענין עדות.

מהי הגדרת בזוי הפסול לעדות והאם יש שנוי בדין זה האידנא

איתא בקידושין מ: תנו רבנן האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב, ויש אומרים פסול לעדות. אמר רב אידי בר אבין הלכה כיש אומרים. פרש"י האוכל בשוק הואיל ואינו מקפיד על כבודו, אינו בוש לזלזל בעצמו וליפסל. ועוד ביאר הסמ"ע (ח"מ לד ס"ק מה) דחיישינן נמי שיעידו שקר ולא יחששו שיוודע הדבר ויבא עליהם חרפה ובושה דהא אינם מקפידים על הבושת עכ"ל.

והקשו התוס' אמאי פסול לעדות הוא הא אמרינן בירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ב) דרבי שמעון ברבי הוה אכל בשוקא חזיה ר"מ אמר לו אין שבח לת"ח לאכול בשוק. משמע דלאחר אין קפידא שיאכל בשוק, וא"כ ודאי דלא יפסל לעדות. ומחמת הקושיא מהירושלמי פירשו הראשונים את הבבלי באופן אחר. ר"ח פירש שהבבלי

ברה"ר הוי מחמת דזה מנהג ביזיון, וכמו שכתב הסמ"ע שלא חוששים שיבוא להם ביזיון ולכן לא מקפידים על הברשות, ומחמת כן חוששים שיעידו שקר.

אבל האידנא דכך היא הרגילות אצל הרבה מן העם ושוב אין בזה כלל בושה מחמת ירידת הדורות, אולי יש לומר כיון דהיום אין בזה משום ביזיון עצמי לרוב העם, א"כ לא יפסלו לעדות דזיל בתר טעמא. מ"מ כל האמור הוי במיני מאכל קלים אך באכילת פת בשווקים מרכזיים, ודאי הוי ביזיון לכלל הציבור ומי שרגיל בכך נפסל לעדות גם האידנא.¹³²

דין הנהגת ת"ח לענין אכילה ושתייה מחוץ לביתו

איתא בקידושין ע: אמר רב הונא בר אידי אמר שמואל כיון שנתמנה אדם פרנס¹³³ על הציבור אסור בעשיית

חזיון דהשו"ע הצריך שני תנאים ע"מ לפסול אדם לעדות מחמת דמקרי בזוי, האחד שיהיה אוכל בשוק מרכזי (כגון רח' מלכי ישראל בירושלים) וכדומה והשני שתהיה האכילה דרך הליכה אך אם יושב ואוכל לא נפסל¹²⁹. ויש לציין דאין חילוק באכילתו בין פת לבין שאר אוכלים למיניהם¹³⁰. מ"מ לכל פירושי הראשונים נראה שדווקא הרגיל בכך נפסל לעדות, ולא מי שנהג כן באקראי. דכן נראה מלשון השו"ע 'האנשים שהולכים ואוכלים בשוק' בלשון הווה, ולא כתב בלשון עבר 'מי שאכל בשוק', שרק ברגיל לאכול נפסל. וכ"כ ערוה"ש (ס"ק יח) וז"ל שהולכים ואוכלים ברחוב תדיר עכ"ל¹³¹.

האם גם היום שייך דין זה

מ"מ צ"ע אם דין זה שייך האידנא, דהרי כל טעם הפסול של אלו האוכלים

129. והב"ח חולק וס"ל דאין לחלק בין סוגי השווקים ולא נאמרו דברי חז"ל לשיעורין. ולכן אף שוק שאין שם רוב עם נפסל אם הולך ואוכל.

130. דהרי ר"ת סבר שדווקא אכילת פת פוסלת וכתב בב"י שאין דעת הרמב"ם כר"ת, והרמב"ם בעצמו לא חילק בסוג המאכל והרי השו"ע אזיל כשיטת הרמב"ם. והנפק"מ עצומה דיוצא דאלו שאוכלים אף מיני חטיפים למיניהם ברחובה של עיר, נפסלים לעדות. מ"מ יתבאר לקמן דאם שותה בשוק אינו נפסל לעדות וכן מוכח מחו"מ סימן ח ס"ד דשם ביאר השו"ע דיש איסור שתייה לחכם בריבם וכי, מ"מ חזיון מהתם דכאשר השו"ע רצה לגלות על ענין השתייה כתב זאת להדיא א"כ והכא לא כתב זאת מגלה שלא נפסל בכך.

131. הרה"ג זלמן נחמיה גולדברג שליט"א בספרו 'משפט ערוך'.

132. כך השיב לי הגאון הרב ברוך שרגא שליט"א.

133. כתב הפת"ש (חו"מ סימן ח ס"ק ה) כתב הברכ"י (ט) לאו פרנסים שלנו דהיינו מנהיגי קהל, אלא ת"ח שהוא דיין לרבים לדון הציבור.

לו לעשות מלאכה בפני שלושה כדי שלא יתבזה בפניהם, והלא דברים ק"ו אם מלאכה ברבים אסור לו ק"ו לאכול ולשתות ולהשתכר בפני רבים ובכניסת עמי הארץ ובסעודת מריעות עכ"ל. וכ"כ הרמב"ם (הל' סנהדרין פכ"ה ה"ד).

וכן פסק השו"ע (שם). ועוד כתב הרמב"ם (דעות פ"ה ה"ב) כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו לא יאכלנו אלא בביתו על שלחנו. לא יאכל בחנות ולא בשוק אלא לפי צורך גדול כדי שלא יתגנה בפני הבריות עכ"ל.

וראים מסוגיא זו דאצל דיינים החמירו אף לעניין שתיה ברבים, דמחמת כבודם הוי להו ביזיון. א"כ למרות שאצל סתם אנשים מנהג הביזיון הפוסל אותם לעדות הוי דוקא אכילה בשוק, מ"מ אצל הדיינים מחמת מעלתם נראה דגם שתיה¹³⁵ פוסלתם לדון ולהעיד אם שתו ברה"ר.^{136 137}

מלאכה בפני שלושה ע"כ. פרש"י שגנאי הוא ושפלות לדור שכפופים לזה שאין לו מי שיעשה מלאכתו עכ"ל. וכן מובא בהגהות מימוני' (סנהדרין פכ"ה אות א) דאיתא בירושלמי (סנהדרין פ"ב ה"ו) רבי חמא בר חנינא חמא בר סיסי דהוה מפצע קיסין, א"ל אי לית לך מאן דשמשינך לית דין כבודך, א"ל ומה נעביד דלית מאן דשמשני, א"ל אי לית לך מאן דשמשינך לא הוה מתקבל מתמנוי עכ"ל.

וכתב המאירי כל שהוא ממונה פרנס על הציבור ומנהיגם אם מצד חכמתו אם מצד מעלתו ראוי לו לנהוג בעצמו שררה שלא יזונו עיני הבריות ממנו דרך הדיוטות עד שיהיה בעניהם כאחד מהם ולא יהיו דבריו נשמעים ומקובלים, מכאן אמרו שאסור לו לעשות מלאכה בפני שלושה עכ"ל.¹³⁴

וכתב הטור (ח"מ סימן ח ס"ד) כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור אסור

134. ועיין בכסף הקדושים ובביה"ל או"ח סימן רנ לעניין עשיית מצוה שיש בה קצת ביזיון, כאשר עושה אותה לעיני כל.

135. והגאון הרב ברוך שרגא שליט"א פסק למעשה דזה אינו ראוי אך לא פוסלם לדון ולהעיד.

136. ובכסף הקדושים כתב דכל זמן שאינו קבוע ביחוד לדיין העיר שאין דנין זולתו, ליכא איסור בכל זה.

137. יש לציין דהפסקי תשובות סימן קע אות ג כתב דאם החכם שותה לשם כבוד ולא לשם צימאון שרי בפני הרבים.

כיצד נכשרים עוברי עבירה לענין עדות

כתב הרמב"ם (עדות פ"א ה"י) המוסרים והמינים והמומרים לא הוצרכו חכמים למנותן בכלל פסולי עדות, שלא מנו אלא רשעי ישראל, אבל אלו הכופרים והמורדים פחותים מן העכו"ם, שהעכו"ם לא מעלין ולא מורדין ואלו¹³⁸ מורדין ולא מעלין ואין להם חלק לעולם הבא עכ"ל.

ומקורו מע"ז כו. וכן פסק השו"ע (חומ"ל סכ"ב) וז"ל המוסרים והאפיקורסים והמומרים פחותים מן הגויים ופסולים לעדות עכ"ל.

וכתב הרמ"א משומד שחזר בו וקבל עליו תשובה כשר מיד אף על פי שלא עשה עדיו עכ"ל. ומקורו מהמהרי"ק (שורש פה) וז"ל וכתב המרדכי הארוך וז"ל ומומר שחזר בו וכו' וכיון שהותר בציבור וקבל לעשות תענית אעפ"י שלא

סיים כשחזר בו וקבל עליו תשובה, מיד חוזר לכשרותו דתנן בבכורות מה: כהן שהוא נושא נשים בעבירה פסול עד שידור הנאה מהן ותני עלה נודר ועובד¹³⁹ ויורד ומגרש. אלמא כיון שחזר בו כשר עכ"ל. וכתב, הרי לך שמכיון שקיבל עליו לעשות תשובה והתחיל בה, שחזר לכשרותו והרי הוא כישראל גמור עכ"ל מהרי"ק.

ובטעם הדבר שחזר לכשרות מיד עם קבלת תשובתו, כתב הסמ"ע (לד ס"ק נד) דתרה"ד (שם) מפרש טעמו, כיון שהמשומד היה מעורב בין הגוים שיש להם כל התאוות, וזה בא להבדל מכולן ולקבל תשובה, לא החמירו עליו ומחזקינן שודאי יעשה תשובה שלימה עכ"ל.

האם בכל עובר עבירה הדין כן או רק במומר לע"ז

מלשון רמ"א והסמ"ע משמע דרק במומר לע"ז הדין כן. אומנם כתב

138. וכן פסק השו"ע חומ"מ ס' תכה ס"ה. ודע דהאידנא להרבה מן הפוסקים השתנה דינם של אחינו הטועים. וז"ל של מרנא החזו"א (יו"ד סימן ב סס"ק טז) ונראה דאין דין מורדין אלא בזמן שהשגחתו יתברך גלויה כמו בזמן שהיו ניסים מצויין ומשמש בת קול, וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל והכופרים אז הוא כנליות מיוחדת בהטיית היצר לתאוות והפקרות, ואז הוה ביעור הרשעים גדרו של עולם. אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם, ואין כמעשה ההורדה גדר הפירצה אלא הוספת הפירצה שיהיה בעניהם כמעשה השחתה ואלימות ח"ו. וכיון שכל עצמינו לתקן, אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון. ועלינו להחזירם בעבותות של אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת. וכן פסקו בספר חוט שני (שבת ח"ב פרק מ) ובאגר"מ (חאהע"ז סימן פב ענף יא).

139. פרשי"א ע"פ שעדיין לא גירש מותר לעבוד משנדר שלא תהנה ממנו והוא ממנה עכ"ל. וע"ע ברמב"ם (הל' ביאת מקדש פ"ו הלכה ט) לענין זה.

להאמין לכל בעל עבירה שחזר, כיון שאין שום דבר ניכר שחזר בו. ולכן אצל כהן רק כאשר נדר נאמן. ואצל מומר עצם זה שעשה מעשה ונבדל מהגויים מראה שחזר בו¹⁴⁰.

ועוד כתב השו"ע (לד סכ"ח) שנים שהעידו כאחד שהוא פסול באחת מאלו העבירות ובאו שנים והעידו שחזר בו ועשה תשובה הרי זה כשר עכ"ל.

לסיכום: מומר לע"ז או בימינו אדם שלא היה שומר תורה¹⁴¹ ומצוות והחל לשוב לצור מחצבתו ועזב דרכו

הש"ך (שם ס"ק כא) דבכל מומר דינא הכי ולא דווקא במומר לע"ז, שהרי מקורו של מהרי"ק מכהן שנשא נשים בעבירה דנודר ועובד יורד ומגרש.

והתומים (ס"ק כא) הביא את לשונם של הסמ"ע והש"ך, וכתב דלשון רמ"א מורה כדברי הסמ"ע דרק במומר הדין הכי, וכן בתשובת מהרי"ק לא נזכר שם רק בענין מומר. וכתב עוד דראיית הש"ך גבי כהן נודר ויורד אינה ראייה, דעצם זה שהכהן נדר משמע דאילולי הנדר לא היה נאמן, א"כ מהיכי תיתי

140. ועוד כתב התומים דראיית הכהן אינה ראייה חזקה כ"כ לשאר עובדי עבירה כיון דמדברי תורה אין הכהן נפסל מעבודה ונשיאת כפים מחמת דלא נתחללה קדושתו ורק חכמים קנסוהו, והם אמרו דנודר חוזר לכשרותו, אך ברשע הפסול לעדות מן התורה איך נכשירוהו בקבלה בעלמא ומכ"ש במי שרגיל ונשתקע בעבירה. וסיים דהכל לפי ראות עיני הדיין.

ונראה להביא ראייה לדברי הסמ"ע והתומים דרק מומר לע"ז מיד עם קבלת התשובה נכשר לעדות, אך בשאר מומרים הדין שונה. דהנה הב"י ביו"ד סימן רסח סי"ד הביא דברי הנמוק"י (החולץ טז: ד"ה קידושין) בשם הריטב"א וז"ל ישראל שחטא ועשה תשובה דכולי עלמא שורת הדין א"צ טבילה אלא קבלת חברות בפני ב"ד לכתחילה, ואע"פ כן טובל הוא מדרבנן משום מעלה דומיא דעבד משוחרר עכ"ל. וכן פסק הרמ"א (שם).

והנה לדברי הש"ך צ"ע מאי שנא בין הסוגיות, דבחור"מ הכשיר הרמ"א את המומר מיד בקבלת התשובה, וביו"ד הכשירם רק ע"י קבלת חברות.

אך לדברי הסמ"ע והתומים אתי שפיר, דהנה כל מה שהכשיר הרמ"א בחור"מ הוא את המומר שניכר ממעשיו שעזב את דרכו הרעה לכן נכשר מיד, אך ביו"ד הכשיר רק ע"י קבלת חברות כיון דעסקינן בשאר המומרים שעשו תשובה אך לא ניכר זאת ממעשיהם.

ואפשר לומר דלא קשיא על הש"ך דכל דברי הנמוק"י הם רק לכתחילה, כמו שכתב בעצמו אך מעיקר הדין כשר מיד.

141. ונראה שדינים הרבה יותר קל מהמומרים מדכתב הרמב"ם (תשובה פ"ג הי"ט) דהמומרים נדבקו בגויים מחמת חלישותם של ישראל ותיקפותם של הגויים, והאידנא כל התדבקותם של הרחוקים היו מחמת תאוות. ועוד כתב שם מומר לדבר אחד מן התורה נפסל כאשר עושה כן להכעיס, ולא נראה דהאידנא ישנם יהודים שמתכוונים במעשיהם להכעיס. מ"מ כתב החוט שני (שבת ח"ב פרק מ) דחיישינן וצריך מחד גיסא להחמיר ולדונם כמומרים שבישולם בישול עכו"ם, ומאידך אסור להקל בהם כמומר כגון שלא לשונאם וכן אסור להלוותם בריבית. מ"מ לענין חזרתם לכשרות ק"ו שיחזרו מיד בקבלת התשובה.

ותשובתו הוי כמו שכתוב גבי מלוה בריבית¹⁴³.

והדרכ"מ (ס"ק ו) חלק על הב"י וכתב דתשובתו של מלוה בריבית קשה מזו של גזלן כיון דהמלוה בריבית רגיל בכך משא"כ גבי גנב וגזלן. לכן אם עשה כן באקראי ועוד החזיר ברצונו אין לך תשובה גדולה מזו. והוסיף דהב"י כתב כן בעצמו (ס"ק מג במחודשים) בשם בעל העיטור.

להלכה השו"ע בסעיף ז כתב כדברי הרמב"ם ובסעיף כט קישר את תשובת גנב וגזלן לדין חזרת מלוה בריבית, כמו שהבין בב"י (ס"ק טו). וביאר הסמ"ע (ס"ק עב) דחומרת התשובה שיש גבי גנב וגזלן היא, דלמרות שהשיבו הממון מ"מ אינם נכשרים לעדות אלא משעה שהעידו עליהם בב"ד.

אולם בשו"ת מהרי"ט (חו"מ סימן צ) ביאר דאפילו לפירוש הב"י דבעבירות שבחמס צריכים תשובה מעליה והוא שיעידו עליהם בב"ד, מ"מ זהו דוקא בגזל בעדים, שאף אם לא היה משיב הווי מפקי מינה בדינא ודיינא, אבל אם לא היו עדים שגזל אלא הוא מעצמו

הרעה וניכר זאת ממעשיו הרי זה כשר מיד¹⁴².

וכל שהעידו שעבר עבירה חוזר לכשרותו ע"י עדות של שנים שעשה תשובה.

החילוק בין תשובתם של מומרים לבין עוברי עבירה דחמס

הנה כתב הרמב"ם (עדות פ"ב ה"ד) כל מי שנתחייב מלקות בין שעשה תשובה בין שלקה בב"ד חוזר לכשרותו. אבל שאר פסולי עדות שהם פסולים משום ממון, שחמסו או שגזלו, אע"פ ששלמו צריכים תשובה. והרי הם פסולים עד שיוודע שחזרו בהם מדרכם הרעה עכ"ל.

והטור התקשה בדברי הרמב"ם מדוע לא יוכשרו אחר שהחזירו הממון, שהרי קיימו דין תורה ו'השיב את הגזלה', ולכן נראה דכונת הרמב"ם היא, כיון שהחזיר ע"י כפיית ב"ד צריך חזרה בתשובה בפני ב"ד, אך אם החזיר מעצמו כשר. והב"י חלק על ביאור זה וסבר כיון דעבירה בממון חמיר טפי צריכים תשובה אף כאשר שב מעצמו,

142. וכן כדאי לכתחילה לקבל חבירות בפני שלושה. ועוד כתב הפת"ש (לד ס"ק לב) דמשמע ממהרי"ק שצריך התחלת עשיית תשובה, ומתרה"ד (תשובות קצח) משמע דעכ"פ צריך סיגופים קצת.

143. כתב השו"ע חו"מ לד סכ"ט דמלוי בריבית לא ילוו אף לגוי. דהיינו יעשו מילי דחסידותא באותו ענין שנכשלו בו. וכן כל שאר הפסולים משום ממון שחמסו.

שלא היה שומר תורה ומצוות והחל לשוב לצור מחצבתו ועזב דרכו הרעה, אם ניכר זאת ממעשיו הרי זה כשר מיד¹⁴⁴.

הא לאו הכי עדיין פסול הוא. וכן אם ראוהו שנים שעשה איסור בידיעה, חוזר לכשרות ע"י ששנים יעידו שעשה תשובה.

ועוד אם עבר על עבירות שיש בהם חמס צריך לברר עימו האם כאשר גנב או גזל היה מודע לכך שזוהי עבירה, האם היה זה בפני עדים כשרים, האם כאשר חזר בתשובה השיב הממון, והאם היה זה בדרך קבע או עראי. אם היה מודע לכך דזוהי עבירה והוי בפני עדים כשרים או לא השיב הממון הרי זה פסול לעדות עד ששיב הממון ויעשה תשובה בפני ב"ד. אך אם לא היה מודע לכך שזוהי עבירה או לא היה בפני כשרים והשיב מעצמו הרי זה כשר. ולרמ"א כל שעשה כן בדרך עראי והשיב מעצמו כשר אף שהיו עדים כשרים בדבר.

הודה, הרי זה תשובה שלימה משום שאם הוא לא היה רוצה להודות מי יכופנו להחזיר.

והרמ"א כתב בשם י"א כדבריו בדרכ"מ וכדעת הטור, וכן פסקו הסמ"ע (ס"ק יז) והבה"ט (ס"ק ז).

לסיכום: לדעת השו"ע אדם שגנב או גזל והיה מודע לכך שזוהי עבירה¹⁴⁴ והיה זה בפני עדים כשרים¹⁴⁵, וחזר בתשובה והשיב הממון לא חוזר לכשרותו עד שיבוא לב"ד ויעשה תשובה בפניהם. אך אם בא מעצמו להשיב הגזלה ולא היו עדים שראו כיצד חמס מתכשר לעדות מיד. ולרמ"א כל שהיה באקראי והשיב מעצמו כשר מיד.

והנפק"מ הגדולה שיש בדבר גבי עדים בעלי תשובה שהעידו בחופה וקידושין, אם צריכים לשוב החתן והכלה להינשא שוב.

ולפי הדברים שנתבארו לעיל נראה דצריכים לבדוק את העדים בכמה ענינים:

אם הוי מומר לע"ז או בימינו אדם

144. הא לאו הכי כבר התבאר דכשר, מהני קבוראי (סנהדרין כה:) וכן פסק השו"ע חו"מ לד ס"ד. נפק"מ אם שאל שלא מדעת דגולן מיקרי, רק אם יודע מאיסור זה נפסל לעדות.

145. ונראה דהאידינא רוב הגזלנים עושים זאת בפני חבריהם דהם ודאי עדים פסולים, לכן ברגע שהשיב מעצמו נכשר מיד לעדות.

146. וכתב הפת"ש (לד ס"ק לב) דמשמע ממהרי"ק שצריך התחלת עשיית תשובה, ומתרה"ד (תשובות קצח) משמע דעכ"פ צריך סיגופים קצת.

לוח ראשי קיצורים וראשי תיבות

מאת הלל בקיש הי"ו - יו"ר מכון ר' ישעיה

פתיחת ר"ת והגדרות

קיצורים ור"ת

א

אָלף ; אחד שם האות :	א'
אין אומרים ; אברהם אבינו	א"א
אלא אם כן	אא"כ
אבן העזר	אבה"ז
אבן העזר - החלק בספרי ארבעה טורים ושולחן ערוך אורח חיים - החלק הראשון בספרי ארבעה טורים ושולחן ערוך אורח חיים	אהע"ז ; באהע"ז
אחר כך	או"ח
אם כך	א"ח
אם כן	אח"כ
אף כי	א"כ
אחר כך	א"כ
אף על גב	אח"כ ; א"כ
אבן העזר	אע"ג
אף על פי	אהע"ז
אפילו	אע"פ ; ואע"פ
אמר רב ; אמר רבי	אפי'
אר"י הקדוש רבי יצחק לוריא (1534-1572)	א"ר
אם תמצא לומר	אר"י ; האר"י
אתי שפיר	את"ל
	א"ש

ב

באורח חיים	באו"ח
בבא בתרא	ב"ב
בבית יוסף	בב"י
בבן איש חי	בבא"ח
בבית יוסף	בב"י
בבית הדין	בביה"ד
בברכי יוסף, למרן החיד"א	בברכ"י
בגמרא	בגמ'
ברוך השם	ב"ה
בית חדש (מפרש על הטור)	ב"ח ; הב"ח
1561-1640) רבי יואל סירקיש	
בחוץ לארץ	בחו"ל
בחושן משפט	בחו"מ
בית יוסף	ב"י
בית הדין	ביה"ד
בסִיעֵתָא דְשְׁמַיָא (בעזרת השם)	בס"ד
בסימן	בסי'
בפסוק א	בפ"א
בפתחי תשובה ; בפתחי שער	בפת"ש
בעולם הבא ; בעל הבית	בעה"ב
בעוד יום	בעו"י
בערב שבת	בער"ש
בית שמואל	ב"ש
בשאלות ותשובות	בשו"ת

ג

גם כן	ג"כ
גמרא	גמ'
אליהו בן שלמה זלמן רבי מוילנה (1720-1797)	גר"א ; הגר"א

ד

דברי; דיבור המתחיל
הימים
דקיימא לן (בארמית)

ד"ה

דקיי"ל

ה

השם
האור לציון
רבי יצחק בן שלמה לוריא
(1534-1572)

ה'

האורל"צ

האריז"ל

הבאר היטב

הבה"ט

הבית חדש

הב"ח

הבית יוסף

הב"י

הבית שמואל

הב"ש

הגמרא

הגמ'

הגאון ר' (ושם המתחיל
באות "ש" כמו שלמה)

הגר"ש; גר"ש

הגאון רבי

הגר"ר

הגאון רבי יוסף חיים

הגרי"ח

הוצאות

הוצ'

החזון איש

החזו"א

החלקת מחוקק

הח"מ

התוספות; התוספתא

התוס'

היביע אומר

היבי"א

השם ישמרהו ויחיהו

הי"ו

הלכות; הלכה

הל'

מורנו הרב (1365-1427)

המהרי"ל

יעקב לוי

מורנו הרב רבי יוסף קולון

המהרי"ק

(1420-1480)

הכי נמי

ה"נ

הנזכר למעלה; הנזכר לעיל

הנ"ל

הנפֿקא מִינֶה

הנפק"מ

הפני יהושע

הפני"

הפרי מגדים

הפרמ"ג

הרב אשר בן יחיאל (1250-1327)	הרא"ש
הרב דוד בן זימרא	הרדב"ז
הרב יצחק בר שש"ת (1326-1408)	הריב"ש
הרב יום טוב בן אברהם אשבילי (1250-1330)	הריטב"א
הרב משה בן ישראל איסרליש (1530-1572)	הרמ"א
הרב משה בן מימון (1138-1204)	הרמב"ם
הרב רבינו נסים הרב רבי יצחק אלפסי (1013-1103)	הר"ן ; ר"ן הרי"ף
הרב שלמה בן אדרת (1235-1310)	הרשב"א
הרב שלום שרעבי (1720-1777)	הרש"ש
הרב שמעון בן צמח דוֹנָאן (1361-1444)	הרשב"ץ
השולחן ערוך (1622-1663) רבי שבתאי כהן	השו"ע הש"ך
תשובות רבי שמעון בן צמח דוֹנָאן	התשב"ץ (ספר)

ו

ואחר כך	ואח"כ
ואף על גב	ואע"ג
והנפֿקָא מִינָה	והנפק"מ
וזה לשונו/לשונם	וז"ל
ויש אומרים	וי"א
וכולי	וכו'
וכל כך ; וכמו כן ; וכן כתב	וכ"כ
ועיין עוד	וע"ע
ופירש רש"י	ופרש"י

וקיימא לן	וקיי"ל	
זכרונו לברכה	ז"ל	ז
זכר צדיק לברכה	זצ"ל	
		ח
חלק (לדוגמא ח"ב = חלק ב')	ח"	
חלק ג'	ח"ג	
חד פעמי	חד"פ	
חלק ו'	ח"ו	
הובאו דבריו	הו"ד	
חוץ לארץ	חו"ל; בחו"ל	
חושן ומשפט	חו"מ	
חכמינו זיכרונם לברכה	חז"ל	
חלק ח'	ח"ח	
		ט
טורי זהב	ט"ז; הט"ז	
פירוש על השולחן ערוך		
מאת רבי דוד הלוי סגל		
(1586 – 1667)		
		י
יש אומרים	י"א	
ביביע אומר	יבי"א	
יושב ראש	יו"ר	
יום טוב; ביום טוב	י"ט; ביו"ט	
יש לומר; יצא לאור; יצחק	י"ל	
לייבוש		
ילקוט יוסף- חיבור הלכתי	ילקו"י	
על סדר השולחן ערוך מאת		
הראשון לציון, הרב יצחק		
יוסף שליט"א		
		כ
כך כתב; כל כך; כמו כן	כ"כ	

כמו שנאמר	כמ"ש
כמו שכתוב	
וכל שכן	כ"ש ; וכ"ש
וּפְּמָה שנאמר	כ"ש ; וכ"ש
וכמו שנאמר ; וכמו שכתוב	
ל	
לחוץ לארץ	לחו"ל
לְכָלִי עֲלָמָא (כל העולם = לכל הדעות)	לכו"ע
לערוך השולחן. ספר הלכתי מאת הרב יחיאל מיכל הלוי אפשטיין (1829-1908)	לערוה"ש
מ	
מגן אברהם	מג"א
מהגאון רבי אליהו מוילנא	מהגר"א
מהלכה ; מהלכות	מהל'
מורנו הרב רבי יצחק	מהר"י
מורנו הרב	מהר"
רבי יעקב הלוי בן משה מולין (1365-1427)	מהר"י"ל ; המהר"י"ל
מורנו הרב רבי יוסף קולון (1420-1480)	מהר"י"ק
מור אבי	מו"א
מכל מקום	מ"מ
מנשים באהל תבורך	מנב"ת
במוצאי שבת	במוצ"ש
הרב יוסף קארו	מרן
מה שנאמר ; ממה שנאמר	מ"ש ; כמ"ש ; ממ"ש
מה שכתוב	
מאי שְׁנָא (בארמית ותרגומו "מהו ההבדל ?")	
מה שאין כן	משא"כ
משנה ברורה	משנ"ב ; המשנ"ב

נ

נפק"מ

נִפְקָא מִינָה (בארמית
ותרגומו "מה שיוצא מזה"
דהיינו תוצאה מעשית מדין
הנאמר)

ס

סיי

סימן

סי"ל

סימן (סק"ז = סעיף קטן ז)
סעיף ל'

ס"ק

ע

ע'

עמוד(ים)

ע'

עיין

ע"י ; וע"י

על ידי

ע"כ

עד כאן

עכו"ם

עובדי כוכבים ומזלות

עכ"ל

עד כאן לשונו

עכ"פ ; ועכ"פ

על כל פנים ; ועל כל פנים

עמ'

עמוד(ים)

ע"ע ; וע"ע

עיין עוד

ע"פ

על פני ; על פי

עפ"י

על פי

ערוה"ש

ספר ערוך השולחן נתחבר על

ידי הרב יחיאל מיכל הלוי

אפשטיין (1829 - 1908)

רבי עקיבא איגר

עק"א ; רעק"א

(1761-1837)

פ

פ"ו

פסוק ו ; פרק ו ; פרשה ו

פו"ר

פריה ורביה ; פרו ורבו

פרש"י	פרוש רש"י
פת"ש ; בפת"ש; הפת"ש	פתחי תשובה
צ	
צה"כ	צאת הכוכבים
צ"ע	צריך עיון
ק	
קיי"ל ; וקיי"ל	קיימא לן
קמ"ל	קא משמע לן (ארמית
	שתרגומו "מכאן לומדים")
קפ"ח	סימן קפ"ח בשו"ע
ר	
ר'	רב, רבי
ראב"ד ; הראב"ד	רבי אברהם בן דוד
רא"ש	רבי אשר בן יחיאל
	(1250-1327)
ר"ה	ראש השנה
ר"י	ראש ישיבה ;
ריטב"א ; הריטב"א	רבי יום טוב בן אברהם
	אשבילי (1250-1330)
רי"ן	רבנו ירוחם
הרי"ף	רבי יצחק בן יעקב אלפסי
	(1103 - 1013)
רמ"א ; הרמ"א	רבי משה בן ישראל
	איסרליש
	(1530-1572)
רמב"ם ; הרמב"ם	רבי משה בן מימון
	(1138-1204)
רעק"א	רבי עקיבא איגר
	(1761-1830)
רשב"ם ; הרשב"ם	רבי שמואל בן מאיר
	(1080-1160)

רבי שלמה בן רבי יצחק
(1080-1160)
(ו)רבינו תם (1100-1171)
ראשי תיבות

רש"י
ר"ת; ור"ת
ר"ת

ש

שהחתן וכלה
שולחן ערוך, והוא סיכום
מאת ומסקנות הבית יוסף
רבי יוסף קארו
שאלות ותשובות
שפתי כהן על השולחן ערוך
(1622-1663)
שיחיה לאורך ימים טובים
אמן
שיזכה לאורך ימים טובים
אמן
שלום על ישראל
שעל ידי

שהחור"כ
שו"ע
שו"ת
ש"ך; הש"ך
שליט"א

שע"י

ת

תוספות; תוספתא
תחיה
תלמוד תורה

תוס'
תחי'
ת"ת

בבליוגרפיה

מהרשד"ם (שו"ת)	אבקת רוכל - רבי יוסף קארו
מנחת שלמה - רבי שלמה זלמן אויירבאך	אגרות משה - רבי משה פיינשטיין
מקנה	אור לציון - לרבי בנציון אבא שאול
משפט הכתובה - רבי אליהו בר שלום	ארץ החיים - רבי חיים סתהון
ספר מאיר עניים (סמ"ע)	בית אפרים (שו"ת)
ערוך השולחן - רבי יחיאל מיכל עפשטיין	בית חתנים - רבי משה פנירי שליט"א
פני יהושע	בית שמואל
פתחי תשובה - רבי אברהם צבי הירש איזנשטאט	בן איש חי - רבי יוסף חיים מבגדד
פנים במשפט	ברכת ה' - רבי משה לוי
קול אליהו - רבי אליהו טופיק שליט"א	גמרא בבלי / ירושלמי
רא"ש - רבנו אשר	גר"א - הגאון רבי אליהו מוילנא
ר"ן - רבינו ניסים	דברי יעקב - רבי יעקב עדס שליט"א
ריב"ש - רבי יצחק בר ששת	דרכי משה - רבי משה איסרליש
רמב"ם - רבי משה בן מימון	חיד"א - רבי יוסף חיים דוד אזולאי
רשב"א - רבי שלמה בן אדרת	חקרי לב
רב פעלים - רבנו יוסף חיים מבגדד	טור (ארבעה טורים)
שאגת אריה	יביע אומר - רבי עובדיה יוסף
שולחן ערוך - רבי יוסף קארו	יחזה דעת - רבי עובדיה יוסף
שפתי כהן (ש"ך)	ישכיל עבדי - הרב עובדיה הדאיה
תומים - רבי יהונתן אייבשיץ	כף החיים - רבי יעקב חיים סופר
תרומת הדשן (תה"ד)	מאירי
תשב"ץ	מגן אברהם - רבי אברהם גומבינר
	מהריק"ש - קאסטרו
	מהר"ם שיק

יוצא לאור לזיכוי הרבים ע"י הוצאת בקיש
מכון הדיין ר' ישעיה בקיש זצ"ל

אוסף דרך-מצות

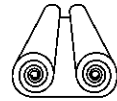
עורך אחראי: ר' אליהו בקיש הי"ד

בעברית		
92 עמ'	רעים אהובים - חידושים וביאורים בעניני חופה קידושין ועדות אבן העזר חו"מ Sur le mariage et la cacheroute des témoins (Hébreu)	רחמים מושיאב (2019 / תשע"ט)
40 עמ'	גדרי יחוד - חידושים וביאורים בעניני יחוד אבן העזר סימן כ"ב Sur le sujet du yi'houd / isolement (Hébreu)	רחמים מושיאב (2018 / תשע"ח)
176 עמ'	כן בא לנו - בענין מצות ברית מילה ביאור מעשה המילה וסדר הברית Sur la Mitsva de la circoncision (Hébreu)	אליהו בקיש (2017 / תשע"ז)

בצרפתית / En français		
Eliyahou Bakis (2018)	Références halakhiques récentes présentées dans le style du <i>Michna Béroura</i> Deuxième édition revue et augmentée (1ère éd. 2015, 24 p.) ביאור השולחן ערוך בסגנון המשנה ברורה (צרפתית)	76 p.

מכון הדיין ר' ישעיה בקיש זצ"ל

מאז התשס"ז 1987

הוצאת בקיש
מכון ר' ישעיה

Institut Rabbi Yécha'ya

Editions Bakish

מכון ר' ישעיה בקיש הוא מכון קטן שמטרתו להפיץ לימוד התורה, והיהדות. הוקדש לע"נ הרב המקובל ישעיה בקיש זלה"ה שהיה דיין בבה"ד בפאס שבמרוקו במאה השש עשרה.

גופי המכון הם שלשה:

עמותה רשומה. היא ע"ר במדינת צרפת (לפי חוק העמותות משנת 1901) ונוסד בעיר מונטפלייר שבצרפת בשנת 2004.

הוצאת ספרים. תחת השם "הוצאת בקיש", המכון מוציא לאור ספרים תורניים.

האתר. נוסד ביוזמת יו"ר המכון ר' הלל בקיש הי"ו בשנת תשע"א (2011), האתר editionsbakish.com מאפשר זיכוי הרבים בעצמה גדולה כשהרבה נושאים בתורה וביהדות ממחברים שונים מוגשים לציבור הרחב בחינם. רוב החומר בשפה הצרפתית. בזמן האחרון התחיל המכון לפרסם גם כן כמה חיבורים בשפה העברית. הביקור באתר: בין 15000 ל-45000 דפים בכל חודש. האתר קיבל הסכמה מרב עיר (בצרפת) וכן הותר על ידי מערכת אינטרנט הכשר (free net). ראש המכון בודק בעצמו כל תוכן שפורסם באתר בהקפדה שהכל יהיה בתכלית הכשרות וברמה גבוהה כראוי לאתר תורני.

עוד לפני רישום העמותה, פעולות המכון התחילו בשנת תשמ"ז (1987) בצורה של שיעורי תורה וחבורות הנמסרים לציבור על ידי יו"ר המכון ר' הלל בקיש הי"ו. בס"ד חיבר חיבורים רבים על נושאים שונים: מכתבי יד הדיין הרב ישעיה בקיש זלה"ה, ביאור על כל פרשיות התורה, על דקדוק לשון הקודש, על טו" בשבט, על תהילים קיט', סיפורי צדיקים ועוד. מיותר לומר שכל ספרי המכון מעוטרים בהסכמות ומכתבי ברכה מהרבנים שליט"א מכמה עדות ומגזרים (מארצנו הקדושה ומצרפת).

כל ההכנסות (ממכירת הספרים) משמשים לצורך הדפסת הספרים והחזקת האתר. כמו כן ראש המכון וחברי הוועדה אינם מקבלים עבור עבודתם שום שכר.

פעולות המכון בתקופה זו: הפרויקט הגדול של המכון בתקופה אחרונה הוא פירוש בצרפתית על כל הפטרות השנה שכרכו הרביעי אמור לצאת לאור אי"ה עוד השנה.

פרויקט החביב של המכון בתקופה זו הוא האוסף "דְּרָךְ מְצוּתִיךְ" שדרכו מחברים חדשים (כמו אברכים צעירים) יוכלו להפיץ ספריהם. לדוגמא (לפי הפנאי של חברי המכון, ובלי נדר), וועדת המכון בודקת ספרים חדשים ואחרי בדיקה חיובית והסכמת המחבר, ניתן לפרסם החיבור החדש באתר של המכון או להוציאו לאור כדי להגדיל תורה ולהאדירה.

Présentation

Par le responsable de la collection
'La voie de Tes mitsvot'

La collection **דְּרַשׁ מִצְוֹתֶיךָ** *'La voie de Tes mitsvot'* (Téhilim 119, 32) éclaire et développe divers sujets halakhiques. Elle encourage les étudiants des Instituts talmudiques et halakhiques à se lancer dans l'écriture et à oser présenter leurs travaux à des *rabbanim* afin d'obtenir des recommandations ou *haskamot* - ce qui ouvre la voie à la sélection de leurs textes dans notre collection.

Deux ouvrages ont déjà vu le jour en hébreu (Lois et séder de la circoncision, en 5777 et Lois de l'isolement, en 5778) et un autre en Français (analyse bibliographique des références halakhiques récentes présentées dans le style du *Michna Béroura*, en 5778).

Les Editions Bakish sont heureuses de vous présenter aujourd'hui une nouvelle publication de **R' Ra'hamim Moshayiov** שליט"א qui avait déjà publié aux Editions Bakish son texte sur les lois de l'isolement (*yi'houd*). Rappelons que cet auteur israélien, se concentre principalement sur l'étude de la *halakha* (qu'il poursuit actuellement dans un Collège) après avoir suivi une formation talmudique à Jérusalem. Il est diplômé du grand rabbinat d'Israël pour les sujets de « Chabbat », « Houpa & kidouchine » et « Séma'hot ».

Il a de nouveau choisi nos éditions pour éditer la dernière version de son texte sur les lois du mariage et celui des témoins (*'Houpa et Kidouchine*). Comme le texte sur les lois de l'isolement, le présent ouvrage traite principalement de lois exposées dans la partie *Even ha'ezer* du *Choul'hane 'aroukh* (lois du mariage à partir des chapitres 1, 55, 61, 62, 66, 149). Mais il s'intéresse également aux lois liées au mariage à partir de la partie *'Hochen michpat* du *Choul'hane 'aroukh* (lois des témoins acceptables pour un mariage, à partir des chapitres 33 et 34). La question des coutumes (*minhagim*) est également exposée : des membres d'une communauté spécifique ont-ils le droit d'agir en fonction de leurs habitudes halakhiques lorsqu'elles contredisent les habitudes adoptées en Israël ?

L'édition de ces ouvrages a été soigneusement préparée par nos soins. Je tiens à remercier mon père et maître **R' Hillel Bakis** שליט"א, fondateur de l'Institut R' Yécha'ya et des éditions Bakish (en 5747/1987). La présente collection, créée à son initiative, est le fruit de son amour de la Torah et du grand respect qu'il accorde aux Bakhourim et Avrèkhim (jeunes étudiants en Torah). Il a tenu à établir la table des abréviations, clé indispensable pour que le plus grand nombre - peu familier des usages de la langue rabbinique - puisse accéder aux études halakhiques. Souhaitons qu'Hachem le gratifie de Ses bienfaits lui, ainsi que ma chère mère שתחיה.

Eliyahou Bakis

Résumé

Un des jours les plus joyeux de la vie est celui du mariage. Paradoxalement, la cérémonie d'un mariage juif est relativement courte. Pourtant elle met en application un grand nombre de lois et de coutumes transmises de génération en génération.

Le but de ce texte est d'expliquer certaines de ces lois. Le 'hatane doit-il prêter serment sous la 'houpa ? Quelles sont les lois relatives aux 'cheva' bérakhot (sept bénédictions) ? Le choix des témoins dépend-il du Rabbin qui célébrera la cérémonie ou bien des mariés ? Des témoins non-religieux sont-ils acceptables ? Des époux divorcés ayant décidé par la suite de vivre ensemble de nouveau (sans pour autant se remarier religieusement) ont-ils le statut légal de « mari et femme » nécessitant un acte de divorce (*guet*) en cas de nouvelle séparation ?

Le lecteur comprendra mieux les fondements halakhiques du mariage juif et aura désormais un regard nouveau lorsqu'il assistera aux cérémonies du mariage.

Abstract

One of the happiest days of life is marriage. Paradoxically, the ceremony of a Jewish wedding is relatively short. Yet it implements a large number of laws and customs handed down from generation to generation.

*The purpose of this text is to explain some of these laws. Should the chatan (Groom) take an oath under the chuppah ? What are the laws relating to Sheva berachot (seven blessings) ? Does the choice of witnesses depends on the Ceremony officer / (Rabbi who will celebrate the ceremony) or the bride and groom ? Are non-religious witnesses acceptable ? Do divorced spouses who subsequently decided to live together again (without remarrying religiously) have the legal status of "husband and wife" requiring a divorce (*get*) in case of a new separation ?*

The reader will have a better understanding of the halachic foundations of the Jewish marriage and will have a fresh look when he will attend wedding ceremonies – he will be an informed guest.

EAN : 9791090638235

ISBN : 979-10-90638-23-5

© Association culturelle HB - Hotsaat Bakish

Institut R' Yécha'ya Bakish ר' יצחק יעקב

Montpellier, France / Kiryat Ata, Israël

Dépôt légal : janvier 2019

B. N. Paris ; N.L.I. Jérusalem

Contacts

L'éditeur : E-mail : editionsbakish1@gmail.com.

Le responsable de la collection *Dérekh mitsvotékha* : E-mail : editionsbakish2@gmail.com

Téléphone (en Israël) : 02 65 41 291 – 052 76 69 610

editionsbakish.com/he

Imprimé en Israël - נדפס בישראל

2019 / 5779

"שמח תשמח רעים האובים כשמחך
יצירך בגן עדן מקדם" (ע"פ כתובות ח.).

אחד הימים השמחים ביותר בחיי האדם
הינו יום הנישואין. טקס הנישואין מאוד
קצר אך הרבה הלכות ומנהגים נכתבו בו.
החיבור עוסק בהלכות "חופה וקידושין"
המובאות בשולחן ערוך אבן העזר וחושן
משפט. בנוסף לזה תמצאו מאמר מיוחד
בענין המנהגים.

קונטרס זה יביא מענה לשאלות רבות:
האם גרושים שחזרו לדור יחדיו בלא
חופה וקידושין צריכים גט לחומרא
(במידה ויחליטו להתפרד שוב פעם)?
האם אנשים החשודים על הגזל וכדו'
כשרים לעדות? האם מותר לקהילה
שהגיע לארץ להמשיך לנהוג כמנהגם או
שחייבים לנהוג ע"פ מנהגי ארץ ישראל?

הקורא ינהנה מחידושים ומושגים מעולמם
של מסדרי החופות.

מעתה כל חופה תהיה חוויה נפלאה.

אוסף דרך-מצותיך